

© LAROUSSE/VUEF 2003

Petite Encyclopédie Larousse

La mondialisation
une seule planète, des projets divergents

Director

Charles-Henri de Boissieu

Direcție editorială

Thierry Olivaux și
Mathilde Majorel, asistați de Marc Dannenhoffer

Concepție grafică și copertă

Jean-Yves Grall

Ilustrații

Vincent Landrin
Frédéric Mazuy
Marie Vorobieff

Fotogravură

Nord Compo

Grupul Editorial RAO

C.P. 2-124, București

e-mail: office@raobooks.com; website: www.raobooks.com

MICA ENCICLOPEDIÉ LAROUSSE

Globalizarea
o singură planetă, proiecte divergente

© Enciclopedia RAO 2003,
pentru versiunea în limba română

Traducere din limba franceză

Luminița Popescu

Consultant de specialitate pentru ediția în limba română
lect. univ. Bogdan Antoniu

Orice reproducere sau preluare parțială sau integrală,
prin orice mijloc, a textului și/sau a iconografiei
lucrării de față sunt strict interzise,
acestea fiind proprietatea exclusivă a editorului.

ISBN 973-7932-17-X

16.32(031)
G95

mica enciclopedie

LAROUSSE

Globalizarea

o singură planetă,
proiecte divergente

Bernard Guillochon

455380

enciclopedia rao

Cuprins

Globalizare

Termenul numește ansamblul fenomenelor prin intermediul cărora viața fiecărui locuitor al planetei este legată, cel puțin parțial, de hotărârile luate în afara propriei țări.

Bernard Guillochon

Cuvânt înainte 7

O afacere a tuturor și a câtorva

8-9

Globalizarea privește în primul rând comerțul 10

Triada controlează 90% din investițiile în străinătate 10

Salarii de 10 până la 40 mai mari 12

Globalizarea financiară... 16

Acordarea și primirea de împrumuturi... 16

Îndatorarea țărilor în curs de dezvoltare... 17

Crizele financiare ale anilor '90... 19

Un fenomen secular

22-23

Comerțul și înflorirea capitalismului 25

Replierea interbelică 27

Sistemul mondial după război 29

Mize economice și forțe în acțiune

34-35

Producătorii 36

Firmele multinaționale... 39

Statele 44

Instituțiile internaționale 46

Mizele sociale

50-51

Locuri de muncă, salarii și globalizare 52

Agricultorii și piața mondială 56

Globalizarea și inegalitățile 60

Dezbateri

66-67

Împotriva OMC și FMI 68

Este posibilă o astfel de globalizare? 71

Răspunsul partizanilor globalizării liberale 73

Raporturi de forțe și cooperarea între națiuni

76-77

Statele-națiuni... 78

Conflicte și compromisuri 84

Multilateralism și regionalism 88

Perspective

92-93

Pondere demografică și pondere economică până în 2030 95

Mediul și dezvoltare durabilă 99

De la reuniunea la vârf de la Rio la cea de la Johannesburg... 100

Anexe

113

Cuvânt înainte

Globalizarea desemnează ansamblul fenomenelor ce rezultă din deschiderea crescândă a economiilor spre mărfuri și capitaluri străine. Căutarea de către întreprinderi a celor mai bune oportunități de profit, organizarea de producții la nivel global și rapiditatea de circulație a informației stimulează schimburile între națiuni. În acest din urmă caz se vorbește despre „globalizare financiară”. Grupurile gigant precum Ford, Coca-Cola sau IBM sunt implantate în mai multe zeci de țări, în căutarea unei mâini de lucru ieftină și a unor piețe vaste. Între 1980 și 1999 investițiile în străinătate au crescut de zece ori: o creștere superioară față de cea a comerțului care, la rândul lui crește mai repede decât producția. Amploarea fenomenului nu ne lasă să uităm că istoria ne oferă numeroase asemenea exemple, în special în perioada 1850-1914. Sistemul economic actual prezintă totuși anumite specificități în raport cu această economie liberală, în măsura în care legile pieței sunt astăzi limitate de puterea statelor, iar regulile sunt stabilite de către instituții internaționale. Pentru apărătorii globalizării acest echilibru permite un număr cât mai mare de câștiguri. Însă anumite grupuri (salariații, agricultorii) și țările mai puțin avansate nu pot suporta șocul concurenței externe și revendică dreptul de a fi protejați. În numele acestor dezmoșteniți ai globalizării, ONG-urile și mișcările anti-globalizare denunță excesele unei economii încă mult prea liberale și responsabile, după părerea lor, de mărirea inegalităților, de mizeria celor mai săraci și de degradarea mediului. Cartea de față își propune să construiască un portret complet al aspectelor complexe și contradictorii ale acestui fenomen multiform.

Shanghai, deschiderea magazinului „Primăvara”.
Implantarea de filiale în străinătate este semnul cel
mai vizibil al globalizării.

O afacere a tuturor... și a câtorva

Globalizarea se bazează în primul rând pe intensificarea relațiilor economice internaționale, care au crescut în medie cu 7 % pe an, față de 2,3 % creșterea producției. O asemenea intensificare a schimburilor se datorează în mare măsură companiilor multinaționale din statele cele mai industrializate. Globalizarea este, de asemenea, migrația oamenilor în căutarea de salarii mai bune. În sfârșit, reprezintă o formidabilă accelerare a tranzacțiilor pe piețele de schimb – zilnic 1 400 miliarde dolari –, ceea ce poate provoca însă destabilizarea unor economii naționale, în special a națiunilor în curs de dezvoltare.

Bursa din Hong Kong

Bolehau Gabriela Cristina
Globalizarea distruge ansamblul fenomenelor ⇒ oprit deschiderea crescândă a economiilor și capitalului străine.

G. este, de asemenea, migrația oamenilor în căutarea de salarii mai bune.

Se bazează pe intensificarea relațiilor care au crescut în medie cu 7% pe an, față de 2,3% creșterea producției (Comp. multinaț.).

Accelerare a tranz. pe piețele de schimb ceea ce poate provoca destabilizarea în curs de dezvoltare.

Implant de filiale cu străinătate și succursel cel mai vizibil al globalizării.

O afacere a tuturor... și a câtorva

Termenul de globalizare desemnează ansamblul fenomenelor prin intermediul cărora viața fiecărui locuitor al planetei este legată, cel puțin în parte, de hotărârile luate în afara propriei țări și asupra cărora nu are nici un control.

Globalizarea privește în primul rând comerțul

Intensificarea schimburilor cu regiuni adesea îndepărtate, delocalizarea întreprinderilor, deplasarea mâinii de lucru, liberalizarea mișcărilor de capital sunt tot atâtea manifestări ale globalizării, ale cărei efecte, lăudate de școala liberală, sunt repuse în discuție de către unii la cotitura secolelor al XX-lea și al XXI-lea. Comerțul mondial crește în medie mai repede decât producția mondială, ceea ce dovedește o mișcare continuă de deschidere a țărilor: din 1990 până în 2000, rata creșterii anuale a volumului exporturilor mondiale se ridică la 6.8% față de 2.3% pentru producție. Dar fenomenul privește în special lumea occidentală și Asia. Țările Americii Latine păstrează o parte modestă în schimburi, chiar dacă aceasta a crescut simțitor între 1990 și 2000, iar Africa rămâne clar în urmă.

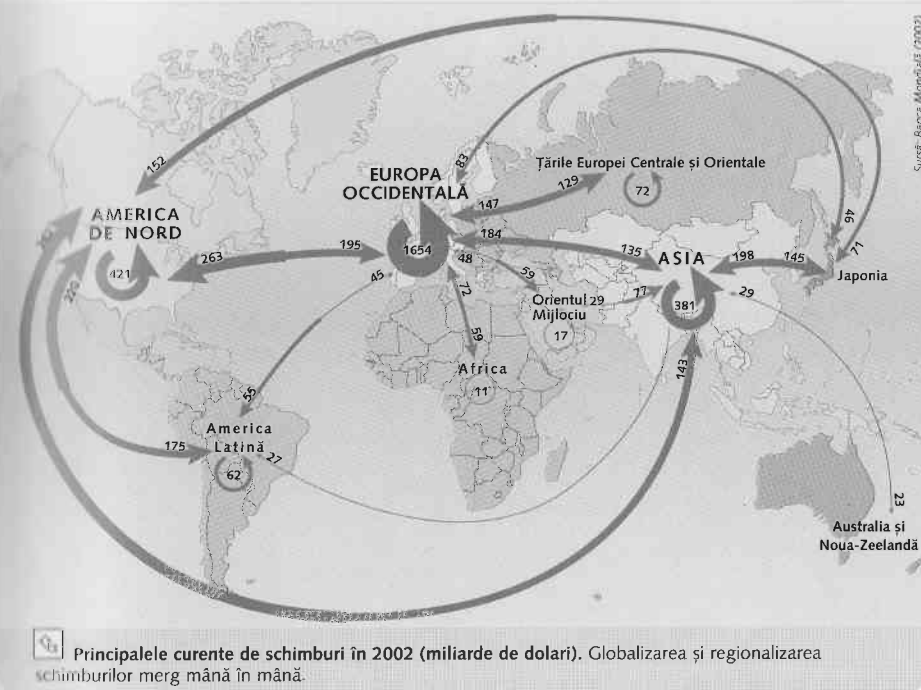
ISD și investițiile de portofoliu

Se disting printre mișcările internaționale de capital, investițiile străine directe (ISD), realizate de către întreprinderile care vor să producă în alte țări, și investițiile de portofoliu, efectuate de către întreprinderi sau speculatori care caută să aibă un profit din variațiile cursurilor la Bursele Mondiale și din fluctuațiile de schimb între monede. Investițiile de portofoliu iau deci forma plasamentelor instabile, pe când ISD corespund investițiilor materiale pe termen lung.

Zonele dezvoltate fac schimb în principal între ele, mai ales când țările sunt apropiate geografic. Europa Occidentală exportă 2/3 din mărfurile sale către alte țări ale Europei Occidentale. America de Nord (Statele Unite și Canada) exportă aproximativ 60% din mărfurile sale către ea însăși sau către Europa Occidentală. Asia, al cărei dinamism la export s-a bazat pe Japonia în anii '70-'80, apoi pe Asia de Sud-Est și pe China din 1990, contribuie cu un sfert din comerțul mondial; o jumătate din exporturile sale este destinată zonei asiatice însăși. Astfel, globalizarea și regionalizarea schimburilor merg mână în mână.

Triada controlează 90% din investițiile în străinătate

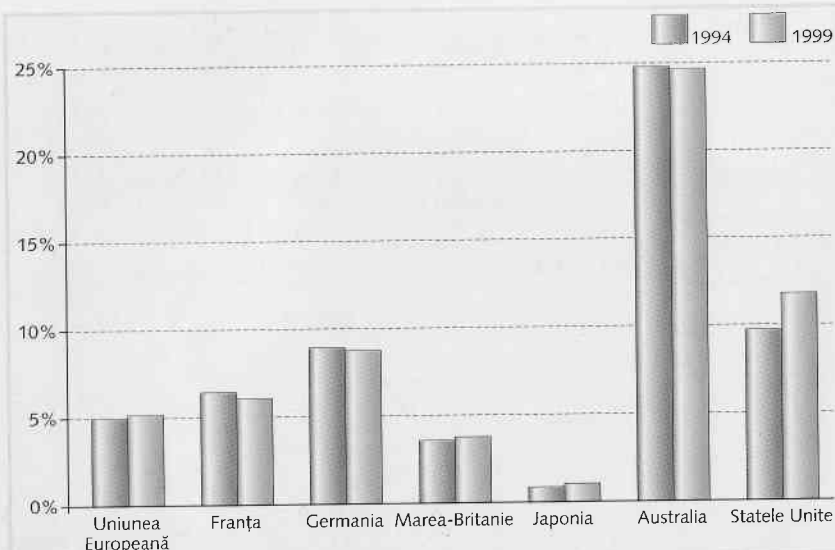
Creșterea rapidă a schimburilor internaționale de mărfuri se datorează în cea mai mare măsură

dezvoltării fără precedent a marilor firme multinaționale, care-și organizează procesul productiv la nivel global. Aceste grupuri uriașe, binecunoscute marelui public (precum Ford, Coca-Cola sau IBM) sunt implantate în mai multe zeci de țări, acolo unde mâna de lucru este ieftină și/sau piețele sunt vaste. Aceste implantări sunt exporturi de capitaluri către o țară străină numite investiții străine directe (ISD).

Între 1980 și 1989 creșterea ISD este deosebit de rapidă: fluxurile sunt multiplicat de aproximativ 10 ori. Valoarea capitalului astfel deținut de către întreprinderile străine reprezintă 5% din produsul intern brut mondial (PIB) în 1980 și 15% din PIB în 1999.

Cu toate acestea, valoarea adăugată de către cele 100 cele mai mari firme multinaționale nu reprezintă în prezent decât 4.5% din acest PIB, ceea ce dovedește că economia mondială nu se reduce la activitatea acestui capital internaționalizat (vezi Capitolul 5). Țările investitoare sunt, în principal, țări dezvoltate, în mod deosebit cele ale triadei (Statele Unite, Europa Occidentală și Japonia). În 1999, acestea dețineau mai mult de 90% din stocul mondial al activelor

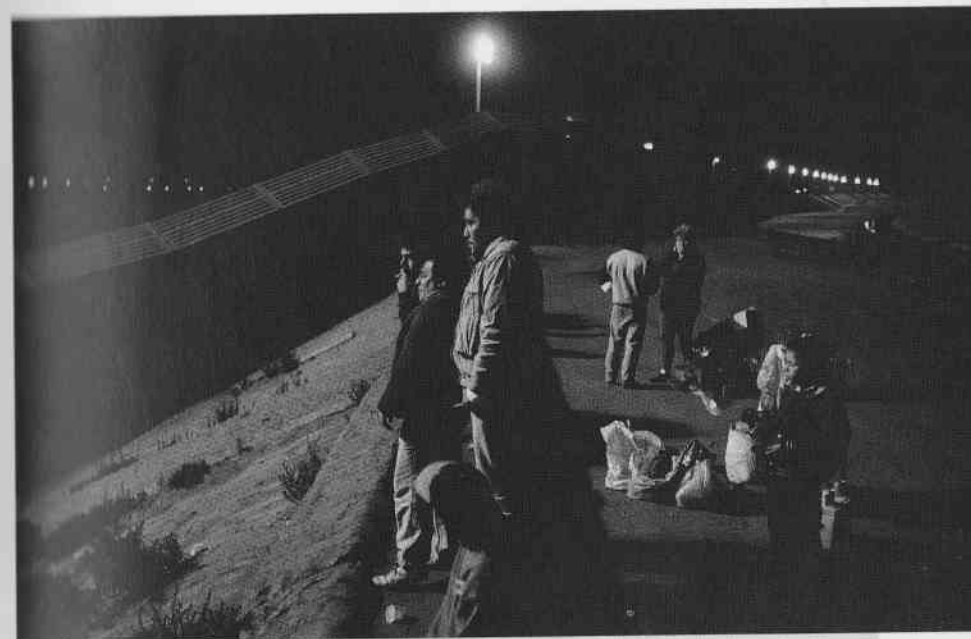

Proporția lucrătorilor străini în populația activă în 1994 și în 1999.
Procentul lucrătorilor de origine străină în populația activă variază mult, în funcție de regiuni.

plasate în străinătate (cu excepția sectorului organismelor financiare), iar trei sferturi din acestea se găsesc localizate în alte țări dezvoltate. Astfel, ca și pentru mărfuri, mișcările de capitaluri sunt, în principal, atribuite țărilor bogate. Cu toate acestea însă, în deceniul 1990–2000 anumite regiuni nou-apărute, precum China, sau – în anumiți ani – țările Americii Latine atrag în mod masiv capitaluri străine. În 1998, China atrage numai ea 31% din fluxul ISD, având ca destinație țările-nemembre ale OCDE, iar Brazilia 22.6%. Pentru ansamblul Americii Latine și al zonei Caraibe aceste fluxuri au crescut de 10 ori între 1990 și 1998–2000. Chiar dacă TECO (țările Europei Centrale și Orientale) ocupă un loc foarte modest, în termeni absoluți, creșterea fluxului de intrări (de 13 ori mai mare între 1991 și 1998–2000) demonstrează interesul marilor firme occidentale pentru aceste piețe în curs de dezvoltare.

Salarii de 10 până la 40 ori mai mari

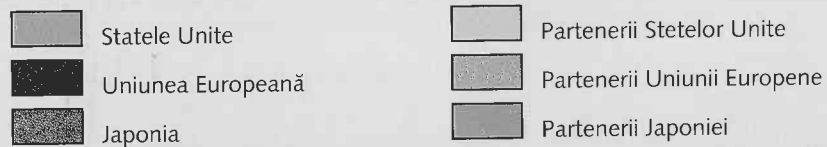
Mărfurile și capitalurile se deplasează mult mai ușor decât oamenii: în deceniul 1990–2000 se evaluează la aproximativ 125 milioane de persoane ce locuiesc într-o altă țară decât cea a cărei naționalitate o au, adică doar 2.1% din populația mondială. Totuși, fenomenul migrației merită toată atenția noastră în măsura

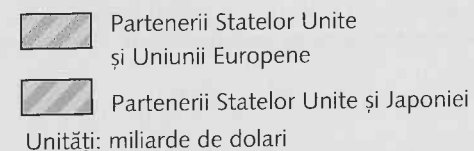
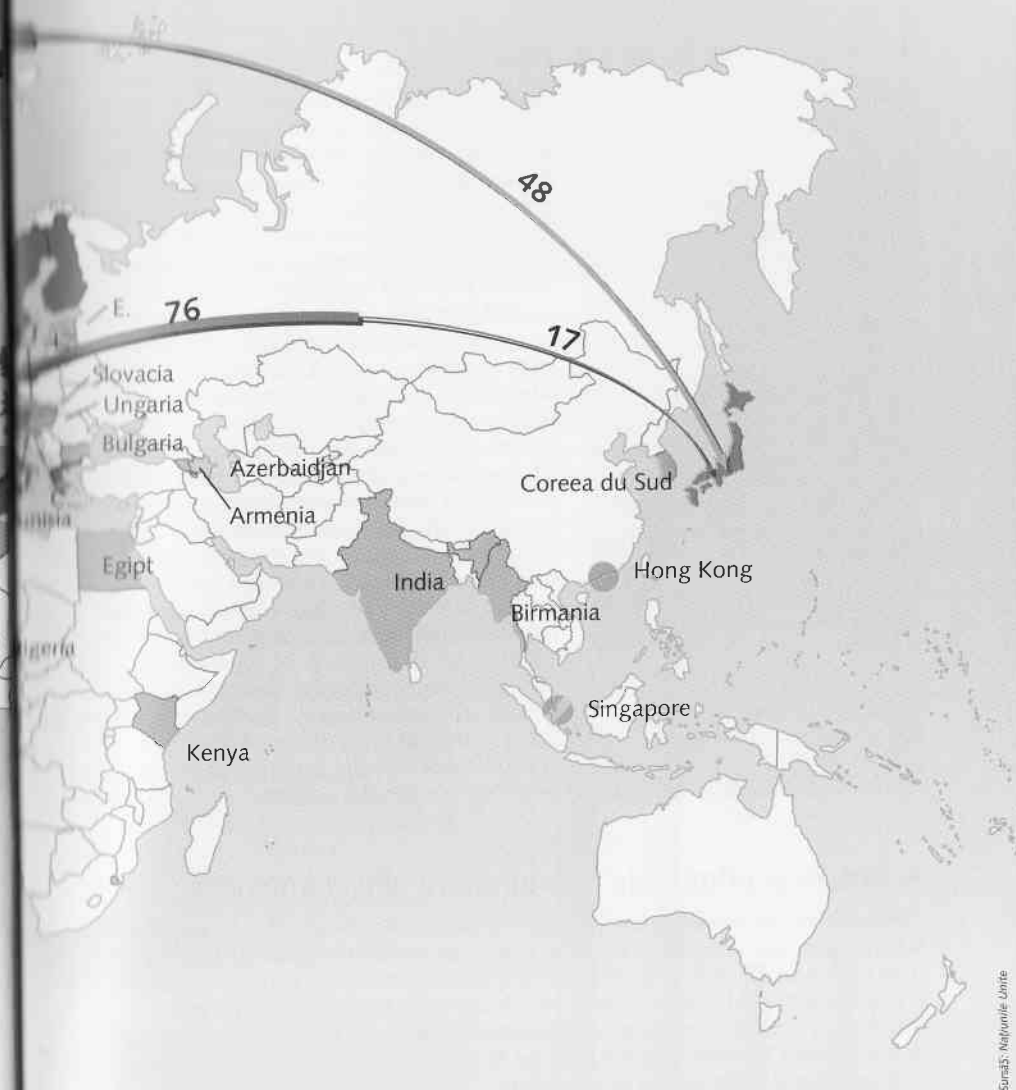
Tijuana, frontiera mexicană: o familie se pregătește să treacă în Statele Unite.

în care, independent de aspectele politice, etnice și religioase, acesta reflectă anumite dezechilibre economice ale planetei. Curente migratoare sunt orientate către regiuni cu înalt nivel de trai (America de Nord, Europa Occidentală, țările bogate ale Orientului Mijlociu) și către țările din Asia cu dezvoltare rapidă. Oportunitatea de a găsi o slujbă și de a obține un salariu de 10 până la 40 de ori mai mare decât în țara de origine îi îndeamnă pe cetățenii statelor puțin dezvoltate la expatriere uneori cu prețul vieții. Intrarea acestor lucrători, cel mai adesea clandestini, obligă guvernele țărilor de destinație să ia măsuri restrictive, mai ales în perioadele în care conjunctura economică este nefavorabilă și șomajul crescut. Însă afluxurile sunt greu controlabile, iar întreprinderile din țările bogate profită de situație acordând salarii mult inferioare celor cerute de către rezidenți. Această ofertă ilegală de muncă este deosebit de purtătoare în BTP, confecții, alimentație publică și agricultură. Proporția de lucrători de origine străină în populația activă variază foarte mult de la regiune la regiune. Mult mai ridicată în Statele Unite decât în Uniunea Europeană, rămâne foarte redusă în Japonia. Chiar în interiorul Uniunii Europene se observă mari diferențe: importanța relativă a mâinii de lucru este mai mare în Germania decât în Franța.

Investițiile străine directe în stoc

în cadrul Triadei (1999)

Globalizarea financiară: 1 400 miliarde de dolari zilnic

Circulația de capital între țări, sub toate formele sale și mai ales sub forma de investiție de portofoliu s-a dezvoltat puternic începând cu anii '80. Această globalizare financiară

Spațiul „Schengen“

În 1985 cinci țări ale Comunității Europene (cele trei țări ale Benelux, Germania și Franța) semnează acordul de la Schengen (Luxemburg), care stabilește principiile liberei circulații a oame-nilor în interiorul comunității. În 1999, au aderat toate țările în afară de Marea Britanie și Irlanda. Textul se bazează pe un principiu simplu: libertate de circulație între țările semnate și întărirea controalelor la frontiere la intrarea cetățenilor din țările din afara Comunității. În fapt, aplicarea acordului s-a dovedit a fi delicată din cauza: creșterii numărului de intrări de emigranți veniți din Asia, a dificultății de a controla toate aflurile la frontiere și a perspectivei de integrare în Comunitate a unor țări din Europa de Est.

Acordare și primire de împrumuturi: abisul american

Țările care se îndatorează primesc fonduri fie de la bănci din alte țări, fie emițând titluri subscrise de către rezidenți ai altor țări. Există deci mișcări de capital de la țări creditoare (cele care posedă o rezervă puternică) către țările debitoare (cu rezervă insuficientă). De la mijlocul anilor '70, Statele Unite sunt cele care beneficiază de cele mai mari transferuri pentru a-și compensa deficitul curent structural. Între 1993 și 2001, acest deficit se ridica în medie la 218.3 miliarde de dolari pe an, adică de 3 ori mai mult decât deficitul tuturor țărilor în curs de dezvoltare.

Titlurile datoriei americane (în special cele emise de Trezoreria Americană) sunt deținute în majoritatea lor de către bănci și particulari europeni și japonezi. Această masă considerabilă de active aflate în căutarea unui randament mai bun constituie un

element de instabilitate pentru ansamblul sistemului financiar mondial.

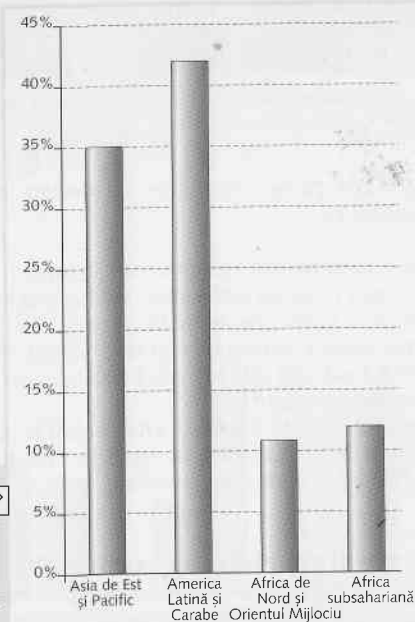
Îndatorarea țărilor în curs de dezvoltare: de la reciclarea petrodolarilor la crah

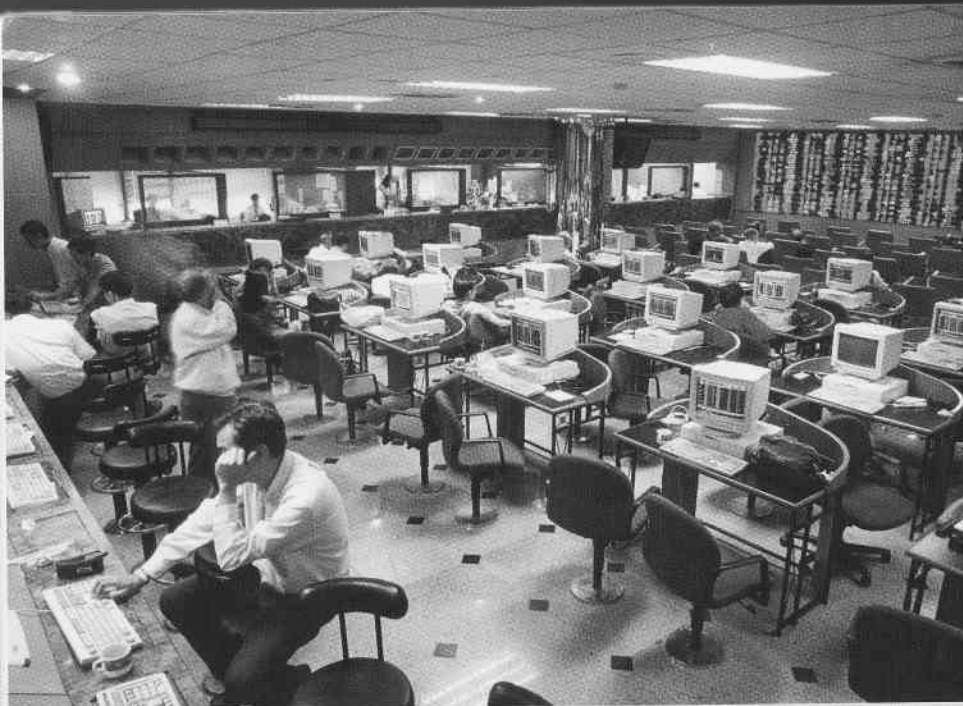
Încă din anii '60 țările în curs de dezvoltare își finanțează industrializarea prin împrumuturi externe. După primul șoc petrolier (1973) excedentele în petrodolari acumulate de țările din Golful Persic sunt reciclate de bănci, prin intermediul unor împrumuturi acordate în bună parte țărilor în curs de dezvoltare. Dar împrumuturile sunt prea împovărătoare comparativ cu veniturile naționale ale țărilor îndatorate, mai ales că investițiile astfel finanțate se dovedesc adesea a fi puțin rentabile. Creșterea brutală a ratelor dobânzilor mondiale în 1979 pune multe țări în curs de dezvoltare într-o situație dificilă. Criza izbucnește în 1982 când Mexicul își declară incapacitatea de a face față angajamentelor luate, urmat curând de cea mai mare parte a țărilor Americii Latine. Guvernele țărilor industrializate și Fondul Monetar Internațional (FMI) se tem ca sistemul financiar mondial să nu fie destabilizat și în perioada 1982-1989 pun în aplicare măsuri vizând reeșalonarea datoriei, convertirea datoriei în acțiuni și frânarea importurilor țărilor debitoare. În final, se evită criza financiară generalizată, dar

Ce este o balanță de plăți?

Balanța de plăți a unei țări inventariază toate tranzacțiile efectuate cu străinătatea. Ea este echilibrată din punct de vedere contabil, dar permite identificarea unor dezechilibre economice. Astfel, dacă importurile depășesc exporturile, țara prezintă un deficit curent pe care trebuie să-l finanțeze. Această finanțare poate lua două aspecte ce figurează în balanța de plăți: ieșirile de devize și/sau vânzările de titluri în străinătate (intrări de capital). Acesta este cazul Statelor Unite încă de la mijlocul anilor '70.

Repartizarea datoriei externe a țărilor în curs de dezvoltare în 2001.
Acesta sunt afectate de mărirea procentelor de dobânzi mondiale în 1979.

 O societate de curtaj în bursă la Bangkok. Din Thailanda pornește în 1997 criza cu efect de domino asupra țărilor din regiune.

țările în curs de dezvoltare cele mai afectate vor cunoaște o încetinire notabilă a dezvoltării lor.

Țările a căror datorie este mai mare în raport cu venitul național au, în general o talie economică modestă astfel încât, îndatorarea lor preocupă destul de puțin sistemul financiar al țărilor bogate. Marii datornici, țări ale Americii Latine și ale Asiei, sunt în situație inversă: Îndatorarea lor este ridicată, în termeni absoluți, dar ponderea acesteia în venitul național este mai mică decât pentru țările cu venit foarte scăzut situate în marea lor majoritate în Africa.

În anii '90, o parte a datoriei este anulată la inițiativa unor țări dezvoltate printre care și Franța. Una din revendicările mișcărilor împotriva globalizării este chiar anularea totală a datoriei țărilor în curs de dezvoltare.

Crizele financiare ale anilor '90: Cazul Mexicului

În anii '90, țările în curs de dezvoltare și în tranziție suferă efectele negative ale globalizării financiare. Din momentul dispariției încrederii în soliditatea unei economii, capitalurile străine ies, provocând prăbușirea cursului monedei și fragilizarea sistemului

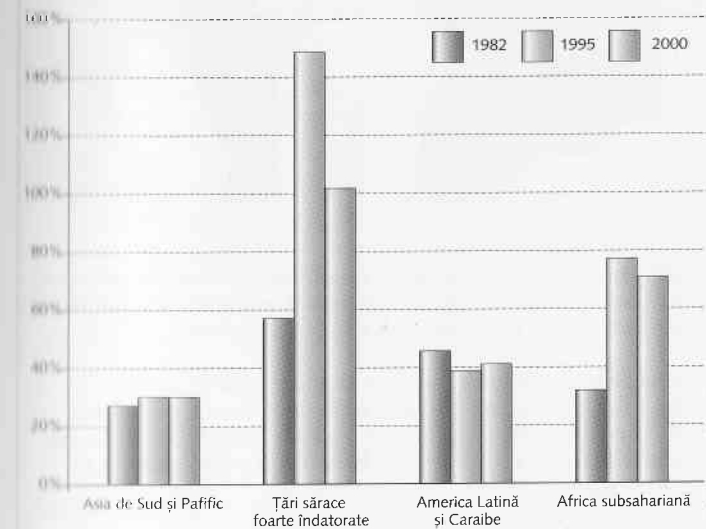
sau productiv și financiar. Astfel, în 1994 opțiunea guvernului mexican de a lupta împotriva somajului prin mărirea cheltuielilor publice și a masei monetare este percepută de către piețe ca o măsură incompatibilă cu o rată de schimb fixă. Investitorii reacționează lichidându-și valorile plasate în Mexic ceea ce provoacă prăbușirea monedei mexicane care pierde 40% din valoare în 2 ani. Criza este oprită multumită ajutoarelor aduse de FMI și de Statele Unite, dar cu prețul unui plan de austeritate draconic ce se baza pe reducerea cheltuielilor și a salariilor. Începând cu 1996 capitalurile pentru investiții revin în Mexic.

Criza asiatică din 1997: accelerarea contaminării

Debutarea crizei asiatice din 1997 reprezintă o ilustrare trăpantă a efectelor negative ale globalizării financiare. În această regiune a lumii în care, încrederea investitorilor părea că n-ar fi trebuit să lipsească niciodată, criza (motivată mai ales prin speculare și prin fragilitatea sistemului bancar thailandez) se dezlănțuie, provocând în câteva zile intragerea a sute de miliarde de dolari. În iulie '97, bath-ul thailandez devine ținta atacurilor speculative și banca centrală este silită să accepte fluctuația. Moneda pierde jumătate din valoare în șase luni. Prin contaminare, criza atinge și țările vecine: Malaysia, Filipine și Indonezia. Reducerea activității fiecărei țări limitează importurile

Schimburi fixe și schimburi fluctuante

Rata de schimb a unei monede este prețul acestei monede într-o valută străină, în general în dolari SUA. Într-un regim de schimb fix banca centrală a țării acționează astfel ca prețul să rămână foarte apropiat de un nivel declarat anterior. Dacă moneda face obiectul unor atacuri speculative, banca centrală se vede constrânsă să o devalorizeze sau să o lase să fluctueze. În această ultimă situație prețul monedei în dolari variază zilnic în funcție de ofertele și de cererile pe piețele de schimb. Dacă operatorii nu au încredere în monedă oferă cantități importante din aceasta și prețul ei se prăbușește.

 Datoria externă a țărilor în curs de dezvoltare (% din venitul național). O parte a datoriei a fost anulată în anii 1990 la inițiativa anumitor țări dezvoltate.

Sursă: Banca Mondială (2002)

Bancă din
Buenos Aires.
 În ianuarie 2002,
 Argentina
 devalorizează cu
 29% peso-ul,
 încetând astfel
 paritatea dintre
 moneda argen-
 tiniană și dolar ce
 exista din 1991.

acestora, iar exporturile țărilor vecine și capitalurile se retrag dintr-o zonă în care încrederea a dispărut. Această scurgere către alte țări considerate a fi mai sigure nu face altceva decât să accentueze criza în care Asia se afundă în acel moment.

Provocând neîncrederea piețelor financiare cu privire la anumite țări în curs de dezvoltare, criza asiatică se va transmite în 1998 în Rusia unde datoria publică este zdrobitoare, iar rezervele de devize insuficiente. Neîncrederea investitorilor se va dirija apoi către America Latină: Brazilia va suferi și ea în 1999 o criză severă, apoi va fi rândul Argentinei în 2001 și 2002.

Criza argentiniană și prelungirile sale

În 1991 guvernul argentinian a hotărât să raporteze moneda națională la dolarul american pentru ca hiper-inflația să înceteze. Scopul este atins, dar imposibilitatea de a duce o politică monetară autonomă și supraevaluarea peso-ului ajung să provoace o recesiune: produsul național scade în 1999, 2000 și 2001. În acest context, obligațiile rambursării datoriei publice și externe nu pot fi onorate. În decembrie 2001 criza izbucnește, în momentul în care FMI pretinde o reducere drastică a deficitului public, în caz contrar orice alt ajutor suplimentar fiind refuzat. Panică bancară, retragerea capitalurilor străine, prăbușirea monedei, reinstalarea inflației, mișcări sociale: se regăsește imaginea obișnuită a crizelor din țările în curs de dezvoltare.

În toamna lui 2002, jumătate din populația argentiniană trăiește sub pragul sărăciei, pensiile și asigurările de sănătate ale funcționarilor nu mai sunt plătite, iar nivelul șomajului atinge 10%.

Prin contagiune, criza se propagă și în țările vecine, Uruguay („Elveția Americii de Sud”) și Brazilia. De data aceasta, FMI propune ajutoare importante, de teamă ca toată America Latină să nu ajungă într-o criză comparabilă cu cea a îndatorării din anii 1980.

Astfel, globalizarea actuală a economiei permite producătorilor și consumatorilor din toate țările să profite de mărfuri, servicii și capitaluri venite din exterior, ceea ce apare ca un element prioritar în măsură să favorizeze dezvoltarea partenerilor. Însă această globalizare poate aduce cu sine, de asemenea, o instabilitate ce poate afecta grav anumite economii fragile.

Criza argentiniană: revanșa Braziliei

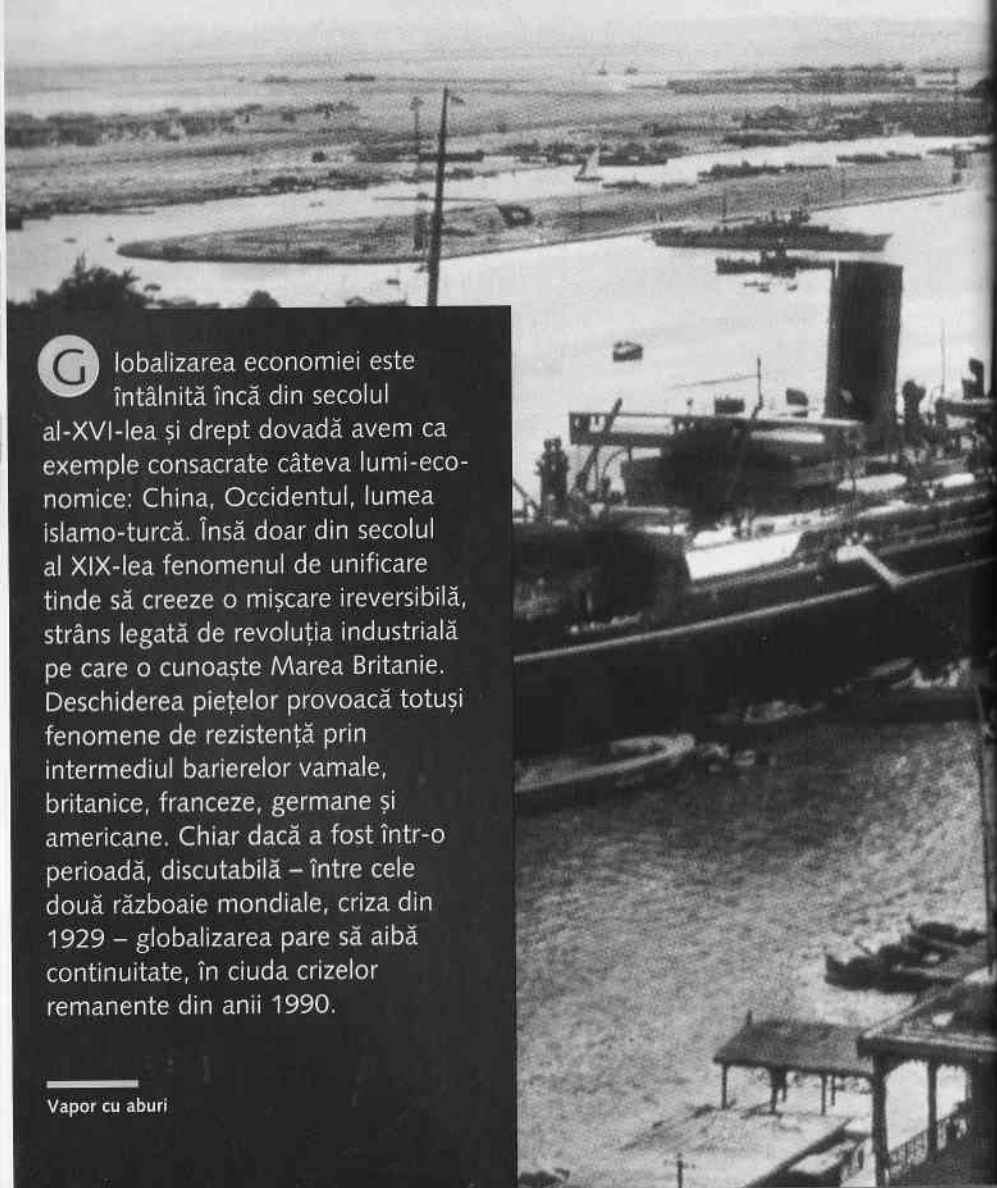
Greu îndatorată, aflată în incapacitate de a propune un proiect de buget susceptibil de a obține avalul FMI sau al Trezoreriei americane, Argentina devine, pentru vecina și fosta sa rivală – Brazilia o foarte bună afacere, în zorii noului mileniu.

Cu siguranță acesta este sentimentul lui Eloi Rodrigues de Almeida, președintele Grupului Brazilia, o asociație de 200 de conducători de întreprinderi ce lucrează în Argentina. El spune: „Momentul potrivit a sosit. Activele sunt ieftine și noi știm că întreprinderile americane sondează terenul. Mai devreme sau mai târziu piața argentiniană se va redresa, iar întreprinderile braziliene nu-și pot permite să treacă pe lângă o asemenea ocazie de a-și lărgi orizontul comercial.”

Un fenomen secular

Globalizarea economiei este întâlnită încă din secolul al-XVI-lea și drept dovadă avem ca exemple consacrate câteva lumi-economice: China, Occidentul, lumea islamo-turcă. Însă doar din secolul al XIX-lea fenomenul de unificare tinde să creeze o mișcare ireversibilă, strâns legată de revoluția industrială pe care o cunoaște Marea Britanie. Deschiderea piețelor provoacă totuși fenomene de rezistență prin intermediul barierelor vamale, britanice, franceze, germane și americane. Chiar dacă a fost într-o perioadă, discutabilă – între cele două războaie mondiale, criza din 1929 – globalizarea pare să aibă continuitate, în ciuda crizelor remanente din anii 1990.

Vapor cu aburi

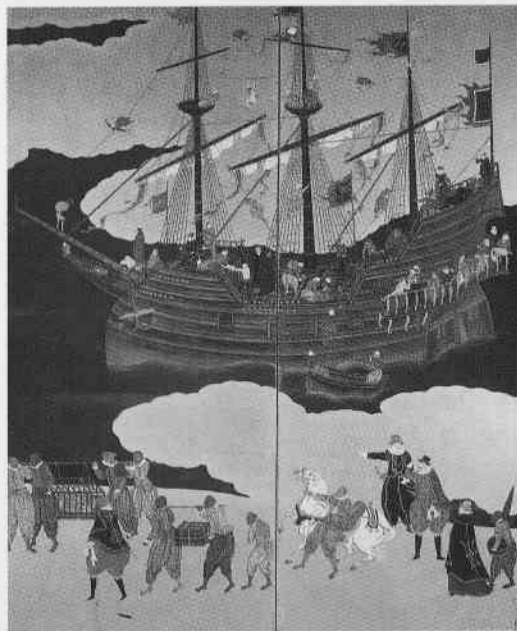

Un fenomen secular

Globalizarea nu este un fenomen recent. Încă din Renaștere, Europa își bazează o parte a dezvoltării sale pe schimburile cu regiuni îndepărtate.

Exportul de mărfuri și de capitaluri înflorește în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Războaiele și criza din 1929 conduc la o repliere. După 1945, țările se deschid în cadrul unei noi ordini economice mondiale, care permite o creștere rapidă și constantă a țărilor dezvoltate. Însă începând cu jumătatea anilor '70, situația se schimbă. Apariția de noi țări industrializate și liberalizarea crescută a comerțului și a capitalurilor sunt, în egală măsură, surse de dezvoltare și de instabilitate.

De la sfârșitul secolului al XV-lea până în secolul al XVI-lea înflorește marele comerț maritim, stimulat de descoperirea Americii și de dorința de expansiune colonială a statelor.

Marile traversări maritime devin posibile grație descoperirii cârmei și a busolei. Cucerirea de către spanioli a Mexicului și Perului permite Europei să aducă metale prețioase a căror acumulare și circulație îi vor stimula producția. Aceasta se bazează în parte pe o activitate triunghiulară: cumpărarea de sclavi africani, deplasarea lor spre noile teritorii pentru a permite producerea la scară mare a zahărului, tutunului și a bumbacului și schimbul acestora pentru bunuri manufacturate

 Sosirea portughezilor la Nagasaki în 1593. Progresele navigației au lărgit granițele lumii.

europene, toate acestea fiind surse de profit. Această formă de globalizare, bazată pe dominație europeană va permite anumitor țări să cunoască o dezvoltare excepțională. Astfel, Provinciile Unite (Olanda de azi) devin în a doua parte a secolului al XVI-lea, apoi în secolul al XVII-lea centrul economiei mondiale, fiind înlocuite apoi de Franța și de Anglia. Înainte de Revoluția Franceză, acestea din urmă controlau aproximativ un sfert din comerțul mondial.

Comerțul și înflorirea capitalismului

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, economia Marii Britanii trăiește mutațiile profunde ale revoluției industriale: mecanizarea industriei textile, introducerea mașinilor cu aburi, producția de masă, construcția de căi ferate. În această fază, în ciuda avansului industrial al țării, guvernele britanice își protejează activitățile prin bariere vamale; acesta este cazul agriculturii, în special pentru produsele cerealiere, ale căror importuri sunt supuse taxelor Corn Laws (legea grâului). Franța, Germania și Statele Unite ridică, de asemenea, bariere pentru a permite noilor lor industrii să se dezvolte la adăpost de o concurență externă considerată periculoasă și pentru a asigura intrări fiscale regulate.

Comerțul și exportul de capital (1850-1913)*

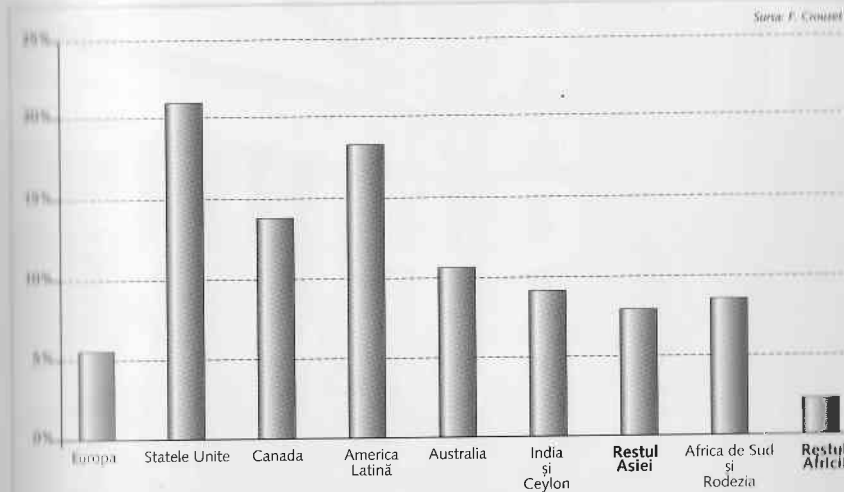
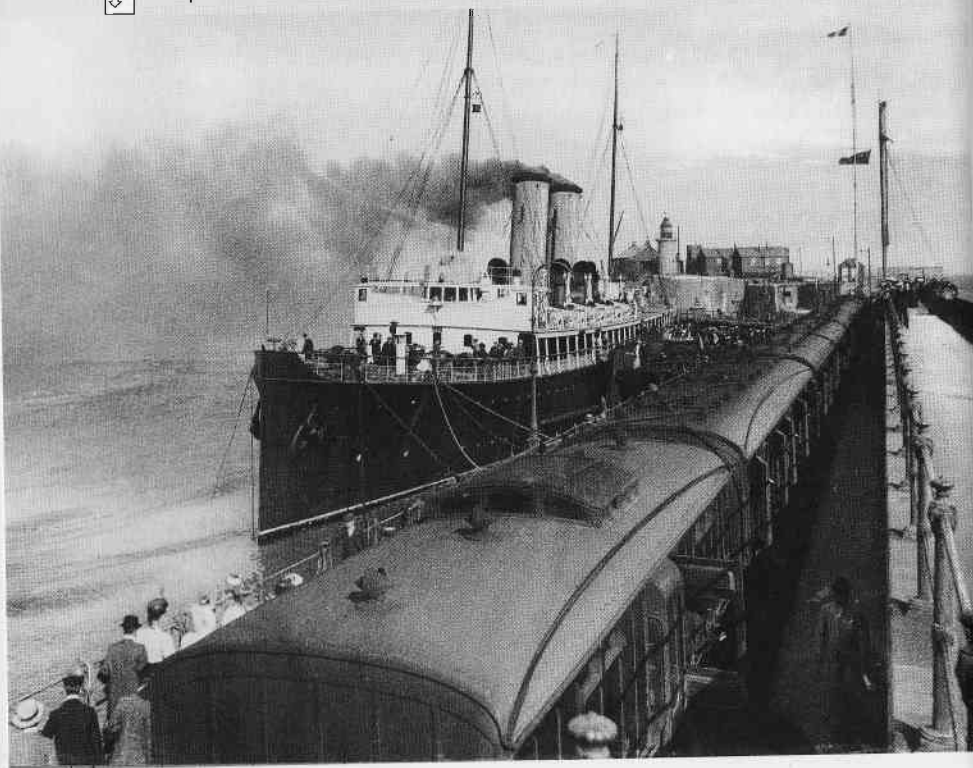
A doua jumătate a secolului este marcată de o mai mare deschidere. Marea Britanie suprimă orice obstacol din 1840 și până în 1913. Franța semnează în 1860 un tratat comercial cu Anglia conform căruia abolește toate prohibițiile și suprimă sau scade taxele vamale. Acest acord care leagă cele două principale puteri economice este la originea procesului de liberalizare în Europa. Chiar dacă multe țări (printre care Germania și Franța) pun din nou obstacole la importuri, începând din 1879, scăderea costurilor de transport și perioada de dezvoltare de la începutul secolului al XX-lea au un efect stimulativ care prevalează asupra protecționismului. În sfârșit, în ciuda menținerii anumitor obstacole comerciale, procentul de schimburi în producția mondială a crescut simțitor de-a lungul secolului. Astfel, în „Victorii și eșecuri, istoria economică și socială a lumii, din secolul

Michel Chevalier (1806-1879), saint-simonian, entuziast adept al liberului-schimb, a fost unul dintre artizanii acordului comercial încheiat în 1860 între Franța și Marea Britanie.

al XVI-lea până în zilele noastre." (Gallimard, 1997), P. Bairoch estimează că în Europa exporturile reprezintă spre 1830 aproximativ 2% din producție, 9 % prin 1860, și 14% în 1913, adică o rată a deschiderii ce nu se va mai vedea decât în anii '70. Globalizarea anilor 1900 nu este cu nimic mai prejos decât cea pe care o observăm astăzi, mai ales că, în paralel, se dezvoltă fluxurile internaționale de capital. Marea Britanie ca prim-investitor în străinătate de-a lungul secolului, posedă 41% din activele internaționale în 1914, față de Franța care deținea 20%. Rezervele britanice sunt plasate în țări noi și dezvoltate pentru a finanța infrastructuri, pe când investițiile franceze se orientează către Europa, mai ales spre Rusia. Se cunosc, de altfel, eșecurile pe care le-au suferit acționarii acestor faimoase împrumuturi ruse.

Înlocuirea flotei cu pânze cu vapoarele cu aburi a contribuit din plin la scăderea costului transportului maritim, care a devenit de 7 ori mai mic între 1820–1913.

Repartiția pe zone a investițiilor externe ale Marii Britanii în 1914. Se distinge în mod frapant supremația Statelor Unite și a Americii Latine.

Pentru acea vreme, efectele pozitive ale acestor plasamente pentru țările investitoare sunt remarcabile. În Marea Britanie veniturile vărsate posesorilor de titluri în străinătate reprezintă doar ele 8% din venitul național între 1890 și 1914. Ele permit acestor țări să obțină în mod constant un excedent confortabil al balanței de plăți.

Replierea interbelică

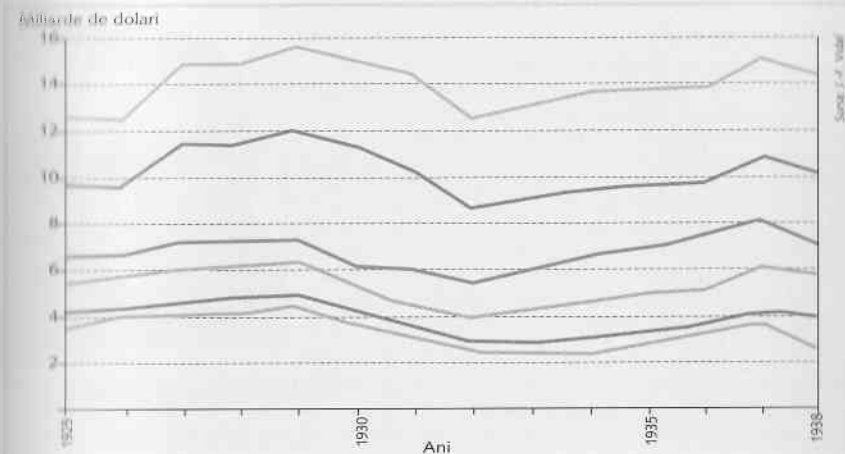
Primul război mondial duce la prăbușirea activității economice în interiorul Europei și dincolo de frontierele sale, mai ales că ostilitățile se derulează în egală măsură și pe mare. În schimb, datorită războiului, comerțul Statelor Unite, al Japoniei și al Americii Latine beneficiază de o expansiune mult superioară celei anterioare. După 1918, în faza de reconstrucție, tensiunile inflaționiste și problemele legate de gestiunea datoriilor de război pun în pericol sistemul monetar internațional și creșterea economică. Totuși, grație politicilor de stabilizare, expansiunea se instalează la sfârșitul anilor '20. În acest climat de regăsire a optimismului, survine în mod brutal criza din 1929, născută dintr-un val de speculații la Bursa din New York. Ea se răspândește în Europa și provoacă prăbușirea producției, a salariilor și a prețurilor în toate țările mari industrializate. Producția industrială mondială scade cu 26% între 1928 și 1932, iar cea a Statelor Unite cu 50%. Somajul atinge la un moment dat 40% din populația activă.

 Joi 24 octombrie 1929, cursurile bursiere se prăbușesc. Această dată marchează începutul crizei din 1929 ale cărei efecte se vor face simțite în lumea întreagă.

Criza din 1929 și reflexele protecționiste

Pentru a încerca să evite criza, guvernele aleg politici destinate să limiteze efectele negative datorate reducerii activității partenerilor lor. Se subvaluează pentru a stimula exporturile și se instaurează bariere împotriva importurilor pentru a proteja viața internă. Marea Britanie lasă lira să fluctueze începând din 1931, Statele Unite își devalorizează moneda în 1933–1934, urmată de Franța în 1936 și 1937. În plus, Statele Unite adoptă în 1930 legea Smoot-Hawley care impune un tarif vamal uniform de 40% asupra tuturor produselor, ceea ce declanșează un val de consolidare a protecționismului în Europa. Franța impune restricții și percepe o suprataxă la importurile provenind din țările care au devaluat cursul monedei proprii. Marea Britanie care a rupt din 1921 cu tradiția sa de liber-schimb, își consolidează barierele vamale în 1931 și 1932 fixând

 Comerțul exterior (1925 – 1938) în dolari la prețurile din 1913. Criza din 1929 antrenează o cădere a comerțului mai accentuată în Europa decât în America de Nord și în țări terțe.

taxe pe trei sferturi din produse. Prăbușirea volumului comerțului mondial este profundă. Țările industrializate se repliază pe zonele lor de influență, Franța pe Imperiul colonial și Marea Britanie pe Commonwealth.

Sistemul mondial după război

Prăbușirea producției și crizele monetare ale anilor 1930, ce au favorizat ajungerea la putere a regimurilor fasciste în Europa, sunt indirect responsabile de al doilea război mondial. Pentru a evita reeditarea unei asemenea situații, guvernele țărilor occidentale adoptă începând cu 1944 politici macroeconomice inspirate din keynesianism și hotărăsc să coopereze creând instituții multilaterale.

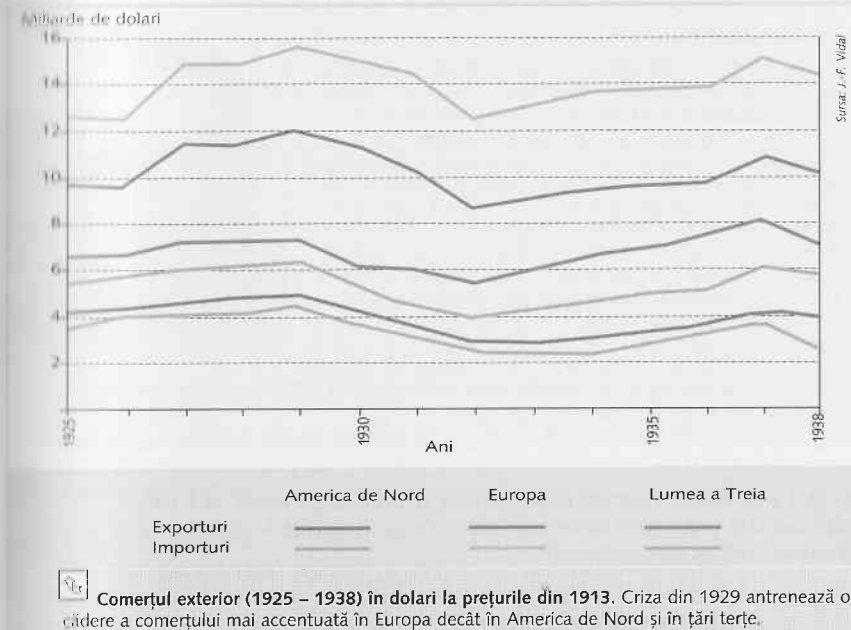
Acordurile de la Bretton Woods (iulie 1944) inițiază un nou sistem monetar internațional, bazat pe stabilitatea ratei de schimb și creează FMI-ul (Fondul Monetar Internațional) a cărui misiune este triplă: să vegheze la stabilitatea ratei de schimb, să organizeze revenirea la convertibilitate a monedelor și să ajute țările cu deficite temporare ale balanțelor curente prin împrumuturi pe termen scurt. În paralel, guvernele hotărăsc să-și liberalizeze comerțul semnând în 1947 Acordul general asupra tarifelor vamale și a comerțului (mai cunoscut sub numele de GATT-General Agreement

Joi 24 octombrie 1929, cursurile bursiere se prăbușesc. Această dată marchează începutul crizei din 1929 ale cărei efecte se vor face simțite în lumea întreagă.

Criza din 1929 și reflexele protecționiste

Pentru a încerca să evite criza, guvernele aleg politici destinate să limiteze efectele negative datorate reducerii activității partenerilor lor. Se subvaluează pentru a stimula exporturile și se instaurează bariere împotriva importurilor pentru a proteja viața internă. Marea Britanie lasă lira să fluctueze începând din 1931, Statele Unite își devalorizează moneda în 1933-1934, urmată de Franța în 1936 și 1937. În plus, Statele Unite adoptă în 1930 legea Smoot-Hawley care impune un tarif vamal uniform de 40% asupra tuturor produselor, ceea ce declanșează un val de consolidare a protecționismului în Europa. Franța impune restricții și percepe o suprataxă la importurile provenind din țările care au devaluat cursul monedei proprii. Marea Britanie care a rupt din 1921 cu tradiția sa de liber-schimb, își consolidează barierele vamale în 1931 și 1932 fixând

la pe trei sferturi din produse. Prăbușirea volumului comerțului mondial este profundă. Țările industrializate se repliază pe zonele lor de influență, Franța pe Imperiul colonial și Marea Britanie pe Commonwealth.

Sistemul mondial după război

Prăbușirea producției și crizele monetare ale anilor 1930, ce au favorizat ajungerea la putere a regimurilor fasciste în Europa, sunt indirect responsabile de al doilea război mondial. Pentru a evita reeditarea unei asemenea situații, guvernele țărilor occidentale adoptă începând cu 1944 politici macroeconomice inspirate din keynesianism și hotărăsc să coopereze creând instituții multilaterale.

Acordurile de la Bretton Woods (iulie 1944) inițiază un nou sistem monetar internațional, bazat pe stabilitatea ratei de schimb și creează FMI-ul (Fondul Monetar Internațional) a cărui misiune este triplă: să vegheze la stabilitatea ratei de schimb, să organizeze revenirea la convertibilitate a monedelor și să ajute țările cu deficite temporare ale balanțelor curente prin împrumuturi pe termen scurt. În paralel, guvernele hotărăsc să-și liberalizeze comerțul semnând în 1947 Acordul general asupra tarifelor vamale și a comerțului (mai cunoscut sub numele de GATT-General Agreement

Keynesianismul

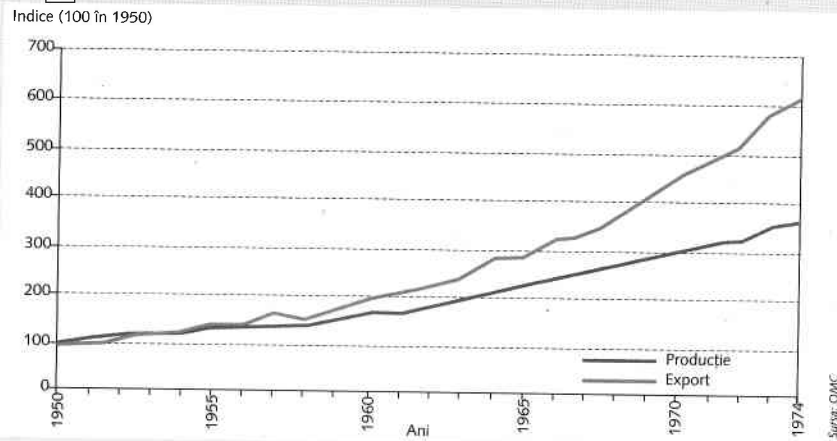
Keynesianismul este o doctrină inspirată din gândirea economistului britanic John Maynard Keynes (1883-1946). Acesta refuza viziunea pur liberală, conform căreia crizele economice sunt un rău necesar și că întoarcerea la prosperitate depinde doar de mecanismele de piață. Pentru Keynes dimpotrivă, reluarea creșterii nu poate avea loc fără intervenția statului. Pentru a ieși din recesiune, puterea publică trebuie să relanseze activitatea prin cheltuieli suplimentare. Mai pe larg, keynesianismul considera că stabilitatea economică este responsabilitatea statului. Gândirea economică actuală își are sorginea în cea keynesiană în măsura în care folosește pe larg analiza cantităților globale și a redat valoare raționamentelor monetare. În domeniul politicii economice se poate vorbi de „revoluție keynesiană”. Preocuparea referitoare la slujbele cu norma întreagă se impune, de fapt, tuturor guvernelor: ea apare în Carta Națiunilor Unite. Astfel, Keynes a deschis calea „politicii intervenționiste raționale și cantitative”.

on Tarif and Trade). Reînnoit periodic până în 1994, acest acord va servi drept cadru la negocierile comerciale multilaterale cu privire la diminuarea barierelor schimburilor comerciale.

Creșterea producției mondiale și a exporturilor mondiale pentru perioada 1950-1974.

Exporturile mondiale cresc începând cu anii 1960, mai ales datorită marilor runde comerciale ale GATT: Dillon Round în 1960-1961, Kennedy Round în 1962-1967, Tokyo Round în 1973-1979. Între 1946 și 1975 rata medie a protecției vamale se reduce de zece ori.

Liberal schimb controlat și dezvoltarea: 30 de ani de glorie

1945-1975: treizeci de ani, „glorioșii 30”, în timpul cărora producția mondială crește regulat și puternic, comerțul mondial se dezvoltă, și economiile se deschid progresiv către capitaluri străine. Criza din 1929 este uitată. Sistemul economiei de piață, supravegheat de către stat, care reglează și redistribuie în interior și care cooperează în exterior, apare acum ca fiind cheia prosperității, măcar pentru țările cele mai dezvoltate. Producția crește de 3.6 ori în 30 de ani, iar comerțul cunoaște o dezvoltare încă și mai rapidă: volumul său crește de 6 ori.

Însă sursele de instabilitate nu au dispărut în totalitate. Stabilitatea ratelor de schimb este periclitată de existența ritmurilor diferite de inflație, în funcție de țară, ceea ce obligă statele să-și devalorizeze sau să-și reevalueze moneda. Aceste reajustări alimentează o speculație destabilizantă și introduc un factor de incertitudine în comerțul mondial. În plus, dubla funcțiune a dolarului american – de monedă națională și lichiditate internațională – este la originea disfuncționalităților, necesarul de dolari datorat schimburilor internaționale neavând nici un motiv să coincidă cu obiectivele politicii monetare americane.

La cotitura anilor '70

Primul șoc petrolier din 1970 coincide cu abandonarea schimburilor fixe provocate de criza de încredere a operatorilor internaționali față de dolar. Se intră atunci într-o perioadă de turbulențe economice, marcate de încetinirea dezvoltării în Occident, de apariția de noi țări capabile de a face concurență Europei și Statelor Unite pe anumite piețe de produse manufacturate și de instabilitatea ratelor de schimb. Se instaurează profunde dezechilibre. Datoria externă a Statelor Unite datorată deficitului structural al balanței curente constituie o sursă de vulnerabilitate pentru sistemul financiar mondial.

Flexibilitatea schimburilor, deja experimentată în anii '20 și '30, se traduce prin fluctuații ample pe termen scurt și prin perioade lungi de evaluare sau depreciere a monedei dominante-dolarul.

Aceste mișcări sunt legate de politica monetară și bugetară a Statelor Unite, de semnalele transmise de către întâlnirile la vârf ale G8 (G7 până în 1997, când s-a asociat de o manieră regulată și Rusia) și de previziunile piețelor financiare internaționale. Dar această instabilitate nu frânează comerțul mondial al cărui volum a crescut de 3.5 ori între 1975 și 2001 în timp ce producția abia s-a dublat. Această deschidere a economiilor către exterior provine din continuarea procesului de liberalizare organizat de GATT, din dinamismul exporturilor țărilor în curs de dezvoltare, în special asiatică, și din creșterea importurilor anumitor țări, precum Statele Unite. În anii '90 creșterea producției în sânul OCDE este diferită mult în funcție de țară. Vitalității excepționale a Statelor Unite îi corespunde o creștere lentă în Europa și o veritabilă recesiune în Japonia.

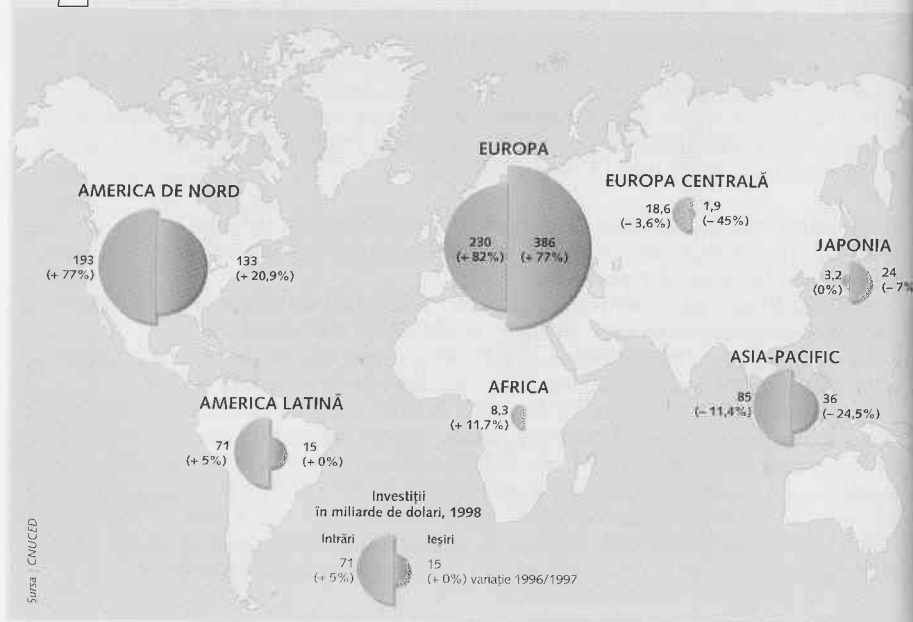
Internaționalizarea capitalului

Din 1950 până la mijlocul anilor '70 investițiile internaționale cresc de 6 ori, și Statele Unite posedă aproximativ jumătate din activele străine. În anii '80 și '90 stocul de investiții străine directe crește, în medie, mult mai repede decât comerțul și producția: el se ridică la 5% din PNB mondial în 1980 și la 15% în '99. Această internaționalizare a întreprinderilor provine din liberalizarea capitalului, din formarea pieței unice europene, din teama față de recrudescența protecționismului și din strategiile de fuziune-achiziție. Statele Unite nu mai posedă în 1999 decât un sfert din active, în timp ce Europa are jumătate.

Îndatorarea externă

În anii 1970 excedentele în dolari datorită creșterii petrolului sunt transferate către țările în curs de dezvoltare ale căror economii le sunt insuficiente pentru finanțarea investițiilor. Dar situația lor este precară. Noua politică monetară a Statelor Unite adoptată în 1975 provoacă o creștere a ratelor dobânzii mondiale ce le pune în situația încetării plăților. Criza izbucnește în Mexic în 1982,

Fuxul investițiilor internaționale. Se remarcă partea preponderentă a Triadei și creșterea în forță a zonei Asia-Pacific.

Criza economică mexicană în 1982. Deficitele publice și inflația cufundă țara întreagă într-un profund marasm.

apoi se întinde în toată America Latină. Se impun atunci măsuri de austeritate de către organismele internaționale. Prăbușirea sistemului financiar mondial este evitată cu prețul reducerii draconice a activității în țările în curs de dezvoltare și prin cedarea unei părți importante a capitalului țărilor dezvoltate. Crizele anilor '90 nu sunt doar o simplă replică a celor observate la începutul anilor 1980. Faptul că șocurile sunt de acum mai profunde, și răsturnările mai precoce se datorează globalizării financiare care permite o deplasare mai rapidă de fonduri între țări.

Lumea la sfârșitul secolului al XX-lea este un spațiu economic complex, în care mărfurile și capitalurile circula mai liber decât în urmă cu 25 de ani, ceea ce permite anumitor țări dezvoltate și în curs de dezvoltare să cunoască faze de expansiune rapidă. Dar întărirea legăturilor între națiuni, cuplată cu mobilitatea capitalurilor și cu definirea strategiilor întreprinderilor la scară globală, mărește sursele de instabilitate al căror simptom evident au fost crizele recurente ale anilor '90.

Mize economice și forțe în acțiune

Dacă globalizarea lasă piețelor mondiale grija să-și asigure propria reglare, acestea din urmă se află totuși în concurență cu diverse forme de organizații precum OMC, FMI, Banca Mondială. În această luptă pentru organizare, statele nu sunt total descalificate, deși limitele piețelor depășesc frontierele naționale. Astfel, barierele la importuri protejează sectoarele amenințate de concurența internațională. Globalizarea pune însă cu acuitate problema organizării în țările în curs de dezvoltare: ce tip de protecție trebuie adoptat pentru ca să nu se înfrunte concurența distructivă a țărilor avansate?

Forțele în acțiune

Globalizarea economiei provine din comportamentul producătorilor care caută cele mai bune condiții de valorificare a capitalurilor; acesta poate să-i conducă la găsirea de debușuri pe piața mondială și la utilizarea bunurilor străine și/sau a mâinii de lucru străine.

Dar deschiderea unei economii nu are doar avantaje, statele putând hotărî să protejeze anumite sectoare, considerate strategice pe planul dezvoltării și/sau al independenței naționale. Amploarea și formele de internaționalizare a schimburilor de bunuri, servicii și capitaluri depind, de asemenea, de activitatea organismelor internaționale, precum Organizația Mondială a Comerțului, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială.

Producătorii

Căutarea unei maxime rentabilități pentru realizarea unor rezultate bune și pentru câștigarea încrederii acționarilor, se transferă pe piața mondială, ceea ce permite reducerea costurilor și mărirea debușurilor.

Avantajele comerțului internațional

Întreprinderile unei țări exportă bunuri în schimbul cărora țara obține un avantaj. Conform teoriilor schimbului, aceste specializări aduc profit tuturor partenerilor țării exportatoare – care își rentabilizează producția pe o piață largă și țărilor importatoare – ce dispun astfel de mărfuri produse în cele mai bune condiții. Utilizarea optimă a factorilor la nivel mondial impune ca toți partenerii să renunțe la producerea anumitor bunuri, în favoarea importurilor. Pentru fiecare țară, exportul și importul sunt deci două elemente complementare, indispensabile îmbogățirii tuturor.

Determinanții specializărilor

Toate țările dispun de anumite avantaje la export. Aceste avantaje pot fi în legătura cu clima, fertilitatea solului, cu bogațiile subsolului. Pentru acele bunuri a căror tehnologie de producție este răspândită pe plan internațional cele care se vor impune vor fi țările unde mâna de lucru este ieftină, mai ales dacă există sectoare economice vaste: producerea de serii lungi pentru o piață vastă permite de fapt scăderea costului unitar și astfel se exportă mai ușor. Pentru bunurile sofisticate a căror producție necesită mari investiții în cercetare (aeronautică, informatică, farmacie),

Uzină de asamblare Boeing la Seattle. Vitalitatea industriei aeronautice americane este după imagine rolul-pivot al Statelor Unite în globalizarea economiei.

producția și exportul rămân apanajul marilor firme din țările cele mai avansate tehnologic. Dar concurența internațională nu se bazează doar pe diferențele de preț. Capacitatea întreprinderilor de a-și diversifica bunurile și serviciile, propunând modele și tipuri de servicii diferite de cele ale concurenței, poate permite creșterea exporturilor unei țări: este vorba în acest caz de schimburi diferențiate. Comerțul intraeuropean pentru automobile sau electrocasnice este exemplul tipic al acestor schimburi.

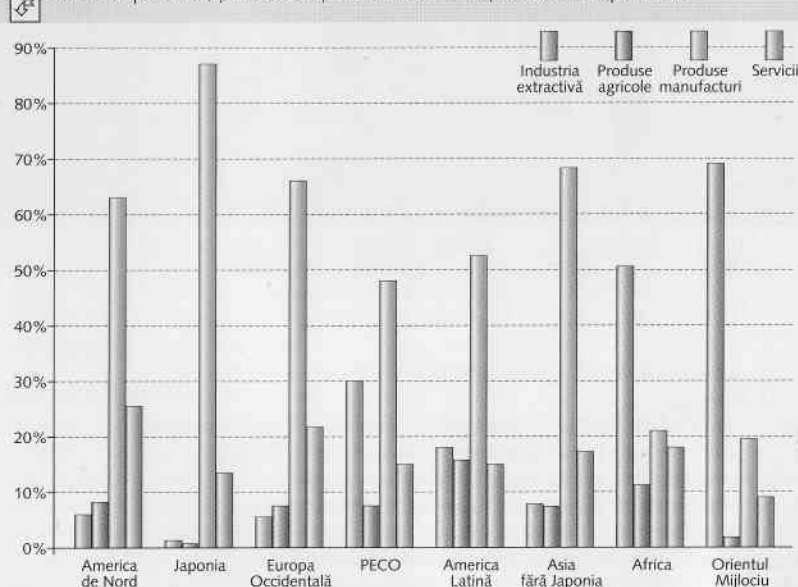
Cine exportă și ce?

În sânul Triadei țările au structuri de export diferite, în ciuda nivelurilor comparabile de dezvoltare. Japonia exportă puține servicii, dar este specializată în anumite bunuri manufacturate (automobile și electronică), pe când Statele Unite exportă bunuri agricole, servicii și produse ale industriei aeronautice. Europa este specializată pe agricultură (a cărei producție este stimulată prin PAC adică politica agricolă comună), în aeronautică, chimie și mecanică (mașini-unelte) și în servicii. În schimb, Statele Unite și Europa sunt mari importatori de produse electronice, provenite din Japonia și Asia de Sud-Est.

Țările Asiei (mai puțin Japonia) sunt specializate în bunuri manufacturate tradiționale (textile, marochinărie), în electronică, agricultură și unele dintre ele în hidrocarburi. Aceste exporturi rezultă din avantajele naturale și din existența unei mâini de lucru ieftină care le permite să concureze cu succes țările dezvoltate pe propriile lor piețe.

Țările Americii Latine exportă bunuri manufacturate tradiționale, produse agricole, produse siderurgice, automobile și unele dintre ele hidrocarburi. O parte importantă din aceste exporturi provine de la filialele firmelor americane sau europene.

Repartiția exporturilor în 2000. TECO desemnează țările Europei Centrale și Orientale, adică Europa de Est, țările baltice și membrii Comunității Statelor Independente.

Sursa: OMC (2002)

Uzina Samsung, Coreea de Sud. Țările Asiei folosesc din plin mâna de lucru feminină.

Țările Golfului Persic ținând cont de avantajul lor natural sunt total specializate pe exportul de petrol și gaze naturale. Fluctuațiile cursurilor mondiale la aceste două produse primare afectează puternic veniturile din export ale acestei regiuni a lumii.

Firmele multinaționale, actori ai globalizării

Marile firme implantate într-un număr ridicat de țări participă foarte activ la dezvoltarea comerțului mondial și își organizează procesul de producție la nivelul globului, realizând profit din avantajele diverselor națiuni unde ele sunt prezente. ONU estimează că în 1999 existau 63 000 de firme multinaționale având 690 000 de filiale în străinătate. Primele 100, în termeni de active deținute în străinătate, realizează ele singure 16% din vânzările totale. Societățile-mamă sunt situate în țări dezvoltate și sectoarele lor de predilecție sunt: echipamentul electric și electronic, automobile, petrolul și distribuția lui. Tendința actuală la liberalizarea serviciilor (sub egida Organizației Mondiale a Comerțului) stimulează delocalizarea capitalului în sectorul terțiar.

De ce firmele se delocalizează?

Crearea de filiale în străinătate, impulsivă în mod tradițional de nevoia de a controla resursele naturale, de a găsi mâna de lucru ieftină, de a-și asigura debușee, depinde – în zilele noastre – și de alți factori. Politica statelor în

domeniul implantării de capitaluri străine joacă de acum un mare rol, mai ales că tendința dominantă este de a le atrage în special în țările Americii Latine și Asiei. În plus, strategia întreprinderilor în materie de organizare a funcției de cercetare și cursa fuziunilor-achizițiilor în deceniul 1990–2000 au accelerat procesul de multinaționalizare a capitalului.

Implantările Intel în lume în 2002. Fondată în 1968, Societatea Intel a devenit rapid lider al pieței mondiale a microprocesoarelor.

Impactul unei companii multinaționale asupra economiei țărilor de origine

Delocalizând în străinătate o parte a activității sale, o firmă riscă să prejudicieze economia țării de origine dacă această transplantare se soldează printr-o reducere a locurilor de muncă și a exporturilor sale. Acest argument a fost folosit în mai multe rânduri – în special în Franța – pentru a justifica anumite forme de protecționism. Dacă pare acceptabil pentru unele sectoare aparte precum textilele și siderurgia, nu este

valabil în rest. Se constată, de fapt, că din 1980 până în 1990 firmele care dețin cele mai mari implantări în exterior sunt cele care exportă cel mai mult. Această complementaritate între comerț și delocalizarea de capital se explică mai ales prin legăturile tehnice între societatea-mamă și filiale și prin efectele de difuziune în țările de implantare a produselor vândute de către filiale.

Firmele multinaționale și țările în curs de dezvoltare (TCD)

Marile grupuri industriale din țările dezvoltate care se plantează în TCD sunt adesea acuzate că le exploatează pe acestea, singurul lor obiectiv fiind acela de a obține profit maxim fără a ține cont de interesele reale ale țării. Orientând specializările spre producția de export ale cărei prețuri sunt instabile și adesea puțin remuneratoare pentru țară și captând resursele în capital și în mână de lucru utilizată în dezvoltarea lor, aceste firme împiedică procesul de dezvoltare al țărilor în care își creează filiale. În plus, ar participa adesea de o manieră mai mult sau mai puțin directă

Capitalurile străine în Argentina

În anul 1990, Argentina este una din țările care favorizează în mod special intrarea de capital străin, mai ales din Uniunea Europeană. În 2000, 49% din stocul ISD intrate provin de aici (28% din Spania) și 31% provin din Statele Unite. Printre firmele străine ale căror valori de vânzare ajung în fruntea pieței argentinene figurează Telefonica de España, Shell, France Telecom, Ford, Carrefour, Fiat, Coca-Cola, Volkswagen, Renault, Iberia, Unilever. Criza argentiniană din 2001–2002 a provocat o schimbare netă de atitudine a firmelor străine: fluxurile de ISD au trecut de la 24 de miliarde de dolari în 1999 la 2 miliarde de dolari în 2001.

Raportul Arthuis

Publicat în 1993 un raport al Comisiei de finanțe a Senatului, prezidată de senatorul Jean Arthuis scoate în evidență pericolul pe care îl reprezintă la începutul anilor '90 concurența țărilor din Sud și al Europei de Est pentru Uniunea Europeană. Pentru autorii raportului, delocalizarea capitalului nu face decât să mărească dificultățile ce apasă nu numai industria, ci și serviciile. Ei cer deci o întărire a protecției sub egida comisiei de la Bruxelles.

la exploatarea forței de lucru reprezentată de copii, forță de muncă ieftină și neprotejată, în particular în unele țări asiatice. Dacă aceste critici nu se aplică obligatoriu tuturor firmelor, nu este mai puțin adevărat că operațiile de execuție pentru care costul forței de lucru este determinant sunt adesea localizate în țări cu salarii mici, cum indică, spre exemplu, alegerile de locații pentru societatea informatică INTEL.

La aceste critici cei care apără libertatea de circulație a capitalurilor răspund că firmele multinaționale aduc inteligență și tehnologie, că suplinesc lipsa de capital local și că mijlocesc puterea de cumpărare ce poate permite amorsarea unui proces de dezvoltare. În realitate, se observă că în perioada 1980 un mare număr de țări în curs de dezvoltare sau în tranziție, au căutat pe bună dreptate să atragă capital străin, în special în momentul în care guvernele lor au hotărât să privatizeze tot sau numai o parte din aparatul lor productiv.

Marile ansambluri economice

Grupul de la Rio

Grupul de la Rio, care s-a înființat în 1986 este la origine o organizație cu vocație politică. În mod treptat acest dispozitiv permanent de consultanță și înțelegere politică a luat o dimensiune economică. În 2003, Grupul de la Rio cuprindea Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Ecuador, Mexic, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela. Sediul Grupului de la Rio se află la Asuncion.

Principalele ansambluri economice

- ALENA Acordul de liber-schimb nord-american (1994)
- ◇ APEC Cooperarea economică Asia-Pacific (1989)
- ASEAN Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (1967)
- CARICOM Comunitatea țărilor din Caraibe (1972)
- CEDEAO Comisia economică pentru dezvoltarea statelor din Africa de Vest (1975)
- CEI Comunitatea Statelor Independente (1991)
- COMESA Piața Comună a statelor Africii de Est și australe (1993)
- Comunitatea andină (1969)

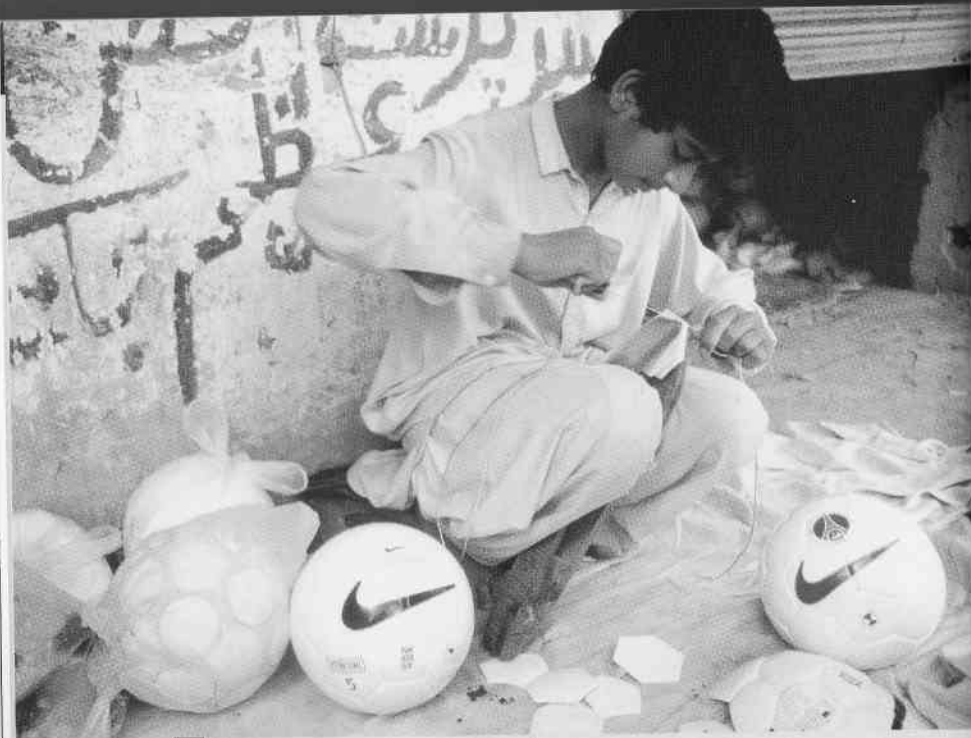
CSI

Născută din destrămarea Uniunii Sovietice la finele anului 1991, Comunitatea Statelor Independente se compune din toate fostele republici sovietice, mai puțin cele trei țări baltice: Lituania, Letonia și Estonia. Sediul CSI se află la Minsk în Bielorusia.

UMA

Uniunea Maghrebului Arab s-a înființat în februarie 1989. Din ea fac parte Algeria, Libia, Maroc, Mauritania și Tunisia. Ținând cont de situația politică din Algeria se poate spune că Uniunea Maghrebului Arab este o organizație în hibernare. UMA are sediul la Rabat, în Maroc.

- MERCOSUR Piața Comună a Sudului (1991)
- MCCA Piața Comună a Americii Centrale (1960)
- ★ OPEP Organizația țărilor exportatoare de petrol (1960)
- SAARC Asociația sud-asiatică de cooperare regională (1985)
- SADC Comunitatea pentru dezvoltarea Africii australe (1992)
- UDEAC Uniunea Vamală și Economică a Africii Centrale (1964)
- UE Uniunea Europeană (1957-CEE, 1993-UE)
- UE adeziuni în 2004
- UMA Uniunea Maghrebului (1989)

 Fabricarea mingilor NIKE în Pakistan. Copiii ca forță de muncă reprezintă fața ascunsă a globalizării.

Statele

Deschiderea totală a frontierelor pentru mărfurile străine reprezintă un pericol pentru anumite ramuri incapabile să suporte această concurență. Chiar dacă apărătorii necondiționați ai economiei de piață susțin că țările ar avea de câștigat dacă ar accepta importurile și s-ar reorienta către noi producții, este clar că alte imperative trebuie luate în considerație. Unul din rolurile statului constă tocmai în protejarea anumitor sectoare fragile, în permiterea reconversiilor și în asigurarea independenței naționale în domenii considerate prioritare. Statele apar deci, cel mai adesea, ca agenți susceptibili de a pune bețe în roate procesului de globalizare.

Protecția sectoarelor amenințate de concurența internațională

Din grija de a proteja ramurile amenințate, dar și foarte adesea din pur interes electoral, statul pune bariere importurilor. Astăzi, țările industrializate utilizează foarte puțin taxele vamale, obstacole mult folosite din perioada interbelică și până la jumătatea anilor '70. În 1998, rata medie a taxelor vamale

era de 7,3% în Japonia, de 4,5% în Statele Unite și 4,7% în Uniunea Europeană, ceea ce înseamnă puțin comparativ cu rata anilor '30 (conform Capitolului II.). Abandonarea progresivă a protecției vamale a fost obținută prin acorduri comerciale multilaterale sub egida GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), apoi de OMC (Organizația Mondială a Comerțului). Dar barierele vamale există încă în sectoarele sensibile, precum agricultura, textilele, confecțiile sau siderurgia și sunt adoptate alte forme de protecție mai puțin vizibile, dar la fel de eficiente: cote, autorizații administrative, norme sanitare sau tehnice și, mai ales ACO (acorduri de comercializare ordonate) și RVE (restricții voluntare la export).

Toate aceste obstacole nontarifare permit țărilor industrializate să se protejeze de concurența externă venind din alte țări dezvoltate și din țări cu salarii mici (textile, siderurgie, construcții navale), calificată drept concurență neloială.

Concurența neloială poate ajunge până la imitația produsului original, fraudă sancționată prin distrugerea produselor copiate pe teritoriul țării sau al întreprinderilor victime. Astfel, în ciuda discursurilor despre liber schimb, efectele globalizării nu sunt acceptate fără restricții de către țările cele mai bogate, din momentul în care sunt în joc interesele particulare ale anumitor grupuri.

ACO și RVE

Se înțelege prin ACO acel acord dintre două state conform căruia statul exportator acceptă să-și limiteze exporturile la un nivel convenit dinainte, inferior celui de liber schimb.

RVE este un acord mai mult sau mai puțin secret între două ramuri, întreprinderile din ramura țării importatoare obținând o limitare a importurilor provenind de la ramura țării exportatoare.

Distrugere de produse contrafăcute.

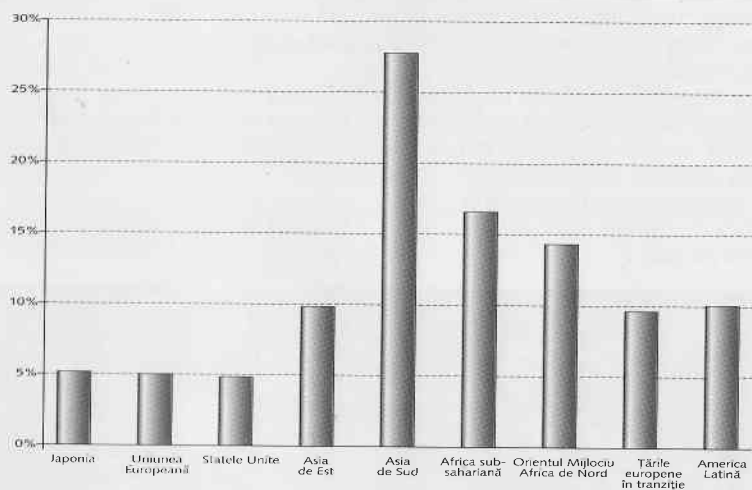
 Concurența, cheie de boltă a globalizării poate fi neloială.

Mize economice și forțe în acțiune **45**

Protecționismul TCD: o necesitate?

Dezvoltarea TCD trece prin lansarea anumitor ramuri industriale de bază. Pentru a evita ca acestea să nu suporte concurența distrugătoare a țărilor mai avansate economic, statele trebuie să poată să le protejeze până a le permite o amploare suficientă, astfel încât costul unitar să fie competitiv. De fapt, această protecție a ramurilor numite „în copilărie” (infant industry, în engleză), nu apare întotdeauna ca o cale potrivită pentru asigurarea unei veritabile dezvoltări industriale. De fapt, dacă piața internă a țării, este insuficientă pentru a permite ramurii respective să ajungă la o bună dezvoltare, protecția se va diminua, iar consumatorii țării, vor suporta în mod constant costul protecționismului (sub forma unui preț prea ridicat) ceea ce îi poate frâna, în final, dezvoltarea. Experiența variază în funcție de țară. Protecționismul ridicat al țărilor din Asia de sud-est cu creștere rapidă până în 1990 le-a permis să dezvolte ramuri pe care să-și bazeze dezvoltarea (construcții, chimie, automobile), în timp ce acelea ale Americii Latine au ales (parțial constrânse de FMI) calea liberalizării în anii 1980.

Sursa: Banca Mondială

 Procentele taxelor vamale în 2000. Astăzi țările industrializate apelează foarte puțin la protecția vamală, care a fost puțin câte puțin abandonată prin acordurile comerciale încheiate sub egida GATT.

Instituțiile internaționale

Instituțiile internaționale au ca misiune, în principiu, supravegherea procesului de mondializare și asistența țărilor a căror inserție în economia mondială este o sursă de dificultăți pentru ele însele și pentru sistem în ansamblul său.

 Manifestație anti-OMC la Seattle, în decembrie 1999. Organizația Mondială a Comerțului, care cristalizează dogma liberală este una din țintele preferate ale opozițorilor globalizării.

Organizația Mondială a Comerțului (OMC)

Creată prin acordurile de la Marrakech (aprilie 1994), OMC are ca obiectiv facilitarea dezvoltării comerțului cu bunuri și servicii între țări asemenea GATT căruia îi succede. Țările membre (144 în 2002) acceptă să-și deschidă frontierele pentru produsele străine și, în principiu, nu-și subvenționează exporturile. Agricultură, până atunci în afara domeniului concesiunilor comerciale, intră sub incidența regimului comun, ceea ce este direct împotriva PAC (politicii agricole comune) a Uniunii Europene. Pentru a avansa procesul de liberalizare a schimburilor mondiale sunt organizate periodic conferințe ce adună toate națiunile aderente: Singapore (1996), Seattle (1999), care a fost un eșec, Doha (2001), care lansează un nou ciclu de negocieri comerciale, ciclul mileniului.

Criticile aduse OMC

OMC este una din țintele preferate ale mișcării antiglobalizare, care consideră că acest organism este apărătorul intereselor marilor firme multinaționale, cel mai adesea americane și care, astfel, participă la exploatarea țărilor mai puțin dezvoltate. Dezbaterile asupra rolului precis al OMC trimit la problema globală a avantajelor și inconvenientelor economiei de piață (capitolul V). Oricare ar fi misiunile, OMC nu se rezumă la organizarea de cicluri de negociere.

OMC între comerțul liber și reglementare

În fapt, dogma liberală a OMC admite câteva excepții: Europa este autorizată să-și sprijine producțiile cinematografice și de televiziune, PMA (țările mai puțin avansate) pot să-și protejeze industriile mai mult decât țările dezvoltate, Europa aduce în 2002 ajutoare importante agriculturii sale, ca și Statele Unite. Doar că preocupările referitoare la mediu, sănătate publică și protecția mării de lucru în TCD, chiar dezbătute în cadrul OMC, nu se finalizează totdeauna. Mișcările antiglobalizare denunță acest imobilism și propun supunerea regulilor OMC unor norme diferite în altă parte, de exemplu de către OMS (Organizația Mondială a Sănătății) sau OIM (Organizația Internațională a Muncii).

Fluxul schimburilor Nord-Sud.

Fără să ne surprindă, țările dezvoltate exportă doar o mică parte din producția lor înspre țările în curs de dezvoltare.

Fondul Monetar Internațional (FMI)

Creat prin Acordul de la Bretton – Woods în 1944 pentru evitarea dezordinii monetare din perioada interbelică, FMI și-a schimbat rolul în anii '80. De acum misiunea sa consta în administrarea îndatorării TCD și în asistența acestora atunci când cunosc crize financiare. Dar aceste ajutoare sunt condiționate:

țările trebuie să suporte măsurile adesea draconice pe care FMI le impune. Reducerea masivă de cheltuieli publice, austeritate monetară, deschiderea țărilor la mărfuri și capitaluri străine, suprimarea întreprinderilor și băncilor nerentabile,

privatizări, tot atâtea dispoziții ce pot fragiliza încă și mai mult o țară deja sărăcită prin îndatorare sau prin pierderile de capital străin. În ciuda implicării sale financiare foarte importante în criza asiatică din 1997 și în criza rusă din 1998, FMI face obiectul criticilor adversarilor globalizării (conform Capitolului V).

Banca Mondială

Grupul Băncii Mondiale este compus din mai multe organisme ce acordă împrumuturi și ajutoare țărilor în curs de dezvoltare și care își obțin resursele din împrumuturi sub formă de obligațiuni plasate pe piețele financiare și din contribuții vărsate de către țările bogate. În anii '50 și '60, Banca Mondială finanțează în mod special infrastructurile, înainte de a se lansa în acordarea de împrumuturi pentru sistemul productiv. În momentul crizei o parte a finanțării este supusă unei condiționări asemănătoare celei impuse de FMI: țările trebuie să se supună normelor liberalismului. Această opțiune este aprig criticată de către ONG (organisme nonguvernamentale) care subliniază

Cultură de prosopis în Mauritania. Acest mic arbust spinos, folosit ca lemn de foc nu poate lipsi din agricultura regiunilor deșertice ale Africii.

că în ciuda acestor politici (sau tocmai din cauza lor), regiuni întregi de pe glob, în special Africa, se afundă în mizerie. În acest climat de nesigură, Banca se angajează spre o nouă abordare, centrată pe natura și formele de sărăcie în TCD. Proiectele lansate de Bancă la sfârșitul anilor '90 se orientează efectiv către sectoarele sociale și se sprijină pe intermediari mult mai apropiați de populație decât guvernele.

Astfel, amploarea globalizării astăzi pare să rezulte din confruntarea mai multor factori, care nu sunt toți favorabili liberalizării fără constrângere. Dacă marii producători caută să-și organizeze procesele de fabricație la nivelul globului, ceea ce implică mult mai puține reguli posibile, statele și, într-o anumită măsură, organismele internaționale se străduiesc să pună limite legii pieței. Însă țările în curs de dezvoltare nu sunt la adăpost de șocurile care pot provoca anumite mișcări de capital, iar regiunile cele mai defavorizate rămân mult în afara avantajelor obținute din liberul comerț.

Mizele sociale

Considerate a fi în favoarea reducerii inegalităților între țări, comerțul și circulația capitalurilor provoacă, de fapt, adevărate inegalități și, în consecință, puternice tensiuni sociale. Este adevărat că deschiderea piețelor provoacă întreprinderile țărilor dezvoltate să inoveze, să -și mărească gradul de competitivitate, întărind astfel „dualitatea” pieței muncii, dovedită de co-existența „slujbulițelor”, de o parte, și posturilor stabile și calificate, de cealaltă parte. Liberalizarea actuală a piețelor agricole pune probleme, atât pentru țările dezvoltate, ce vor să protejeze venitul agricultorilor lor, cât și pentru țările în curs de dezvoltare, ale căror agriculturi alimentare supraviețuiesc cu dificultate.

Agent în fața Bursei din Bangkok

หลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
Exchange

Mizele sociale

Favorizând sporirea schimburilor și mobilitatea capitalului, globalizarea pune în contact sisteme diferite pe planul dezvoltării economice și al organizării sociale.

Pentru apărătorii libertății economice acest șoc este salutar, căci toți au de câștigat. Dar mondializarea nu are doar avantaje. În realitate, costurile adaptării pot fi ridicate pentru anumite clase sociale și/sau anumite țări, cel puțin pe termen mediu, dacă nu pe termen lung. Problema se pune în special pentru salariați și pentru agricultori, doua grupuri ale căror venit și activitate sunt puternic afectate de mutațiile lumii actuale. În general, ne putem întreba dacă această concurență internațională mărește sau reduce inegalitățile. Deschiderea unei țări către exterior aduce cu ea și o dezvoltare socială armonioasă?

Locuri de muncă, salarii și globalizare

Deschizându-se, o economie se specializează în anumite producții și abandonează sau reduce alte activități mai puțin competitive. Această ajustare este însoțită de modificări la prețurile bunurilor, deci de variații la veniturile salariale. Ea necesită, de asemenea, mișcări ale mâinii de lucru între sectoare, între firme și chiar în interiorul aceleași firme.

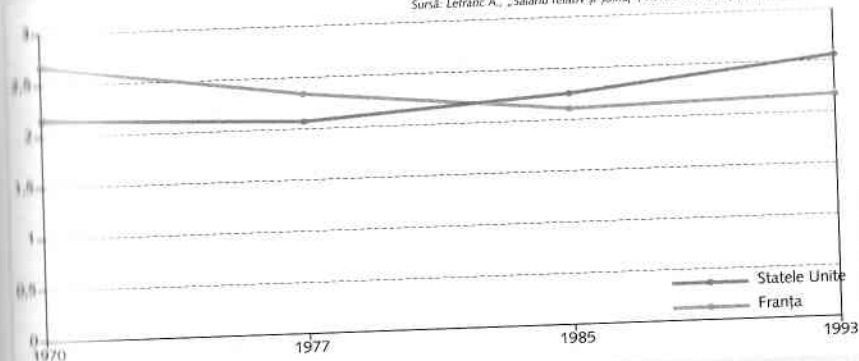
Deschidere și muncă necalificată în Nord

Când Nordul (adică țările bogate) face comerț cu Sudul (adică țările în curs de dezvoltare) cel dintâi exportă bunuri cu important conținut de muncă calificată și importă mărfuri cu un conținut important de muncă necalificată. Acestea sunt cumpărate și produse de către Nord la un preț inferior celui care era practicat înainte ca tranzacția să aibă loc. Din această cauză remunerarea salariaților puțin calificați din Nord are o tendință de scădere sau, în tot cazul, de creștere mai lentă decât cea a lucrătorilor calificați, care beneficiază de expansiunea ramurilor exportatoare.

Calificare și necalificare

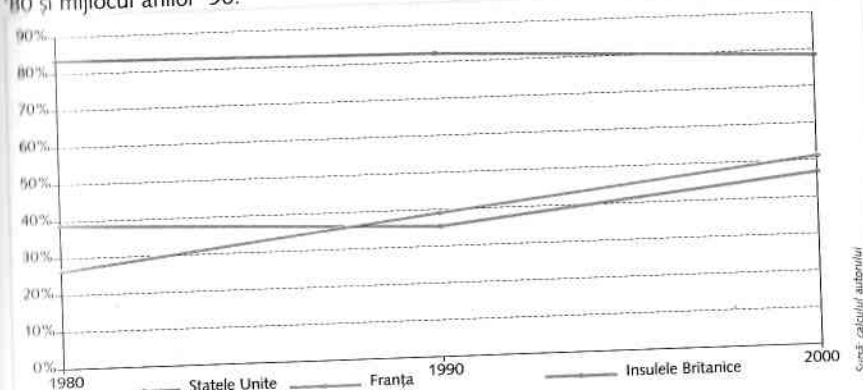
Cele două noțiuni, de calificare și necalificare, diferă după țări și autori; se ivesc totuși în publicațiile țărilor OCDE puncte comune: lucrătorii angajați sunt considerați a fi lucrători necalificați, pe când tehnicienii, inginerii, cadrele medii și cele superioare aparțin categoriei lucrătorilor calificați.

Sursă: Lefranc A., „Salariu relativ și șomaj”, *Revue économique*, septembrie 1997

Salariile celor cu studii superioare / fără studii superioare. Se observă că diferența crește între 1985 și 1993, fenomenul fiind mai marcant pentru Statele Unite decât pentru Franța.

În plus, importurile, concurând producția naturală, pot să antreneze scăderea masivă a locurilor de muncă în sectoarele vizate (textile, confecții, piele, construcție navală, siderurgie etc.). Astfel, în domeniul confecțiilor observăm că Sudul ocupă un loc din ce în ce mai mare în importurile europene și păstrează locul I în importul Statelor Unite. Comerțul cu țările în care salariile sunt mici poate deci să apară a priori ca fiind în parte responsabil de șomaj și de lărgirea prăpastiei între remunerarea muncii calificate și cea a muncii necalificate în țările dezvoltate în intervalul dintre jumătatea anilor '80 și mijlocul anilor '90.

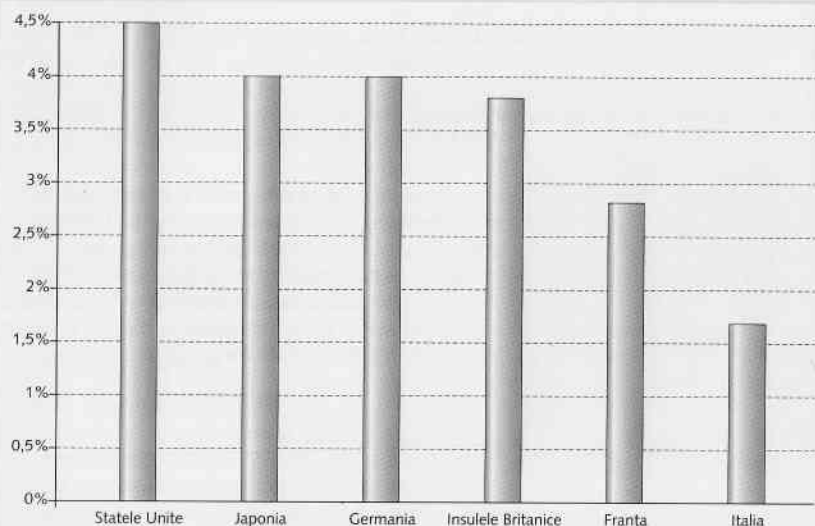

Ponderea Sudului în importurile de confecții în % (1980-2000). Este de remarcat faptul că ponderea Statelor Unite este în general dublă față de cea a Franței sau a Marii Britanii.

Concurența internațională, progres tehnic și noi organizări

Este dificil de dovedit că deschiderea este principala și chiar unica responsabilă de degradarea situației lucrătorilor mai slab calificați din Nord.

De fapt, aportul de importuri provenite din TCD la produsul intern brut (PIB) al țărilor industrializate rămâne destul de scăzut între (1% și 5%), chiar dacă se iau în considerare nu numai importurile provenite din TCD, ci și cele provenind din țările Europei de Est și fosta URSS. Astfel, pentru țările Nordului impactul comerțului cu Sudul este în general limitat. Este valabil pentru Franța în particular, deoarece achizițiile provenite din Sud și TECO reprezintă doar 2.8 din produsul intern brut.

Impactul comerțului cu țările din Sud asupra țărilor dezvoltate. Este vorba de părți în procente ale importurilor țărilor în curs de dezvoltare și ale țărilor Europei Centrale și Orientale în PIB, calculate în medie, în perioada 1996-2000.

În plus, în perioada contemporană au apărut profunde transformări tehnologice și organizatorice al căror efect asupra locurilor de muncă se amestecă acum cu cele ale mondializării. Astfel, progresul tehnic actual duce la suprimarea slujbelor slab calificate și provoacă deci șomaj. În același timp, concurența internațională conduce firmele la căutarea de piețe vaste și la diversificarea produselor, ceea ce le stimulează productivitatea și activitatea și are deci efecte benefice pentru salariile lor. Dimpotrivă, căutând procedeele cele mai eficace și dislocând în țările Sudului doar sarcinile de producție, aceste firme penalizează anumiți lucrători din Nord.

Globalizarea și piața muncii

Este greu de separat ceea ce se impută globalizării și ceea ce se datorează noilor tehnici și strategii, căci toate aceste fenomene sunt legate între ele. Liberalizarea stimulează întreprinderile la inovații, și acest progres tehnic, întărindu-le competitivitatea, le conduce să se implice din ce în ce mai mult pe piața mondială. În acest proces, piața muncii din țările industrializate devine duală într-o măsură din ce în ce mai mare: „slujbulețele” precare, puțin calificate și prost remunerate, coexistă cu posturile stabile, bine plătite și calificate. Globalizarea potențează, fără îndoială, această dualitate scăzând veniturile monopolurilor, ceea ce le îndeamnă pe acestea să suprimе locurile necalificate sau să le transforme în „bad jobs”. În schimb, dinamismul acestor firme active la export implică dezvoltarea economiilor cărora le aparțin, ceea ce are efecte pozitive asupra numărului total de locuri de muncă, total ce include calificările.

Salariile minimele și globalizarea

Contrar Europei continentale unde există salarii minime legale, țările anglo-saxone lasă piața muncii să funcționeze liber. Concurența internațională ar trebui mai degrabă să provoace șomaj în Europa (căci salariile nu se pot adapta suficient), și o reducere a salariilor în țările anglo-saxone, dar fără șomaj. În realitate, nu se observă nici o diferență notabilă între cele două sisteme.

Manifestație pentru locuri de muncă, uzina Moulinex, Franța, 2001. Dezindustrializarea, care caracterizează țările dezvoltate se traduce adesea prin concedieri masive.

Protecționismul Statelor Unite: oțelul

Prăbușirea cererii mondiale în anii 2001-2002 nu a făcut decât să agraveze criza siderurgiei americane, handicapată deja de lipsa unei competitivități structurale. Pentru a pune capăt concurenței externe și pentru a proteja salariații din acest domeniu, guvernul Statelor Unite impune – începând cu luna martie 2002 și pe o durată de 3 ani - cote la import și taxe între 8-30%, indicând clar prin acest gest că, în ciuda credo-ului afișat în favoarea liberului schimb – „cel mai bun mijloc de combatere a sărăciei”, după părerea președintelui Bush - acesta nu ezită să-i întoarcă spatele când este în joc interesul național. Comunitatea Europeană pierde astfel o piață importantă și va trebui să suporte concurența a trețe țări (ce nu mai pot exporta către Statele Unite din pricina noilor bariere); va depune o plângere la OMC în primăvara lui 2002 la care se aliază Japonia și Rusia. În toamna lui 2002 consumatorii americani descoperă prețul protecției: prețul oțelului crește pe piața internă cu 70-75%.

Aceasta se explică prin prezența sindicatelor mai puternice în țările anglo-saxone și care rezistă la reducerea salariilor în ramurile amenințate de concurență, în timp ce în Europa continentală multe slujbe precare scapă regulii salariului minimal. Similitudinea poate proveni, de asemenea, din ponderea dezindustrializării, prezentă în toate țările dezvoltate și care se soldează printr-o reducere a numărului de slujbe slab calificate, oricare ar fi contextul reglementat. Pentru a proteja salariile din sectoarele sensibile, guvernele pot ridica bariere la importuri, dar riscul de represalii din partea țărilor exportatoare ar trebui să conducă statele la renunțarea luării acestor măsuri unilaterale și să caute forme de cooperare,

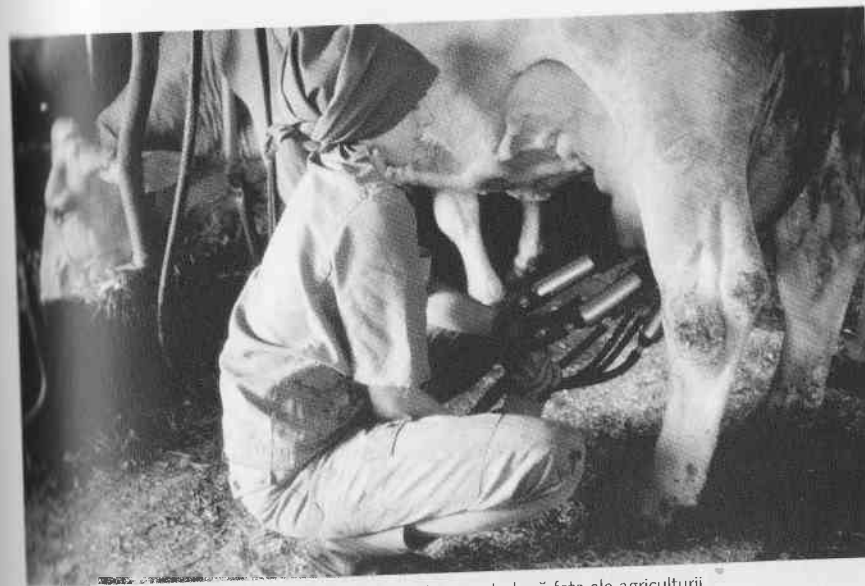
în special în cadrul oferit de OMC, ca să se poată merge spre o globalizare controlată.

Agricultorii și piața mondială

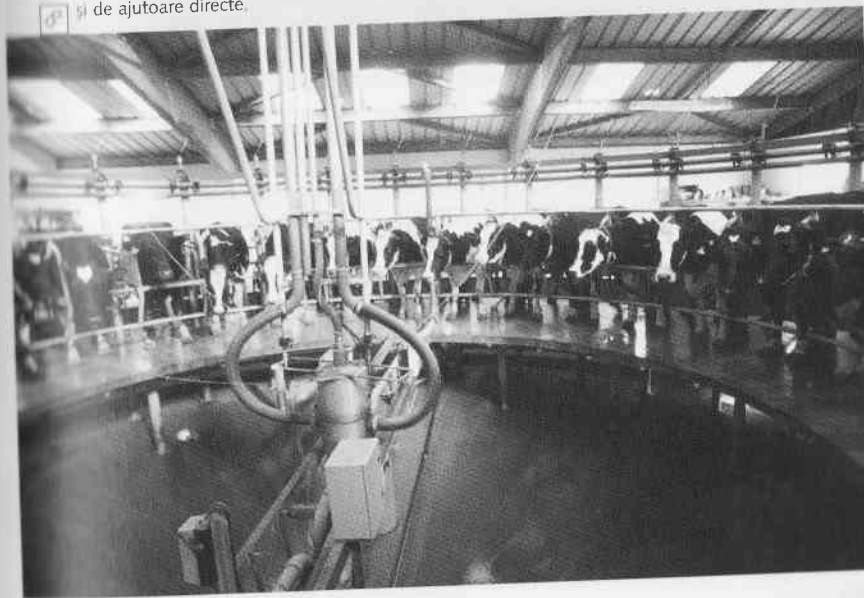
În acordul de la Marrakech din 1994, din care s-a născut OMC, este prevăzut: comerțul produselor agricole devine liber în mod progresiv, după modelul a ceea ce s-a întâmplat pentru industrie pe timpul GATT. Această liberalizare este temută de numeroși agricultori din țările dezvoltate. Ei văd în aceasta semnul unei adeziuni la un proces ce va conduce la sărăcirea sau chiar la dispariția lor. De fapt, globalizarea agriculturii este deja puternic lansată. Între 1990 și 2000 partea exporturilor agricole în producția agricolă mondială a crescut în volum cu 23%. ISD din sectorul agroalimentar se dezvoltă în jurul câtorva firme-gigant, precum Nestle, Coca-Cola, sau Danone. Dar această dezvoltare de entități capitaliste se îmbină cu politicile publice de susținere și ajutor pentru micii întreprinzători. Aceste politici sunt repuse acum în chestiune.

Liberalizarea agriculturii

Agricultura prezintă particularități în raport cu industria. Progresul tehnic este aici mai puțin rapid și rămâne inaccesibil micilor întreprinzători, mai ales în țările în curs de dezvoltare. Piețele sunt instabile din pricina condițiilor climatice și a oportunităților în comportamentele speculative ceea ce provoacă fluctuații

9a Sistemul de mulgere automată și sistemul manual, două fețe ale agriculturii, o activitate care beneficiază foarte des de prețuri garantate, de taxe la import și de ajutoare directe.

importante ale prețurilor și veniturilor producătorilor. Însă activitatea agricolă mai are și alte dimensiuni, decât cele strict productive. Sănătatea publică (legată de alimentație), cadrul de viață, mediul, peisajul, echilibrul societății depind mult de tipul de agricultură. Toate aceste rațiuni explică faptul că multe guverne, mai ales cele ale Uniunii Europene, au adoptat până acum politici agricole voluntariste: sistemul de prețuri garantate, taxe la importuri și ajutoare directe. Aceste măsuri care introduc distorsiuni în concurență trebuie să fie, în principiu, suprimate în cadrul acordului agricol al OMC, însă cei doi producători mondiali – Europa și Statele Unite – întârzie aplicarea dispozițiilor acestora.

Agriculturi productive: Europa și Statele Unite față în față
Instaurată în 1962, PAC (politică agricolă comună) a comunității europene este azi foarte criticată de către partenerii noștri, în particular de Statele Unite și de țările cu agricultură extensivă (Noua Zeelandă, Australia, Argentina). Ea trebuie reformată chiar și numai pentru a o conforma regulilor OMC. Nimeni, de fapt, nu poate contesta faptul că sistemul PAC este scump pentru contribuabilul european, că ajunge la supraproducții care afectează producțiile mondiale și degradează mediul.

Trei motive explică faptul că Europa întârzie să-și reformeze politica agricolă comună: apărarea avantajelor câștigate, prezența agricultorilor cu venituri mici și poziția americană în contradicție cu discursul oficial.

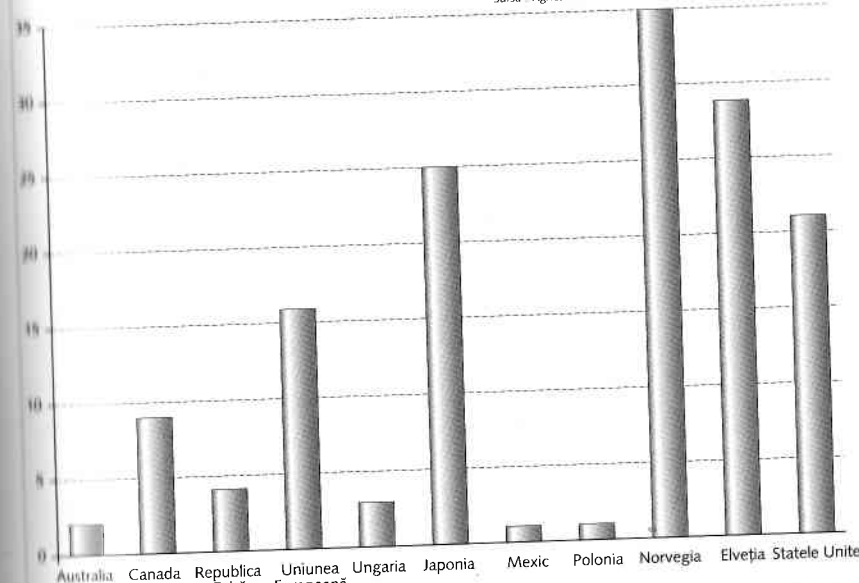
În Franța, la sfârșitul anilor '90, 40% din exploatari procurau fiecărui lucrător activ cu norma întreagă un venit inferior SMIC (salariul minim interprofesional de creștere). Cum să li se salveze productivitatea fără protecție?

Statele Unite aduc un sprijin public puternic agriculturii proprii, fie sub forma ajutoarelor forfetare (tolerate de OMC), fie sub forma garantării prețurilor. În 2001, ajutoarele votate de guvernul american au reprezentat 50% din venitul net al exploatarelor. În aceste condiții de ce ar face Europa primul pas în negocierile organizate de OMC, când sprijinul public american pentru fiecare agricultor depășește pe cel al PAC?

Înfruntarea între Europa și Statele Unite în domeniul agricol provine, de asemenea, și din refuzul Europei de a importa din Statele Unite carnea animalelor hrănite cu activatori de creștere (carne de vită cu hormoni) și din reglementările privind consumul de omg (organisme modificate genetic). În aceste două cazuri, guvernul american consideră că țara sa este o victimă a comportamentelor protecționiste și nu admite poziția europeană bazată pe principiul prudenței.

Agricultura țărilor în curs de dezvoltare și mondializarea
Barierele ridicate de statele industrializate în fața importurilor împiedică accesul la aceste piețe a unor țări din Sud, precum Argentina sau Brazilia, în timp ce piețele

Sursă : Agricultural Policies in OCDE Countries, Paris, OCDE, 2002

Ajutor public anual pe agricultor activ, în mii de dolari 1999-2001. Remarcăm faptul că Norvegia și Elveția, care nu sunt membre ale UE se detașează clar de acestea și că Statele-Unite acordă ajutoare mai mari decât UE.

acestora din urmă sunt supuse exigențelor liber-schimbului în cadrul OMC și a planurilor de ajustare structurală ce le sunt impuse. În plus, subvențiile la export și ajutoarele directe ale Uniunii Europene și ale Statelor Unite favorizează închiderea piețelor mondiale și blocarea în special a dezvoltării agriculturii de subsistență a țărilor mai puțin avansate. Astfel, intrările de cereale venite din state a căror productivitate este de 200 sau 300 de ori superioară au scăzut producția locală în Africa tropicală între 1965 și 1985. Un fenomen asemănător se poate observa pentru carnea de pasăre în Africa neagră sau pentru lapte în Ecuador sau Peru. Sărăcirea micilor agricultori (care reprezintă 2/3 din active în Africa neagră) contribuie la dificultățile pe care le întâmpină aceste țări în a găsi calea unei creșteri puternice și regulate. Pentru mulți dintre economiști, o protecție ridicată a sectorului agricol în aceste regiuni defavorizate este o condiție necesară, dacă nu suficientă, pentru decalajul lor economic. Trebuie, de asemenea, remarcat faptul că mai multe țări europene, printre care Franța, au parcurs acest drum în secolul al XIX-lea, punându-și agricultorii la adăpostul barierelor comerciale în timpul revoluției industriale.

 Secetă în Burkina Faso. Deja pedepsită de condiții climatice adesea dramatice, agricultura Africii negre nu poate rivaliza cu organizarea producției și subvenționarea ei în țările din Nord.

Globalizarea și inegalitățile

Comerțul și circulația capitalurilor ar trebui să reducă inegalitățile între țări, în fond exporturile măresc productivitatea, deci nivelul de viață, iar importurile – permițând cumpărarea la un preț mai bun în străinătate – contribuie la stimularea eficacității productive și mărește satisfacția cumpărătorilor. În plus, circulația cunoștințelor prin intermediul comerțului, cumpărarea de brevete și implantarea întreprinderilor străine permite în principiu țărilor cu slabe capacități de cercetare să-și recupereze, măcar în parte, întârzierile tehnologice. Chestiunea de a ști dacă aceste mecanisme funcționează efectiv este discutabilă, căci, pe de o parte, chiar măsura inegalităților ridică probleme, iar pe de altă parte influența globalizării este greu separabilă de cele ale altor factori, în particular, structurile politice și economice proprii fiecărei țări.

Inegalitatea între țări referitoare la venituri: rezultate contradictorii
 După un studiu realizat de către Melchior în 2001, dispersia veniturilor medii pe locuitor, convertită în dolari SUA și ponderate de mărimea țării, crește între 1965 și 1998, ceea ce tinde să dovedească faptul că inegalitatea între țări se adâncește. Dar dacă refacem calculul cu rata de schimb la paritatea puterilor de cumpărare (PPC) rezultatul este invers. Concluziile depind deci de metodă. În particular, echilibrarea prin populație dă țărilor foarte populate o pondere determinantă în rezultatul final: evoluția venitului Chinei, țara care reprezintă o cincime din populația mondială, cântărește mult mai mult decât cea a venitului unei țări mici, precum Ciadul (0.1% din populația mondială). Dacă luăm în considerare veniturile pe grup de țări sau pe țări observăm că între '65 și '97 venitul pe locuitor în PPC al țărilor cele mai sărace este foarte departe de cel al țărilor cele mai bogate (7% în 1965 și 9% în 1997), atunci când diferența pentru țările intermediare s-a redus simțitor (raportul cu țările bogate trece de la 41% la 51%).

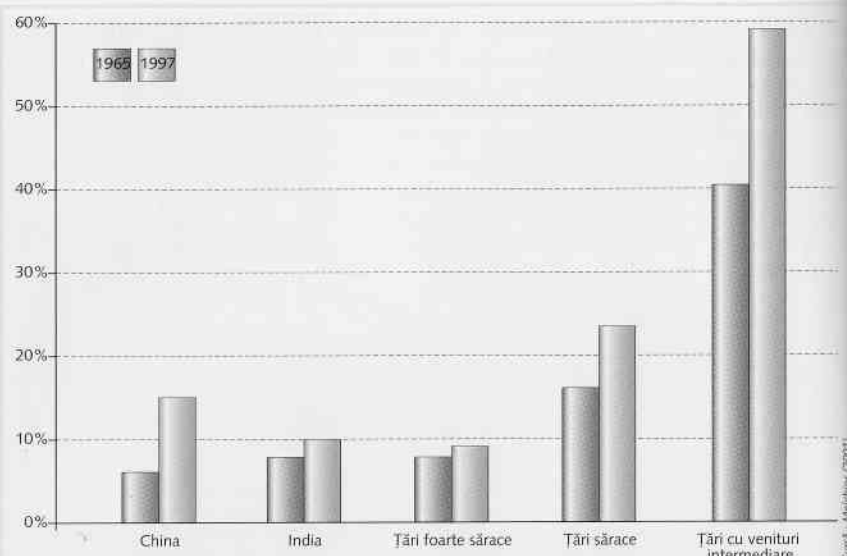
Venituri la paritatea puterii de cumpărare (PPC)

Pentru a compara veniturile între țări se convertesc acestea într-o monedă comună în general dolari SUA. Se pot folosi ratele de schimb observate pe piață sau ratele de schimb la PPA. Primele depind de numeroși factori, mai ales de speculație. Li se pot deci prefera rate teoretic numite PPA; ele ar trebui să reflecte adevăratele puteri de cumpărare ale celor două monede, cea a țării și dolarul.

Creșterea foarte rapidă a anumitor zone, puțin dezvoltate în anii '60, precum Asia care reprezintă 3.2 miliarde de oameni, explică în mare parte acest fenomen de prindere din urmă pentru țările intermediare. În schimb, distanța între situațiile extreme se mărește: există o mărire a inegalității veniturilor între cele 10% din țările cele mai sărace și cele 10% din țările cele mai bogate. Mai există enorme zone de sărăcie; la cotitura secolelor al XX-lea și al XXI-lea se estimează la aproximativ 1.2 miliarde numărul de oameni care trăiesc cu mai puțin de 1 \$/zi. Globalizarea nu apare deci a priori ca un factor de reducere a inegalităților referitoare la venit pentru toate națiunile.

Inegalitatea: un fenomen cu multiple fațete

Putem alege alți indicatori pentru a aprecia inegalitatea. IDM (indicator de dezvoltare umană) ia în considerare în afară de venit, speranța de viață la naștere și rata brută a școlarizării. Se constată o anume apropiere de IDM pe termen lung mai ales din pricina campaniilor de vaccinare și de mărire a ratelor brute de școlarizare în anumite părți ale globului mai ales în Asia. Dar Africa subsahariană rămâne în fara acestei tendințe. Calculele de IDM pe sexe indică faptul că în toate țările, indiferent de nivelul lor de industrializare, femeile sunt dezavantajate în raport cu bărbații. Profunde diferențe ale țărilor în fața bolilor, în particular SIDA, contribuie, de asemenea, la crearea inegalităților, ce nu apar în mod necesar în alți indicatori.

Venit pe cap de locuitor în raport cu țările cele mai bogate. Țările cele mai sărace: venit anual inferior a 1000\$ PPC în 1965; țări sărace: venit anual cuprins între 1000-2000\$ PPC în 1965; țări intermediare: venituri între 200-5000\$ PPC în 1965; țările cele mai bogate: venit superior 5000\$ în 1965.

Inegalitatea internă

De altfel, inegalitatea între veniturile medii pe țară nu constituie decât un aspect al inegalității veniturilor. Globalizarea poate face să progreseze venitul mediu, stimulând creșterea anumitor activități, dar să nu câștige anumite grupuri, ceea ce adâncește inegalitatea internă a țării. După Bourguignon și Morrison, inegalitatea internă s-a mărit, în medie, puțin în perioada 1950-1992; în schimb, este evidentă în zonele nou apărute cu deschidere crescândă.

În China, mare beneficiar al procesului de globalizare, diferențele între regiuni s-au intensificat, zonele de coastă profitând de intensificarea comerțului și de intrările de capital. În America Latină situațiile sunt diverse. În Brazilia, inegalitatea veniturilor se reduce între 1976 și 1996, pe când în Mexic se mărește între 1984 și 1994 (anul crizei). În măsura în care guvernele consideră că aceste efecte sunt indezirabile este întotdeauna posibil pentru acestea să redistribuie câștigurile printr-o politică fiscală și/sau industrială adecvată, astfel încât, grupurile defavorizate de deschidere să primească unele compensații. Globalizarea, completată de politici specifice, poate să apară deci ca o soluție posibilă.

Țărani în Guangxi și Shanghai. Două fațete ale Chinei care dovedesc o spectaculoasă inegalitate internă.

Deschidere și dezvoltare

Exemplul Asiei în dezvoltare rapidă incită la ideea că deschiderea este o condiție necesară, dacă nu suficientă pentru accelerarea creșterii. Este greu totuși ca pornind de la acest caz particular să fie creată o lege generală. Foarte multe studii empirice caută să dea naștere unei relații între creșterea produsului pe cap de locuitor dintr-un grup de țări de pe mai multe continente și gradul acestora de deschidere. Ele ajung cel mai adesea la concluzia că există totuși o legătură pozitivă între cele două, știind că și alte elemente acționează asupra dezvoltării, mai ales creșterea investițiilor, importanța stocului de „capital uman” (măsurat prin grade de educație și formare), rolul statului. Astfel, studiul lui Sachs și Warner, apărut în 1995 și care include 135 de țări în perioada 1970 – 1985, indică faptul că economiile deschise posedă o rată de creștere anuală mai mare cu 2.5% față de alte țări.

Pentru a mai tempera aceste concluzii, mai degrabă optimiste, referitoare la efectele comerțului, trebuie precizat că metoda utilizată este criticată de către anumiți economiști care subliniază că rezultatele lui Sachs și Warner, bazându-se pe o concepție discutabilă a izolării economice, nu arată că barierele la importuri frânează dezvoltarea. Mai ales că, relația fiind adevărată pentru media eșantionului nimic nu indică faptul că o țară anume trebuie să adopte în mod necesar soluția deschiderii.

În sfârșit, corelație nu înseamnă cauzalitate. Altfel spus: deschiderea economică este un factor de dezvoltare sau există doar o interdependență între ele două? În acest caz, deschiderea însoțește mai degrabă dezvoltarea decât o provoacă. De altfel, anumite țări asiatice, precum Coreea, și-au demarat procesul de dezvoltare prin puternice bariere la exporturi neacceptând deschiderea decât când dezvoltarea era pe deplin instalată. Este probabil ca în multe cazuri o creștere

a productivității datorate factorilor interni precede deschiderea, această mărire suscitând o dezvoltare a exporturilor, care permite apoi reducerea barierei la importuri fără riscul unui deficit comercial prea ridicat.

Astfel, nu poate fi enunțată nici o regulă cu caracter general. Globalizarea aduce în mod sigur profit anumitor țări sau categorii dar, în multe cazuri, necesită politici compensatorii, mai ales în cazul grupurilor și națiunilor ale căror venituri sunt mici, iar producția amenințată.

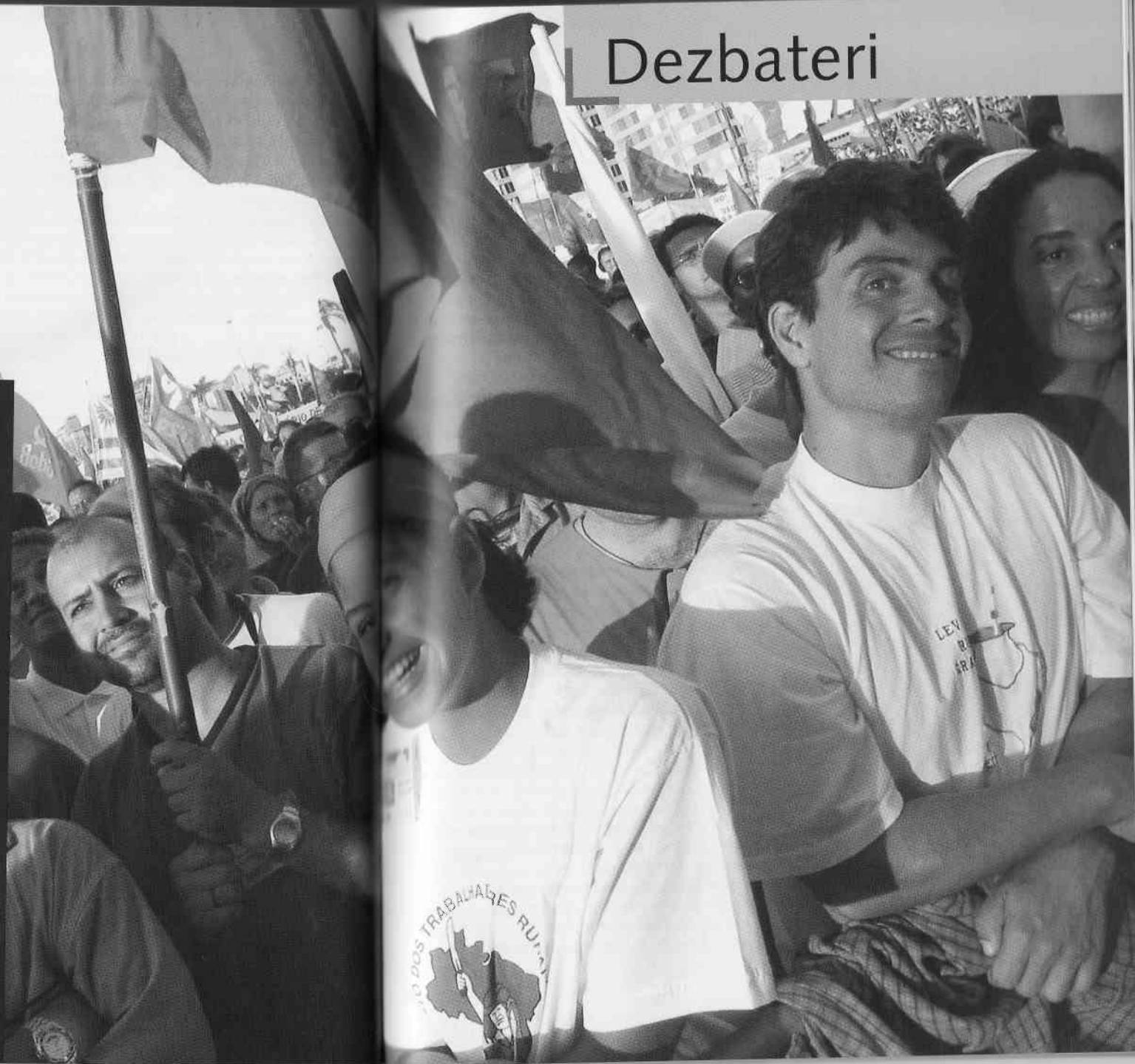

 Portul Singapore –
placa turnantă
a comerțului din
Asia de sud-est.

Dezbateri

Ceea ce caracterizează în mod sigur globalizarea în acest început de mileniu este faptul că ea a încetat să mai fie o problemă doar a economiștilor. Acest fenomen, care influențează nu numai comerțul, ci și cultura și sănătatea, face valuri. Strategiilor firmelor multinaționale le răspund – atunci când nu i se opun – strategiile alternative ale denigratorilor globalizării. Celor care vor, dintre aceștia din urmă, impozitarea capitalurilor, instituțiile internaționale le amintesc faptul că sunt deja prevăzute derogări în favoarea țărilor mai puțin dezvoltate. Însă aceleași instituții au aplicat adesea o rețetă unică pentru contexte diferite, fără să țină cont de acestea.

Porto Alegre, ianuarie 2002

Împotriva mondializării libere

De la sfârșitul războiului, termenul de globalizare a căpătat o conotație polemică depășind simplul fapt că multe evenimente economice au dimensiune planetară.

După unii calificați drept liberali, globalizarea este o garanție a progresului cu condiția introducerii unor reguli de bună conduită pentru a tempera atotputernicia piețelor. După alții, adepții antiglobalizare liberalismul anilor 1990–2000 nu este altceva decât un mijloc pentru capitalism de a-și afirma dominația în disprețul grupurilor și țărilor mai slabe. Să restaurezi o globalizare cu față umană, ar necesita în viziunea lor să redea cuvântul cetățenilor.

Criticile lui Susan George, membră a ATTAC (Acțiunea pentru o Taxă Tobin pentru Ajutarea Cetățenilor), rezumă bine poziția celor care stigmatizează globalizarea liberală, pe care ea o califică drept „mecanism destinat a concentra puterea către vârful scărilor sociale, mecanism care, în toate domeniile, ia ce e mai bun și lasă restul” (George și Wolf, 2002, pagina 17). Pentru Susan George, ca și pentru toți cei care se opun sistemului actual, firmele multinaționale devin singure, puterea economică și dominația lor devine sigură datorită organismelor internaționale care le apără interesele. Țările în curs de dezvoltare și țările sărace sunt în puterea lor. Liberalizarea și privatizarea ce sunt impuse acestora le slăbesc, supunându-le economia șocurilor conjuncturii mondiale și obligându-le statele să cedeze o parte importantă a serviciilor publice în favoarea sferei private. Datoria lumii a treia a devenit un instrument de control pentru băncile țărilor din Nord, FMI (Fondul Monetar Internațional) și Banca Mondială. În plus, acestea susțin în TCD regimuri dictatoriale și corupte.

Împotriva OMC și FMI

Pentru toți cei care se opun globalizării, în particular ONG, GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), care a permis reducerea unei mari părți din obstacolele tarifare ale ramurilor industriale între 1947 și 1995 a făcut o treabă bună. În schimb, OMC (Organizația Mondială a Comerțului), al cărei obiectiv este acela de a liberaliza toate domeniile, inclusiv cele publice, precum sănătatea, educația sau cultura, reprezintă în ochii lor un grav pericol pentru umanitate, mai ales că preocupările pentru salvarea mediului sunt prea puțin prezente în dezbaterile sale.

Opozanții globalizării cer deci ca OMC să fie reformată și chiar suprimată, iar guvernele să fie autorizate să protejeze domeniile căror gestiune iese din logica pur comercială. Ei consideră că agricultura constituie un domeniu aparte în care deschiderea frontierelor, dorită de OMC, nu se justifică. Liberalizarea, dacă are loc, ar conduce la ruina micilor exploatatori, mai ales în țările sărace.

Stiglitz și FMI

Criticile împotriva FMI sunt încă și mai virulente. Acestea vin din partea lui Joseph Stiglitz, premiul Nobel pentru economie și economist-șef al Băncii Mondiale din 1997 până în ianuarie 2000. Acesta considera că gestionarea crizelor în țările în curs de dezvoltare, de către Fond a fost dezastruoasă, căci FMI prescria soluții-standard, dar arhaice și neadaptate, fără să țină cont de efectele pe care le-ar avea asupra oamenilor din țările pentru care se discuta aplicarea lor (Stiglitz 2000, pagina 22). Autorul denunță înțelegerea de la Washington, care impune guvernelor să accepte intrarea liberă a capitalurilor străine, ceea ce supune sistemele financiare la șocuri insuportabile, le obligă să adopte o politică monetară și bugetară restrictivă cu consecințele recesioniste pe care le implică și care le constrânge să privatizeze anumite sectoare, la nevoile cărora piața nu este capabilă să răspundă.

ONG-urile (organizațiile non-guvernamentale)

ONG-urile sunt grupări ce vizează apărarea unei cauze particulare în afara acțiunii statelor și instituțiilor internaționale. Numărul lor, care a crescut foarte mult în anii 1980–1990 este de ordinul a 30 000 la începutul celui de-al treilea mileniu. Multe dintre ele au ca obiectiv principal transformarea economiei mondiale, eliberând-o de constrângerile impuse de obținerea unui profit cât mai mare. Printre aceste grupări contestatatoare se numără „Confederația Țărănească” (Franța), „Mișcarea celor fără pământ” (Brazilia), rețelele împotriva globalizării libere (ATTAC în Franța) și grupuri pentru lupta împotriva sărăciei în Sud (precum Oxfam în Marea Britanie).

Joseph Stiglitz, premiul Nobel pentru economie în 2001, apreciază că politica FMI s-a dovedit adesea a fi dezastruoasă.

Criza asiatică din 1997 și FMI

După Stiglitz, criza asiatică din 1997 a fost agravată de intervențiile FMI. Dovada: Malaysia, care a refuzat să aplice medicația brutală pe care acesta o preconiza, a cunoscut o recesiune mai scurtă și mai profundă decât a altor țări din regiune. Dacă remediile impuse s-ar putea justifica pentru țările Americii Latine în anii '80, mâinate de deficitul public și de inflația galopantă, ele se dovedesc a fi nefolositoare țărilor asiatice, care nu aveau inflație și unde, întreprinderile și nu statul suportau supraîndatorarea. Pentru Stiglitz, austeritatea monetară impusă de Fond, măbind mult prea mult rata dobânzilor, a provocat falimentul a mii de firme, fără să instaureze încrederea căci, într-un context de criză, capitalurile străine sunt mai atente în cazul revenirii la creșterea dezvoltării și la liniștirea tensiunilor sociale, decât la remunerarea plasamentelor.

Problema rusă

Trecerea de la economia planificată la o economie de piață implică liberalizarea prețurilor, privatizarea bunurilor și crearea unei clase de întreprinzători. În cazul Rusiei anilor '90 acesta se face în condiții foarte proaste. Liberalizarea prețurilor s-a soldat printr-o enormă inflație și privatizarea nu au fost decât în avantajul unui pumn de privilegiați, puțin dispuși să investească, ținând cont de contextul nesigur și de absența economiilor populației ruinate de inflație. Pentru Stiglitz greșeala FMI a fost aceea că a preconizat privatizarea fără să pretindă elaborarea ei într-un cadru juridic, pentru a-i limita efectele, și că după criza din vara anului 1998, care s-a soldat cu devalorizarea rublei, a adus ajutoare masive unui regim corupt, fără nici un beneficiu pentru populație.

 Scenă pe o stradă din Moscova, în august 1998, în timpul crizei ce a avut ca efect devalorizarea rublei.

Pentru o reabilitare a FMI

Sunt valabile oare criticile adresate FMI, mai ales cele ale lui Stiglitz? Categorie nu, răspund mai multe personalități ale Fondului. După aceștia, Fondul nu a redus într-o manieră radicală deficitul bugetar al țărilor aflate în criză, formă contrariul a ceea ce afirmă opoziția săi, și a vegheat ca necesarul de cheltuieli publice pentru păturile cele mai defavorizate să fie preservat. El s-a străduit să evite în același timp inflația și recesiunea profundă, programele sale făcând posibilă reinstaurarea încrederii din partea capitalurilor străine. Creșterea deficitului public (în % ale PIB) în țările asiatice între anii '96-'98 ar fi dovada că doctrina Fondului nu se reduce la a impune austeritate cu orice preț. Pentru economistul american Rogoff, consilier al FMI, rețetele lui Stiglitz (creșterea masivă a deficitului public și a masei monetare) ar fi condus în țările aflate pe marginea prăpastiei la o inflație necontrolată, asfixiind creșterea și ruinând populațiile cele mai sărace. Astfel, singura politică macroeconomică rezonabilă ar fi cea impusă de Fond.

Este posibilă o altă globalizare?

Miscările antiglobalizare sunt la fel de variate ca și interesele pe care le apără. Întâlnim aici syndicate ale muncitorilor, grupări de agricultori, ONG-uri și adunări spontane formate cu ocazia forumurilor unde se regăsesc opoziții unei globalizări liberale. Pentru aceasta ajung să fie elaborate platforme comune. Astfel, cu ocazia forumului social antiglobalizare de la Porto Alegre (Brazilia) ținut în 2002, au fost adoptate mai multe propuneri pentru punerea în practică a unei globalizări nonliberale. Pentru frânarea mișcărilor de capital s-a propus perceperea unei taxe pe tranzacțiile făcute pe piața de schimb (taxa Tobin) și pe ISD intrate (dacă țara primitoare nu folosește proprii lucrători) și să se suprimă paradisurile fiscale.

Banca Insulelor Bahamas, Nassau. Fostă colonie britanică, independentă din 1973, acest stat insular constituie un adevărat paradis fiscal.

Sumele încasate din taxa Tobin vor fi vărsate TCD aflate în dificultate. Se cere, de asemenea, anularea totală a datoriei acestora. Agricultură nu ar mai trebui să mai facă parte din competențele OMC, să se instaureze protecția împotriva importurilor alimentare, în schimb subvențiile la export să fie interzise (pentru a împiedica produsele agricole ale țărilor din Nord să invadeze piețele Sudului), și tot interzisă să fie producția de OMG (organisme modificate genetic). În sfârșit, se propune un nou sistem de guvernare mondială, conform căruia puterea ar aparține cetățenilor și în care normele, definite de organisme preocupate de bunăstarea umanității (precum OIM și OMS), ar trebui să fie impuse celor care astăzi iau decizii (OMC, FMI și Banca Mondială).

Taxa Tobin

Economistul american James Tobin, premiul Nobel, propune în 1972 instaurarea unei taxe asupra mișcării de capital pe piețele de schimb pentru reducerea volatilității acestora și prevenirea astfel a crizelor de schimb. Douăzeci și cinci de ani mai târziu adepții antiglobalizării reiau această idee și, mergând mult mai departe decât el, pun acest dispozitiv în centrul luptei lor împotriva exceselor economiei liberale.

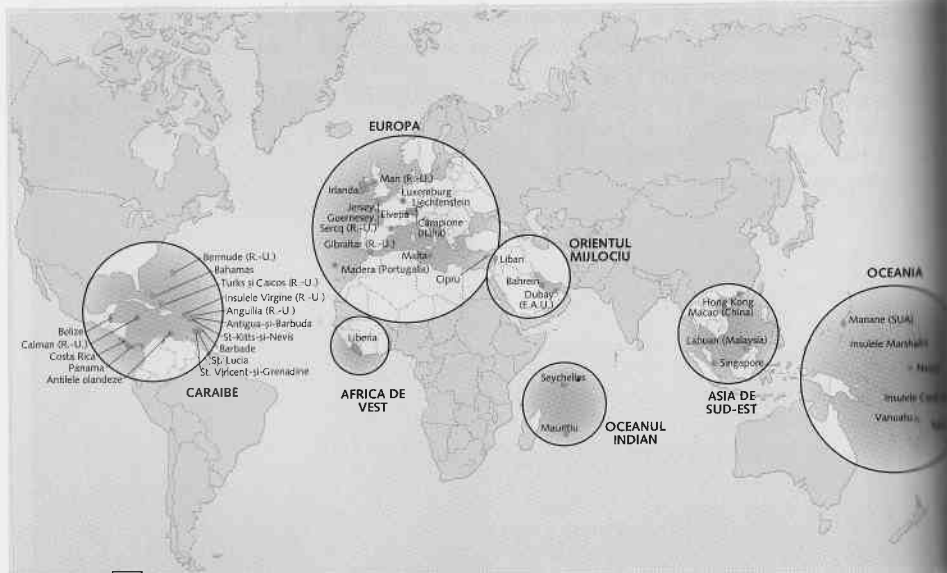
Răspunsurile partizanilor globalizării liberale

Ca răspuns la argumentele mișcărilor antiglobalizare, apărătorii economiei de piață arată că libertatea de mărfuri și a circulației capitalurilor nu poate fi asimilată cu o așa-zisă dominație a firmelor multinaționale. De fapt, acestea, conform raportului anual al CACD (conferința anuală asupra comerțului și dezvoltării) din 2002 au o pondere destul de modestă: valoarea adăugată de către cele 100 cele mai mari întreprinderi nu este decât 4.3% din PIB (produsul intern brut) mondial în 2000. Chiar dacă această parte se mărește (valora 3.5% în 1980) și chiar dacă influența acestora merge pe alte căi, mai ales cele ale comerțului și ale subantreprizelor, nu se poate ca activitatea țărilor să se reducă la activitatea mastodonților, indiferent cât de puternici ar fi ei. Întreprinderile mici și mijlocii, întreprinderile publice, colectivitățile locale și statele furnizează esențialul producției mondiale. Or, acești actori interacționează de o manieră complexă, astfel încât pentru apărătorii sistemului, acesta nu este dominat numai de legea profitului. În particular politicile duse de state există pentru a tempera eventualele efecte nefaste ale concurenței. În plus, regulile instituțiilor internaționale prevăd derogări în favoarea țărilor mai puțin dezvoltate, derogări ce le permit să păstreze protecția, punându-le la adăpost de concurență.

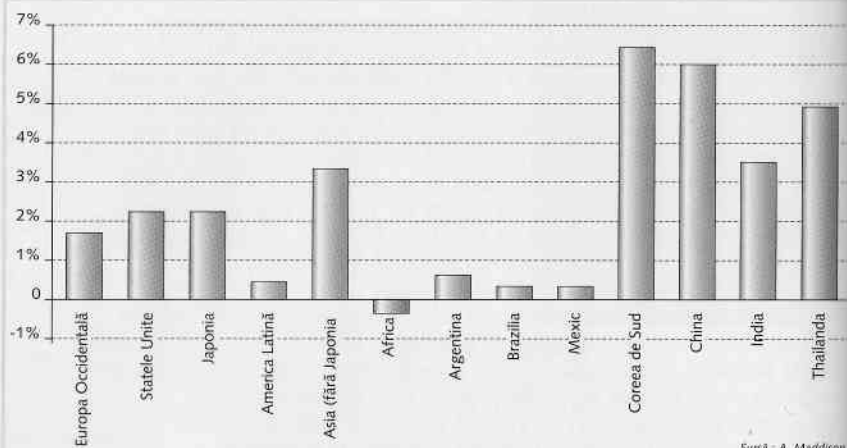
Țările din Sud: situații diferite

Pentru liberali, afirmația conform căreia ansamblul țărilor din Sud și-a văzut economia slăbită de globalizare este în contradicție cu anumite fapte. Situațiile sunt, în realitate, diferite de la regiune la regiune. Produsul pe locuitor în America Latină a crescut foarte puțin între 1980 și 1998 din cauza, în special, a crizei anilor 1980, iar cel al Africii a regresat. În schimb, Asia (fără Japonia) a cărei populație reprezintă 57 % din populația mondială și 71% din populația TCD, a cunoscut o creștere a producției pe cap de locuitor de 3.25 pe an între 1980 și 1999, creștere mult superioară celei din țările Triadei și a altor TCD; iar aceasta, în ciuda crizei din 1997.

Este clar că dezvoltarea asiatică este datorată în parte deschiderii către mărfuri, tehnologie și capital străin și, pe de altă parte, unei capacități excepționale de export, acesta fiind destinat, în jumătate din cazuri, zonei asiatice însăși. Alți factori, precum rata crescută de economisire în cadrul familiei, efortul de școlarizare și sprijinul adus de către state firmelor particulare, au contribuit, de asemenea, la această excepțională dezvoltare ce privește evident „cei patru dragoni” și China, dar în egală măsură marea majoritate a țărilor din regiune, în particular India și Indonezia. Dacă Africa și America Latină nu au putut beneficia în același mod de globalizare este, în parte, datorat unor fenomene specifice propriilor economii.

 Paradise fiscale. Doar câteva secunde sunt necesare pentru a transfera miliarde de dolari, ceea ce creează o situație de care profită fluxurile financiare ilegale.

Sursă: A. Maddison

Rata de creștere medie anuală a PIB pe cap de locuitor. Ratele de schimb ale creșterii referitoare la perioada 1980-1998 mai puțin pentru Coreea de Sud, China, India și Thailandă, țări pentru care ratele sunt calculate pentru perioada 1980-1999.

Reforme propuse de către adepții antiglobalizare sunt aplicabile?

Faimoasa taxă Tobin asupra tranzacțiilor pe piețele de schimb a făcut obiectul multor critici. Neaplicabilă de către o țară izolată (ar duce la fuga capitalurilor), cere totuși o largă aprobare din partea națiunilor dezvoltate, aprobare puțin probabilă ținând cont de interesele divergente ale statelor. În plus, dacă taxa este scăzută, nu va fi de nici un folos, iar dacă este ridicată va reduce numărul de operațiuni nonspeculative necesare comerțului mondial și acoperirii riscurilor, ceea ce va frâna producția mondială. În sfârșit, se reproșează acestei taxe aplicarea ei tuturor tranzacțiilor, în particular conversiilor mutuale ale celor trei mari devize (dolar, yen, euro), când în principiu ea vizează doar împiedicarea atacurilor speculative împotriva câtorva devize secundare, cele ale țărilor în curs de dezvoltare.

În aceeași măsură, taxarea investițiilor directe ce intră în funcțiune, nerespectând carta OIM a drepturilor lucrătorilor, ridică numeroase întrebări. Nici țările de origine, nici țările primitoare nu au interes să frâneze aceste mișcări, care contribuie la dezvoltarea acestora din urmă. Ar trebui deci ca o instituție internațională să perceapă acest impozit pentru a incita țările primitoare să instaureze un veritabil drept al muncii, iar țările de origine să nu investească în națiunile care nu își protejează lucrătorii. Dar acest remediu riscă să devină „mai rău decât răul”, deoarece capitalul va merge către alte țări; va avea ca rezultat frânarea dezvoltării economice a națiunilor ale căror guverne vor fi și mai puțin motivate să-și modifice legislația muncii.

Brazilia, ianuarie 2002. Jose Bove, liderul Confederației Tărănești smulge plante OMG (organisme modificate genetic) la Nao Me Toque, loc ce aparține firmei Monsanto.

Anularea datoriei

Eliminarea totală a datoriei TCD, proiect generos și a priori seducător pune problema semnalului adresat guvernelor mai puțin scrupuloase. Dacă se știe că tot se va șterge această datorie într-un moment sau altul, de ce să existe constrângerea rambursării ei? Este totuși un fapt sigur că un efort în favoarea țărilor cele mai sărace pare justificat. Un program în acest sens a fost pus la punct în 1996 sub egida FMI și a Băncii Mondiale: el permite unui număr de 41 de țări foarte îndatorate să aibă acces la surse de finanțare cu cost foarte mic, cu condiția să urmeze un program de ajustare structurală.

Examinarea argumentelor apărătorilor globalizării și a adepților antiglobalizării subliniază faptul că principiile generoase avansate și de unii, și de ceilalți trebuie să fie repuse mereu în contextele particulare ale țărilor vizate. Ceea ce este valabil pentru țările Asiei în creștere rapidă se poate dovedi periculos pentru alte regiuni ale căror structuri economice și politice sunt clar diferite. În același context, ceea ce se preconizează de către organismele internaționale ca un remediu la o criză pe baza exemplului unei reușite din trecut poate fi periculos pentru alții.

Raporturi de forțe și cooperarea între națiuni

Ca ecou al mondializării, din punctul de vedere al relațiilor dintre state, regăsim o evoluție către un multilateralism care nu este scutit de tensiuni și conflict. Într-adevăr, rolul vizibil și foarte criticat de către opoziția globalizării al firmelor multinaționale nu va putea ocoli ponderea statelor, care rămân actori incontornabili ai globalizării. Această pondere a luat forme variate, în funcție de perioade, ca de exemplu unilateralismul și avatarul acestuia – hegemonia și multilateralismul, ce constituie repere antagonice. Și dacă instrumentele cooperării există, precum OMC, crearea de uniuni regionale, în contradicție cu obiectivul multilateralismului nu a întârziat să creeze noi fronturi de tensiune.

Manifestație în Belgia împotriva GATT, 1993.

Raporturi de forțe și cooperarea între națiuni

Statele sunt astăzi actori esențiali ai globalizării.

Concepția referitoare la natură și la rolul statului variază în funcție de școli, dar toate îi atribuie o funcție economică.

Statele-națiuni, actori ai economiei mondiale

În mișcarea actuală a globalizării, deținătorii de capital și managerii par să aibă un rol primordial. Frontierele tind să dispară, mijloacele financiare de care dispun firmele se dezvoltă, iar deciziile politice sunt mult influențate de situația economică internă. Ponderea relațiilor comerciale ne conduce la întrebarea următoare: statul, ca materializare a opțiunilor cetățenilor aparținând unei aceleiași națiuni, mai este încă un actor important în relațiile economice internaționale? Răspunsul este afirmativ în măsura în care puterea publică hotărăște,

prin politica sa, numeroase elemente esențiale ale economiei naționale și administrează relațiile externe, fie că acestea sunt conflictuale, fie cooperante. Economiiștii privilegiază comportamentele întreprinderilor și ale consumatorilor, pe când politologii consideră că actorul principal al relațiilor internaționale nu este întreprinzătorul, ci statul. Adevărul se situează, fără îndoială, undeva între cele două viziuni, puțin prea radicală. Istoria ideilor economice dezvăluie existența unei dezbateri în toată regula referitoare la acest punct.

 David Ricardo (1772–1823) este unul dintre cei mai renumiți reprezentanți ai școlii clasice. El refuză orice formă de intervenție a statului în schimburile economice ale țării, libertatea comerțului permițând, după părerea sa, obținerea de profit din activitățile fiecărei țări.

Mercantilism și liberalism

În secolele XV și XVI, în momentul în care Europa descoperă enormele resurse ale continentului american și avantajele acumulării unui capital care aduce beneficii, gândirea economiștilor se străduiește să justifice acest tip de activitate, prin intermediul curentului mercantilist. Conform acestuia, bogăția societăților nu provine din producția de obiecte materiale, ci din acumularea de materiale prețioase, datorită exportului de mărfuri către străinătate. Rolul statului, în această concepție, este unul central. Îmbogățirea acestuia este asimilată îmbogățirii întregii națiuni. În plus, mercantilismul consideră că puterea politică trebuie să permită țării să obțină un excedent comercial prin măsuri protecționiste.

Acest intervenționism va face obiectul unei critici radicale din partea fondatorilor științei economice actuale, clasicii englezi ai secolelor XVIII și XIX. După părerea lor, statul trebuie să se abțină de la orice intruziune în viața economică, în special în ceea ce privește comerțul cu străinătatea. Liberul joc al piețelor, în special al piețelor internaționale, trebuie, în mod normal să conducă – prin intermediul unei mai bune utilizări a avantajelor de care dispune fiecare națiune – spre o creștere a producției mondiale, deci la îmbogățirea tuturor. Se contestă orice formă de politică comercială și chiar orice formă de politică economică. Statul trebuie cantonat doar în funcțiunile sale supreme: poliția, justiția și apărarea națională. Contrar mercanțiștilor, economiștii școlii clasice ignoră conceptul de stat-națiune.

Concepția marxistă a relațiilor economice internaționale

Viziunea marxistă asupra istoriei plasează relațiile între clasele sociale în centrul explicației fenomenelor economice. Statul nu este decât suportul instituțional al clasei capitaliste care organizează procesul de producție și schimburile în favoarea sa. Comerțul exterior îi permite să obțină o plus-valoare suplimentară pe seama lucrătorilor, importând în condiții favorabile de preț, hrana și materiile prime ce le sunt necesare acestora. Concomitent, exporturile dau posibilitatea sistemului capitalist de a realiza alte plus-valori. Lenin prelungește analiza introducând conceptul de imperialism ca stadiu suprem al capitalismului. Imperialismul este o trăsătură a unei lumi caracterizată de existența monopolurilor financiare, care exportă mărfuri și plasează capitalurile la periferia lumii capitaliste, în avantajul lor exclusiv. Marile monopoluri își împart lumea, fie unindu-se temporar (în carteluri, trusturi), fie înfruntându-se, cu sprijinul eventual al statelor-națiuni cărora le aparțin.

Grupuri de interes și interes general

Din punctul de vedere al analizei economice contemporane, statul este un agent economic de sine stătător, ce asumă trei funcțiuni: alocarea resurselor (daca piața este slabă), redistribuirea (politica fiscală și transferurile) și stabilizarea (măsuri conjuncturale pentru a lupta împotriva șomajului sau

a inflației). Însă nu este considerat a fi materializarea grupului național, ci un agent particular aflat în concurență cu producătorii și consumatorii pentru a atinge anumite obiective specifice pe care piața nu este în măsură să le realizeze în mod spontan. Astfel, organele politice nu reprezintă, în mod necesar, interesul general. Ele pot deveni simpli intermediari ai intereselor particulare, lobby-uri sau, în cel mai bun caz, pot proceda la arbitraje între câștigurile acestora și interesul colectiv. Aceasta viziune a statului nu lasă mult loc concepției de stat-națiune, organele puterii politice fiind motivate, în principal, doar de dorința de a fi alese sau realese.

O viziune mai politică: economia politică internațională

Economia politică internațională consideră că relațiile internaționale au întotdeauna o puternică dimensiune politică și că actorii principali, chiar unici, ai acestor relații sunt statele, și nu producătorii sau consumatorii. Curentul realist – care este o urmare a gândirii lui Machiavelli și pe care îl regăsim în scrierile lui Friedrich List – insistă asupra conflictelor. Puterea statului se bazează pe resursele naturale existente, pe demografie, pe suprafața teritoriului, pe arsenalul militar. Economia nu este decât un mijloc de afirmare a puterii unei țări față de restul lumii. Schimbul internațional nu este niciodată un joc cu sumă zero (pierderile dominațiilor sunt egale cu câștigurile dominantilor).

Curentul neoliberal temperează concepția războinică a raporturilor dintre state a realiștilor, afirmând că statele nu sunt omnipotente, ci își împart puterea cu alți actori, în particular cu firmele multinaționale. În plus, în această analiză, fiecare stat se interesează mai mult de câștigul relativ, decât de câștigul absolut: el ar prefera, de exemplu, să câștige puțin dacă celălalt pierde, decât să câștige mult dacă celălalt câștigă. În sfârșit, contrar curentului realist care exclude orice formă de cooperare, neoliberalii introduc posibilitatea coalițiilor, din momentul

 Friedrich List (1789-1846) este un economist german care a devenit celebru pentru că a apărut argumentul protecționismului educativ, conform căruia țările, într-o fază inițială a dezvoltării lor, trebuie să poată să-și protejeze ramurile indispensabile avântului lor economic.

în care acestea par să ofere o oportunitate de câștig relativ membrilor lor.

Statele-națiuni și organizarea economiei mondiale

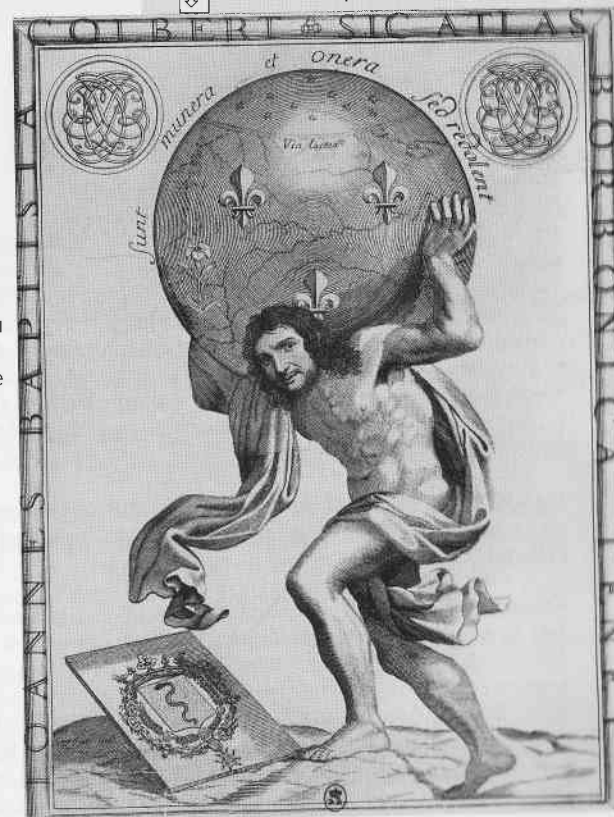
Istoria permite observarea mai multor tipuri de organizări, în ceea ce privește concepția referitoare la puterea statului și existența unei puteri dominante.

Statele-națiuni și sistemul comercial mondial

Interesul acordat acțiunilor și motivațiilor statului ca atare, punct de referință al demersului economiei politice internaționale, oferă posibilitatea ca mai multe sisteme comerciale să intre în opoziție. Conform curentului mercantilist, adoptat de către marile puteri între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea și teoretizat de către economiștii acestei școli, fiecare stat refuză concurența, ridică bariere pentru a-și proteja industriile, refuză orice formă de acord. Nu se oferă nici un fel de concesiune și nu se tolerează nici o atingere a suveranității naționale.

În perioada primei revoluții industriale, sistemul mercantilist este înlocuit treptat printr-un sistem de cooperare limitată. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales între 1860 și 1914 sunt semnate acorduri comerciale bilaterale între țările Europei pentru reducerea și chiar suprimarea obstacolelor la importuri, cel puțin din momentul în care statele consideră că economiile lor

Jean-Baptiste Colbert (1619-1683), ministru al lui Ludovic al XIV-lea, pune în aplicare, pentru Franța, ideile mercantilismului, prin favorizarea dezvoltării flotei și a comerțului și prin ridicarea de obstacole importurilor.

sunt capabile să facă față concurenței externe. Acordul comercial dintre Franța și Regatul Unit din 1860 este, din acest punct de vedere, simbolic (vezi Capitolul 2). El marchează voința celor două puteri dominante de a ieși din izolarea comercială pentru a instaura o cooperare limitată, considerată benefică pentru fiecare dintre ele. Acest acord deschide perspectiva unei multiplicări a acordurilor bilaterale în Europa. Chiar dacă deschiderea unei țări nu este totală, fiecare menținând anumite obstacole (mai puțin Regatul Unit al Marii Britanii) și chiar un protecționism mai accentuat, se face simțit la sfârșitul secolului, se naște însă un sistem comercial bazat pe cooperarea bilaterală.

Aceasta însă se dezintegrează în momentul crizei din 1929 și fiecare stat, în particular Statele Unite, face eforturi susținute pentru a se izola economic de restul lumii și de a-și constitui o zonă comercială privilegiată în care să poată exporta, fără să întâlnească altă concurență. Anarhia înlocuiește bilateralismul. Această repliere nu face decât să agraveze criza, ce va contribui la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Multilateralism și hegemonie

În perioada imediat următoare instaurării păcii sunt puse în aplicare noi forme de cooperare, bazate pe multilateralitate, în special în domeniul comercial. GATT (General Agreement on Tariff and Trade) este un acord reînnoit periodic, încheiat între un număr din ce în ce mai mare de țări, pentru organizarea unei reduceri coordonate a anumitor obstacole la schimburile comerciale. Principiul GATT este acela de a permite fiecărui stat semnatar să beneficieze de toate avantajele acordate de către ceilalți cosemnatari, fără a fi nevoie să se recurgă la negocieri bilaterale specifice. Epoca bilateralismului sau cea a războiului comercial pare să fi trecut. Numai că sistemul mondial al GATT nu are prea mult de-a face cu liberul schimb. Multe domenii rămân în afara zonei de negociere, în particular, agricultura și serviciile. În plus, uniunile regionale sunt permise, ceea ce contrazice principiul nondiscriminării – elementul central al multilateralismului. În sfârșit, negocierile comerciale multilaterale sunt conduse de o manieră ce se apropie uimitor de mercantilism, deoarece scopul fiecărui stat este acela de a promova cu prioritate propriile exporturi, eliminarea barierei la importuri fiind percepută ca un sacrificiu de neocolit și nu ca o sursă de câștig.

Sistemul GATT și, prin el, multilateralismul apar ca fiind purtătorii unei anumite forme de egalitate între statele-națiuni. El corespunde, însă, unei organizări ierarhizate a lumii, în care Statele Unite dețin un loc preeminent.

Această preponderență are, evident, legătură cu puterea lor economică în fața unei lumi care se reface greu după un război și cu poziția de lideri în războiul rece care pune în opoziție țările NATO (Pactul Nord-Atlantic) și pe cele aparținând blocului de est. Ea se traduce prin faptul că marile cicluri comerciale ale GATT, Dillon Round (1960–1961), Kennedy Round (1964–1967), Tokyo Round (1973–1979) nu ajung la nici un acord decât în momentul în care Statele Unite permit aceasta. Sigur, Europa deține o putere comercială superioară încă de la sfârșitul anilor '50, ceea ce îi conferă, de asemenea, un loc important. Doar că, marile inițiative, precum lansarea unui nou ciclu, definirea

GATT

Acord semnat în 1947 între 23 de țări și reînnoit periodic până în 1994, cu un număr de părți contractante aflat într-o continuă creștere.

Principii de bază

- **Reciprocitate:** fiecare parte face concesii comerciale pentru a putea beneficia de concesiile acordate de celelalte părți.
- **Nondiscriminarea** (clauza națiunii celei mai favorizate): avantajele acordate unui membru sunt în mod automat acordate și celorlalți.
- **Singurele obstacole** consimțite sunt drepturile de vamă.
- **Drepturile de vamă** sunt precizate: fiecare parte contractantă se angajează să nu perceapă sume superioare celor declarate în decursul negocierilor precedente.
- **Tratamentul național:** în afara taxării prin dreptul de vamă, bunurile importate trebuie să beneficieze de același tratament precum bunurile naționale comparabile.

Derogări de la principiile de bază

- În situații particulare, țările pot fi autorizate să se protejeze: dacă balanța de plăți suferă o degradare profundă, dacă țara are un nivel scăzut de viață (cum este cazul țărilor în curs de dezvoltare) sau dacă importurile amenință grav vreun sector (clauza de protecție de la art. XIX)
- **Măsuri compensatorii:** țara care suferă vreun prejudiciu comercial poate fi autorizată să ia măsuri compensatorii împotriva firmelor străine implicate; este cazul dacă acestea din urmă practică dumping-ul (prețul la export este inferior sau egal prețului intern) sau beneficiază de subvenții la export.
- Țările ce fac parte dintr-o uniune economică (precum UE) sunt autorizate să se abată de la principiul non-discriminării.
- **GNT (Obstacolele Non-Tarifare)** sunt autorizate pentru agricultură și pescuit sau în caz de dezechilibre profunde ale balanței de plăți sau de necesitatea ridicării nivelului de trai al populației.
- Țările în curs de dezvoltare beneficiază de un regim particular favorabil, SGP (Sistemul Generalizat de Preferințe).

programului de negocieri sau deblocarea conflictelor se bazează, în mod esențial pe voința negociatorilor americani. Această preponderență este încă și mai marcată în domeniul monetar. Fondul Monetar Internațional, creat prin acordurile de la Bretton-Woods în 1944, este reflectarea proiectului american, în timp ce propunerile celebrului economist John Maynard Keynes, reprezentant al Marii Britanii, au fost respinse.

Chiar în cadrul FMI, Statele Unite au ponderea cea mai importantă, numărul de voci de care dispune fiind în relație cu părțile pe care le dețin în capitalul instituției. În 2002, Statele Unite dispun de 18,3% din capital, pe când Germania deține 5,7%, Franța 5,1%, iar ansamblul țărilor în curs de dezvoltare sau în tranziție 28,6%.

Rolul puterii hegemonice

Istoria oferă numeroase exemple de țări care, plecând de la puterea lor economică și politică, definesc, de o maniera mai mult sau mai puțin explicită, regulile economice ale lumii: Imperiul Roman în Antichitate, Provinciile-Unite în secolul al XVI-lea, Marea Britanie în secolul al XIX-lea, Statele Unite din 1945. De fapt, supremația

hegemonului nu se afirmă întotdeauna în toate domeniile (industrial, comercial, financiar). În plus, interesul acestuia de a accepta deschiderea depinde de numeroase elemente, aflate uneori în contradicție. Se pot avansa cel puțin două argumente în favoarea închiderii: cel al tarifului optimal, în virtutea căruia țara superioară, protejându-se, obligă restul lumii să-i vândă mai ieftin bunurile pe care le importă și cel al teoriei realiste, conform căreia aceasta nu dorește ca țările mici să beneficieze de câștigurile obținute din liberul schimb. Dimpotrivă, interesul hegemonului de a-și deschide frontierele este o consecință a mai multor factori. El își poate exercita mai bine dominația tehnologică dacă poate exporta și în același timp să satisfacă lobby-urilor care militează pentru deschiderea țării. În plus, nu dorește ca țările de care este înconjurat să se îndatoreze, ceea ce-l obligă să permită partenerilor săi să exporte către el. În sfârșit, anumite țări fragile pot, chiar din cauza dificultăților liberului schimb, să se apropie de țara hegemonică, ceea ce îi întărește acesteia controlul. Dorința Statelor Unite de a permite Mexicului să intre în Acordul de liber schimb nord-american (ALENA), în condițiile în care câștigurile economice ale acestei adeviziuni sunt slabe pentru Statele Unite, ține de această logică. În mod concret, politicile comerciale adoptate de către hegemoni diferă clar în funcție de țări și de epoci. În timp ce Marea Britanie suprima total barierele la schimburi de la mijlocul anilor 1840 și până în 1913, Statele Unite nu au renunțat niciodată la protecție, indiferent de epoca luată în considerare, înainte de 1945 sau după. Hegemonia nu se identifică, deci cu deschiderea. Și nici măcar cu absența conflictelor.

Conflicte și compromisuri

Din multe puncte de vedere Statele Unite rămân dominante în perioada contemporană. Însă concurența Europei, a Japoniei și a țărilor relansate, impune SUA necesitatea definirii propriei politici economice în afara cadrelor multilaterale, prin adoptarea de strategii în care se regăsesc deopotrivă atitudini conflictuale și cooperante.

Ponderea Statelor Unite

În ciuda unor slăbiciuni industriale, Statele Unite păstrează la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea un rol primordial pe scena internațională, pe plan economic și pe plan politic. În 2000, producția țării reprezintă 32,5% din producția mondială, iar 68,2% din activele oficiale în devalută sunt reprezentate, în dolari, pe când euro nu „cântărește” decât 12, 7%, iar yen-ul 5,3%. Printre primele 100 de firme multinaționale nonfinanciare, 24 au o societate-mamă implantată în Statele Unite. Bugetul militar al Statelor Unite depășește de departe pe cel al tuturor celorlalte țări: în 2001, după SIPRI (Institutul Internațional de Cercetări pentru Pace de la Stockholm) cheltuielile militare americane reprezentau 36% din cheltuielile militare ale tuturor țărilor, adică 2,6% din producția mondială. Sfârșitul războiului rece, consecință a dezagregării blocului sovietic la începutul anilor 1990, le întărește rolul de lider, în termeni geostrategici. Statele Unite sunt cele ce iau inițiativa intervențiilor militare

în Kuweit și în Kosovo și care angajează cel mai mare procent de mijloace (oameni și armament), în condițiile în care propria lor siguranță nu le este direct amenințată (ceea ce nu este cazul pentru Afganistan, unde războiul dus de către Statele Unite este răspunsul la agresiunea suferită la 11 septembrie 2001).

Superioritatea nu semnifică însă hegemonie. De pe la mijlocul anilor 1970, Statele Unite traversează o perioadă de mutații industriale și se lovesc de concurența altor țări industrializate și a unor state în curs de dezvoltare ale căror politici economice stimulează competitivitatea.

Țările dezvoltate și concurența țărilor relansate

Dificultățile pe care le întâmpină ramuri întregi ale industriei americane (textilele, siderurgia, automobilele, electronica) îndeamnă guvernele

să-și revizuiască strategia de deschidere pe care o promovau înainte în cadrul GATT.

O tendință de revenire la protecționism se manifestă în anii '70 și '80. Aceasta nu este proprie numai Statelor Unite. Europa, care se simte, de asemenea, amenințată adoptă și ea măsuri de protecție.

Această întoarcere la vechi practici este împotriva spiritului GATT, care va fi, în final, înlocuit cu Organizația Mondială a Comerțului în 1995. Această nevoie de protecție poate da naștere la compromisuri, iar țările ale căror exporturi sunt frânate vor accepta acorduri de restricție voluntară la export (RVE). Însă rigidizarea pozițiilor și războiul comercial în toată puterea cuvântului nu dispar cu totul.

Teoria „jocurilor”: de ce să coopereze?

Economiștii utilizează o teorie pusă la punct de către von Neumann (1903-1957) în 1928, teoria „jocurilor”, pentru a simula consecințele strategiilor de conflict sau de cooperare. Acestea arată că, plecând de la exemplul numit „dilema prizonierului”, în anumite circumstanțe, calculul rațional al unei țări cu o putere economică mare în lume, care anticipează diversele atitudini posibile ale unei alte țări, de asemenea, puternice, o va determina, în toate situațiile să pună bariere.

John von Neumann (1903-1957), matematician american, este inventatorul teoriei jocurilor. Această teorie – care studiază strategia jucătorilor, căutând să le mărească la maximum câștigurile – se poate aplica anumitor situații economice.

Strategia dominantă a fiecărei țări va fi, deci aceea de a-și închide, cel puțin în parte, frontierele pentru produsele celuilalt, în speranța, vană, de a câștiga de pe urma concurentului. Însă analiza ivită din „dilema prizonierului” este nesatisfăcătoare: ea prezintă cooperarea doar ca pe un mijloc, și nu ca pe un obiectiv. Introducerea cooperării ca obiectiv, înseamnă să consideri că fiecare jucător (statul) acordă valoare cooperării ca atare (în speranța, de exemplu, a obținerii unui avantaj politic pe scena internațională), chiar dacă renunță, în parte sau în totalitate, la un câștig economic imediat. Acest tip de cooperare corespunde mai bine realității.

Politica comercială a Statelor Unite: unilateralism sau cooperare?

Statele Unite se remarcă printr-o puternică tradiție protecționistă. Congresul, ca putere legislativă, este cel care are, în principiu, preeminența în privința comerțului. Președintele poate obține uneori din partea Congresului o procedură tip „cale rapidă” (fast track) care îi permite votarea unui text într-un termen scurt și fără amendamente. USTR (US Trade Representative), Ministerul Comerțului și USITC (US International Trade Commission) completează un dispozitiv eficace de gestionare a politicii comerciale americane în perioada de după șocul petrolier. Numeroase măsuri de protecție sunt luate în mod unilateral, fără vreo înțelegere și fără acceptarea organelor GATT, împotriva țărilor industrializate și a celor relansate. S-au deschis 286 de anchete antidumping între 1974 și 1984, număr ce crește la 359 între 1985 și 1992; aceeași evoluție se observă pentru anchetele antisubvenție. Dacă ancheta în sine nu constituie o replică, ea conține o amenințare, ce poate fi de ajuns pentru reducerea exporturilor. Face parte, deci, dintr-o veritabilă strategie comercială. În plus, adesea, ancheta este urmată de drepturi compensatorii; din 293 de anchete antisubvenție deschise între 1981 și 1991, 204 au fost urmate de drepturi compensatorii provizorii, iar dintre acestea 127 au ajuns la drepturi definitive.

În arsenalul politicii comerciale întâlnim, de asemenea, bilateralismul. Între 1975 și 1995, și chiar de la crearea OMC, Statele Unite au căutat să-și controleze importurile și să-și deschidă debușeuri, semnând acorduri bilaterale, în afara GATT. Aceste acorduri privesc mai ales țările asiatice. Între 1986 și 1992 s-au semnat șase acorduri de acest tip cu Japonia, referitor la semiconductori, piese detașate pentru automobile și automobile, sateliți de comunicare, hârtie și sticlă.

Politica comercială europeană

Pe plan comercial, Comunitatea Europeană, devenită Uniunea Europeană în 1993, este o uniune vamală, adică o zonă de liber schimb în care țările duc aceeași politică comercială în privința exteriorului. Elementele acestei politici sunt definite de către Comisie, care le supune Consiliului de Miniștri, care hotărăște conform principiului majorității. Dacă dispozițiile sunt acceptate, Comisia trebuie să le pună în aplicare. Ea este cea care poartă aceste negocieri în cadrul OMC. Faptul că Uniunea este constituită dintr-un ansamblu de țări cu interese uneori divergente îi poate fragiliza poziția în marile cicluri comerciale sau în etapele de pregătire ale acestora. În fața dezvoltării concurenței unor noi țări, în deceniul 1970, Comunitatea ia măsuri, asemănătoare parțial

Sediul OMC de la Geneva. Principala misiune a Organizației Mondiale a Comerțului este de a fixa un cadru destinat a evita efectele unei prea mari concurențe.

cu cele adoptate de Statele Unite. Se multiplică cererile pentru deschiderea de anchete antidumping, care vizează țările asiatice și Japonia. În trei sferturi din cazuri se ajunge la adoptarea de măsuri care să limiteze importurile impuse unilateral sau la semnarea de acorduri de autoeliminare voluntară de la exporturi. În 1984, Comunitatea își creează un instrument de politică comercială, ce seamănă cu Trade Act din 1974, numit NIPC (nou instrument de politică comercială) și care permite producătorilor europeni să depună plângere în cazul vreunei concurențe considerată neloiale, pentru ca aceasta să ia măsuri destinate eliminării prejudiciului.

Multilateralism și regionalism

În acest climat de tensiuni, crearea OMC în 1995, pentru a înlocui GATT, răspunde necesității unei mai bune coordonări a politicilor comerciale, având ca scop reducerea obstacolelor la schimburi. Însă, în paralel, se dezvoltă uniuni regionale, în contradicție cu obiectivul multilateralismului afișat de OMC.

OMC, noul cadru al multilateralismului

Contrar GATT, un simplu acord OMC este o instituție de sine stătătoare. Înființată prin Acordul de la Marrakech (aprilie 1994), ea se bazează pe principii identice (reciprocitate, nondiscriminare, tratament național). Principala sa misiune constă în a favoriza, în etape și nu fără precauții, libertatea comerțului, fixând anumite limite pentru a evita excesele unei concurențe dezlănțuite. Angajamentele țărilor membre conținute în acordul din 1994 se referă la eliminarea obstacolelor: reducerea taxelor vamale restante, demontarea treptată a obstacolelor nontarifare (ONT), eliminarea la termen a subvențiilor cu impact asupra comerțului, în particular a subvențiilor la export. Pentru a evita greșelile din perioada precedentă, acțiunile antisubvenție nu sunt autorizate decât dacă se referă la subvenții prohibite sau dacă se referă la subvenții care cauzează un prejudiciu. Se introduc în acordul din 1994 trei sectoare de activitate, care nu au fost luate în considerare de GATT: agricultura, industria textilă și serviciile. În agricultură, toate ONT sunt convertite progresiv în drepturi de vamă, iar acestea vor fi scăzute în proporție de 36% în medie, într-un interval de șase ani, începând cu 1 ianuarie 1995. Subvențiile la export trebuie reduse, iar ajutoarele directe la fel. Se știe că aceste dispoziții (conform Capitolului 4) stânenesc Europa, ce se vede obligată să-și revizuiască politica agricolă, prin reducerea subvențiilor la export și prin revizuirea principiului ajutoarelor interne, insuficient decuplate acum în raport cu variabilele economice ale anului (producție și preț). Acordul multifibre (AMF) care protejează sectorul textilelor din țările OCDE încă din anii 1970 trebuie anulat până în decembrie 2004. GATS (General Agreement on Trade in Services) care face parte din acordul de la Marrakech, reia principiile generale aplicabile comerțului cu mărfuri și întocmește o listă cu concesiunile

la care țările doresc să se angajeze. Dar trebuie să se mai aștepte câțiva ani pentru a vedea aceste dispoziții generale concretizându-se prin semnătura acordurilor sectoriale: telecomunicații (februarie 1997, servicii financiare (decembrie 1997). În cele două cazuri acordurile sunt pluri-naționale (nu privesc pe toți membrii) și se referă atât la deschiderea frontierelor, cât și la deschiderea capitalului către firmele străine. Ținând cont de dezvoltarea tehnologiilor de informare și de comunicare (TIC) și de importanța transferurilor de tehnologie în continuă creștere, procesul de internaționalizare a serviciilor este menit să se dezvolte, lucru care nu se poate face fără un organ de coordonare. Există însă reticențe, deoarece țările se tem să nu-și piardă independența în sectoarele sensibile, mai ales în ceea ce privește cultura.

Reglementarea diferendelor: ORD

Crearea unui organ de reglementare a diferendelor (ORD) constituie o inovație majoră, ceea ce conferă OMC originalitate. Conflictele comerciale dintre țări pot fi aduse în fața ORD care desemnează un grup special de experți pentru tranșare. ORD ratifică decizia sa, mai puțin în cazul unui vot unanim împotriva acesteia. De la crearea sa în 1994, OMC a fost asaltată de un număr foarte ridicat de plângeri, în comparație cu ceea ce cunoscuse GATT: s-au depus 243 de plângeri între 1995 și 2002, cu mult mai mult decât în timpul celor 48 de ani de existență ai GATT. Succesul organului jurisdicțional al OMC este dovada unei reale legitimități care se opune acelor care o contestă. El reflectă faptul că OMC, contrar GATT tratează toate obstacolele (și nu numai drepturile de vamă) și și-a lărgit câmpul de intervenție, care înglobează agricultura și serviciile alături de industrie. El subliniază, de asemenea, că schimburile comerciale sunt legate de problemele de mediu, de sănătate publică, de reglementarea concurenței, de fiscalitate, de cultură, ceea ce multiplică ocaziile de litigiu, mai ales că textele inițiale sunt puțin explicite sau chiar neclare asupra acestor chestiuni. Trei sferturi dintre plângeri sunt depuse de către țările dezvoltate și în aproape jumătate din cazuri, acestea se află în conflict cu alte state dezvoltate. În litigiile deja judecate și în care Statele Unite sunt implicate, acestea sunt condamnate în medie, într-un caz din două.

Ar părea deci abuziv să se susțină că OMC este un organ care servește sistematic interesele americane. Se remarcă în particular faptul că în conflictul care le opune Uniunii Europene, în privința regimului fiscal avantajos, Statele Unite au fost condamnate de către OMC.

Conflictele în fața ORD: practicile comerciale americane acuzate

În cele 243 de conflicte aduse în fața jurisdicției OMC între 1995 și 2002, Statele Unite sunt cel mai adesea acuzate: în 68 de cazuri plângerea este depusă împotriva lor, în timp ce sunt numai 45 împotriva Uniunii Europene sau împotriva unei țări din Uniunea Europeană, 53 împotriva țărilor Americii Latine, 48 împotriva țărilor Asiei.

Uniunile regionale

Deschiderea frontierelor pentru mărfuri și pentru capitaluri străine face ca economiile să devină mai vulnerabile la șocuri externe, iar statele caută să recreeze o piață protejată mai vastă decât piața națională, împreună cu țările partenere vecine. Acest regionalism pare la o primă vedere contrar spiritului OMC, al cărei principiu de bază este nondiscriminarea. Or, în cadrul unei uniuni, obstacolele sunt mai mici decât cele ridicate împotriva mărfurilor și capitalurilor schimbate cu țările situate în afara uniunii. Se instaurează deci două regimuri distincte de care țările din afara uniunii ar fi în dreptățile să se plângă.

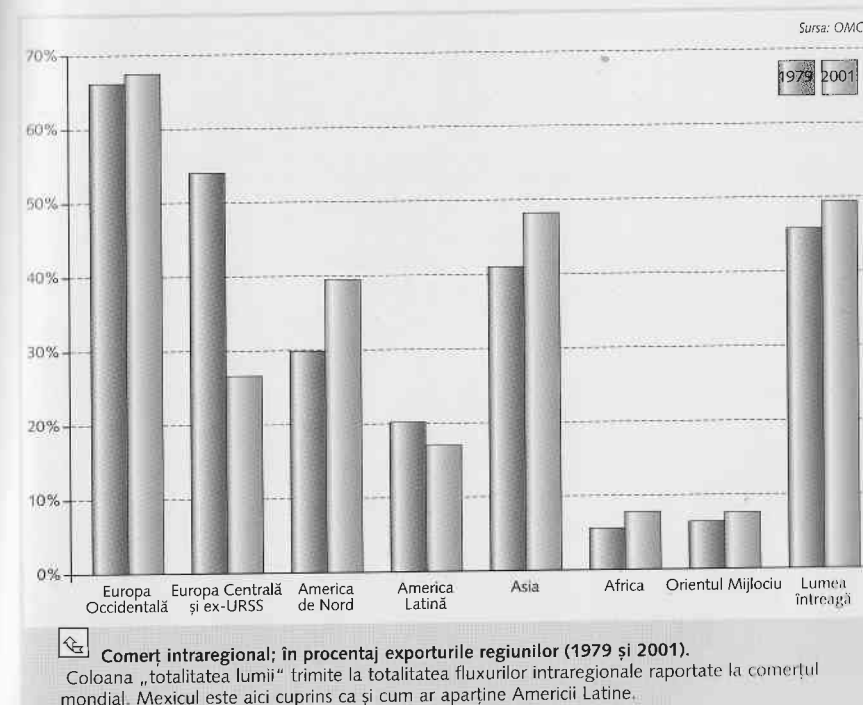

Perioada contemporană este marcată printr-o creștere a regionalismului pe plan instituțional și pe plan comercial. Pe plan instituțional: în 2002, au fost notificate la OMC 161 de acorduri regionale, din care 125 pentru formarea de zone de liber schimb (precum AELE; ALENA, acordurile între Uniunea Europeană și țările euro-mediterraneene) și 14 pentru formarea de uniuni vamale sau de piețe comune (precum Uniunea Europeană sau Mercosur). Pe plan comercial se observă o creștere a schimburilor intrazone mai rapidă decât a schimburilor interzone. Această intensificare a curentelor intraregionale pe termen mediu se vede în creșterea părții acestor fluxuri

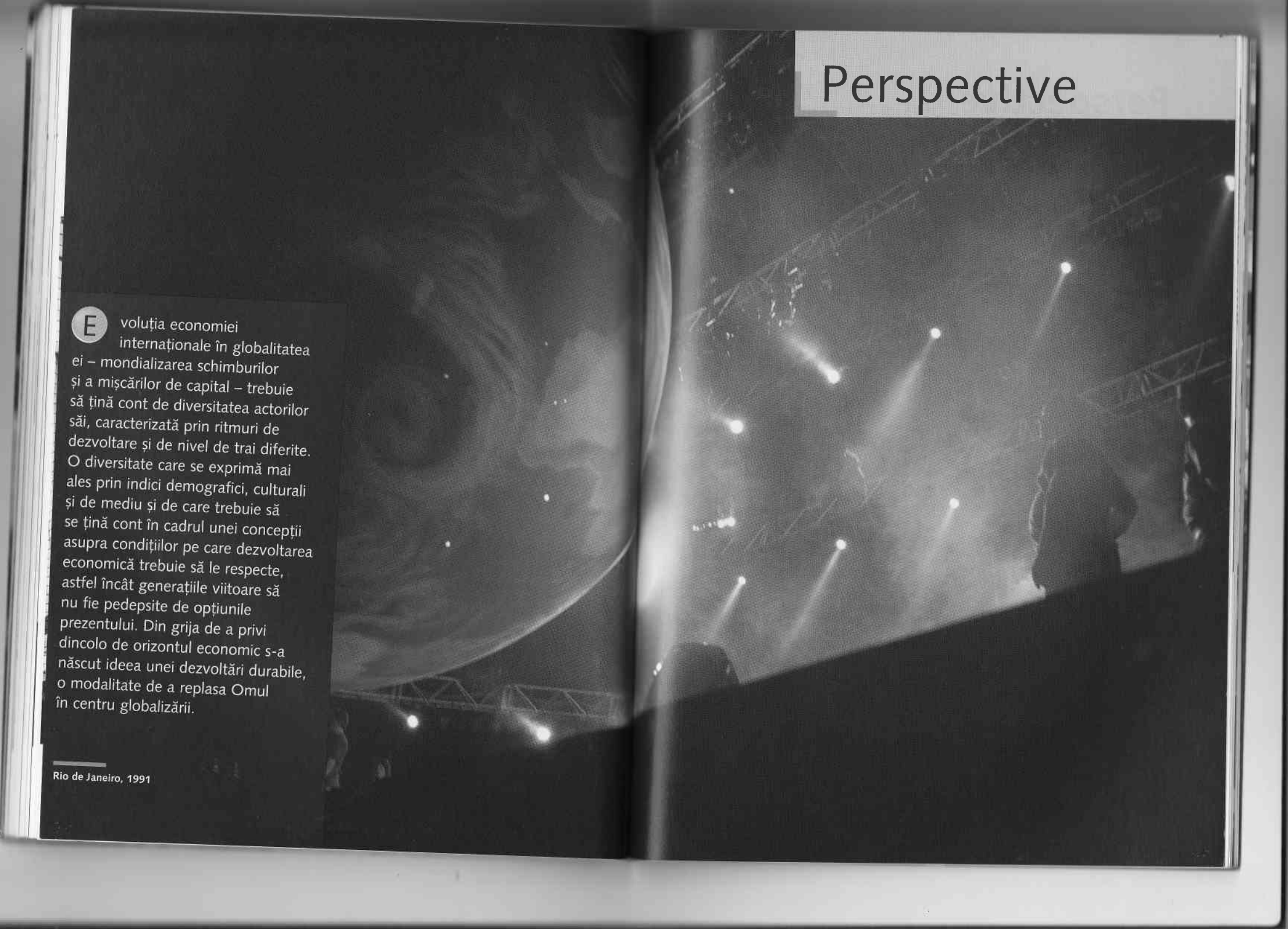
 Clădirea Justus Lipsius de la Bruxelles, sediul Consiliului Uniunii Europene. În cadrul OMC, țările membre UE pot deroga de la principiul non-discriminării, conform căruia avantajele acordate unui membru sunt automat acordate tuturor.

în comerțul mondial, legată de dezvoltarea fluxurilor interne ale Americii de Nord și ale Asiei.

Doctrina OMC reconsideră crearea uniunilor regionale, considerându-le un pas către multilateralism total, mai degrabă decât o întoarcere la un protecționism, care nu mai este al unei țări, ci al unei zone. Este adevărat că OMC obligă uniunile care se creează să nu ridice obstacole față de restul lumii. Totuși, riscul legat de formarea acestor vaste spații, precum Uniunea Europeană, ALENA, MERCOSUR sau ASEAN, este acela că lumea să fie constituită din blocuri ce se confruntă în războaie comerciale, cu atât mai dure, cu cât ponderea economică a fiecăruia este mai mare.

Perspective

Evoluția economiei internaționale în globalitatea ei – mondializarea schimburilor și a mișcărilor de capital – trebuie să țină cont de diversitatea actorilor săi, caracterizată prin ritmuri de dezvoltare și de nivel de trai diferite. O diversitate care se exprimă mai ales prin indici demografici, culturali și de mediu și de care trebuie să se țină cont în cadrul unei concepții asupra condițiilor pe care dezvoltarea economică trebuie să le respecte, astfel încât generațiile viitoare să nu fie pedepsite de opțiunile prezentului. Din grija de a privi dincolo de orizontul economic s-a născut ideea unei dezvoltări durabile, o modalitate de a replasa Omul în centru globalizării.

Perspective

Evoluția economiei mondiale în următoarea jumătate de secol depinde în mod esențial de factorii pe termen lung pe care statele nu îi pot controla decât parțial.

Demografia și producția se bazează pe tendințe grave. Dezvoltarea viitoare repartizată în mod inegal va face să apară noi raporturi de forțe între națiuni și riscă să antreneze grave probleme de mediu dacă nu vor fi adoptate măsuri de coordonare destinate a ocroti bogățiile naturale ale globului. Doar că amorsarea unui proces de dezvoltare durabilă necesită crearea unor mecanisme noi de guvernare mondială a căror punere în practică este problematică.

Globalizarea schimburilor și mișcărilor de capital nu are aceeași intensitate în toate regiunile, astfel încât la începutul secolului al XXI-lea lumea este un spațiu eterogen, atât în termeni ai ritmului de dezvoltare, cât și în termeni ai nivelului de viață. Această fragmentare a globului în diferite blocuri se bazează, de asemenea, pe evoluțiile demografice îngrijorătoare în special pentru Europa. Pe deasupra, au loc reorganizări, fie în favoarea creării de zone precum ALENA, fie cele determinate de dispariția bruscă a unor spații economice de tipul celui care îngloba fosta URSS și țările Europei de Est înainte de 1991.

O mamă și fiica sa, Anglia.
Piramida vârstelor în Europa occidentală arată o tendință de îmbătrânire a populației, legată, în special, de scăderea natalității.

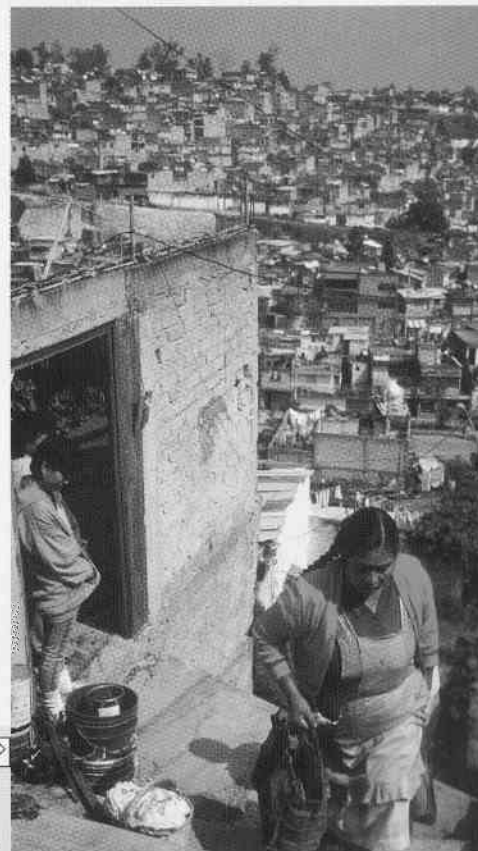
Pondere demografică și pondere economică până în 2030

Pe termen lung puterea economică a unei țări depinde de volumul și de structura populației sale. Acestea condiționează importanța forței de muncă, potențialul creativității și ponderea transferurilor pe care se bazează dezvoltarea.

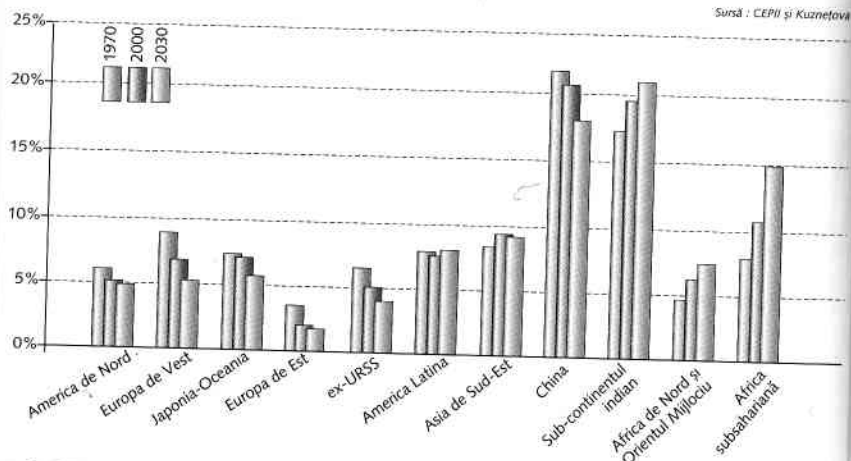
Dinamism demografic și populații active

Populația mondială a crescut cu 66% între 1970–2000, dar această creștere se repartizează în mod inegal între regiuni. „Bătrâna” Europă de Vest, a cărei natalitate rămâne foarte scăzută, nu are decât o creștere de 16% pe când Asia (mai puțin Japonia) cunoaște o creștere de 60%, America Latină, 86%, Africa subsahariană, de 122%, iar America de Nord (mai puțin Mexicul), de 35%. Aceste divergențe scot în evidență diferențele între ratele de natalitate și cele de mortalitate. Acestea din urmă scad peste tot, însă procente de natalitate sunt mai ridicate în regiunile în curs de dezvoltare, populațiile lor înmulțindu-se mai repede decât cele ale țărilor industrializate. Toate regiunile industrializate, mai puțin America de Nord, au avut o creștere demografică medie anuală de mai puțin de 1% între 1970 și 2000, pe când țările mai puțin dezvoltate cunosc ritmuri cuprinse între 1,4% (China) și 2,8% (Africa de Nord și Orientul Mijlociu). Pronosticurile demografice ale ONU pentru 2030 indică faptul că evoluțiile observate în ultimii 30 ani se accentuează. Într-o dezvoltare

Cartier sărac, Mexico.
În general America Latină cunoaște o puternică natalitate.

demografică mondială care încetinește (35% pe 30 ani, populația mondială trecând de la 6 miliarde în 2000 la 8,1 miliarde în 2030), cota Europei Occidentale, Centrale și Orientale, precum și cea a Japoniei și a Americii de Nord (fără Mexic) se reduce în

Părți ale regiunilor în populația mondială. China și India „cântăresc” de două ori mai mult decât Europa.

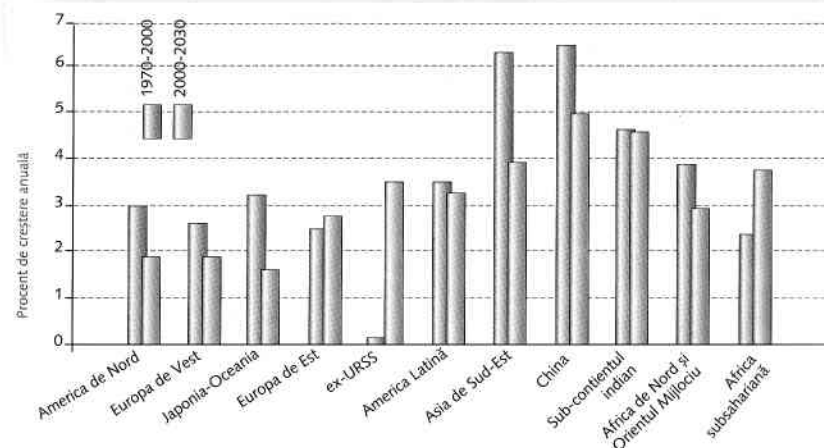
favoarea Asiei (fără Japonia), a Americii Latine, a Africii și a Orientului Mijlociu. Reculul demografic, în termeni relativi al Europei și al Japoniei, aflat în strânsă legătură cu îmbătrânirea populației are drept consecință scăderea populației active (între 15–64 ani) în perioada 2000–2030. După estimările ONU, această scădere se ridică în medie la 0,2% pe an în Europa de Vest, la 0,3% în Japonia și la 0,4% în Europa de Est. În schimb, America de Nord și, mai ales, regiunile mai puțin dezvoltate vor beneficia de o creștere a populației active, ceea ce va contribui în mod pozitiv la dezvoltarea lor. Populația activă a Americii de Nord va crește, în medie anuală, cu 0,4%, cea a Chinei cu 0,5%, cea a Americii Latine cu 1,3%, și cea a Africii subsahariene cu 2,7%.

Dezvoltarea producției: accelerare în favoarea țărilor mai puțin dezvoltate și a țărilor Europei Centrale și Răsăritene

Estimările demografice pentru 2000–2030 permit determinarea viitoarelor evoluții

probabile ale dezvoltării economice, conform unor ipoteze cât mai aproape de realitate referitoare la evoluția progresului tehnic. Nina Kuznețova, plecând de la ipoteza că ritmul progresului tehnic rămâne asemănător celui din ultimii 30 ani, mai puțin pentru Statele Unite, Europa de Vest și Asia dezvoltată, unde se presupune că va atinge un nivel puțin mai mare, arată că dezvoltarea producției mondiale nu va fi mult diferită de cea din perioada 1970–2000: 3% medie anuală în perioada 2000–2030, față de 3,3% în ultimii 30 ani. Această cvasicontinuitate provine din două fenomene care se compensează: o încetinire a creșterii în regiunile cele mai dezvoltate și mai ales în Asia (care păstrează totuși un nivel ridicat) și o puternică redresare în fosta URSS și în Africa subsahariană. Pentru Europa de Vest, America de Nord, Japonia și Oceania, creșterea nu se accelerează: procente medii anuale sunt apropiate de ratele de creștere trecute sau chiar inferioare. În schimb, Europa de Est și fosta URSS își compensează dezavantajele demografice prin câștiguri importante din productivitate, iar America Latină cunoaște o creștere asemănătoare celei precedente, performanțele mediocre în termeni de progres tehnic fiind echilibrate prin creșterea populației sale active.

Țările asiatice ar trebui să cunoască procente net superioare celor din zonele dezvoltate, însă mult mai slabe decât cele pe care le-au înregistrat între 1970–2000. Această încetinire provine din scăderea populației active în anumite țări, consecințe ale politicilor antinatalitate; acesta este cazul Chinei. Africa subsahariană, singura regiune din lume în care se observă o menținere

Creșterea medie anuală a marilor ansamblu regionale. Rata creșterii PIB este calculată cu procente de schimb, după paritatea puterii de cumpărare.

a creșterii populației active (2,7% pe an) ar trebui să beneficieze de o importantă creștere a producției cu condiția să se presupună (ceea ce face Nina Kuznețov) că productivitatea se va mări.

Creșterea prevăzută fiind chiar mai mare în Europa Centrală și Orientală și în toate regiunile în curs de dezvoltare decât în triadă (Europa Occidentală, Japonia și Statele Unite), rolul economic și chiar politic al națiunilor cu mare pondere astăzi în economia mondială și care iau decizii în instanțele internaționale este pus în discuție. Lumea de mâine va avea, fără îndoială, un grad mult mai mare de multipolaritate, țările în curs de dezvoltare dorind să-și vadă atribuit un loc mult mai important în dezbaterile majore, fie că este vorba de cele abordate în cadrul G8 sau că este vorba de negocieri duse în cadrul instituțiilor internaționale. Însă diferențele în privința dezvoltării, măsurate în PIB pe cap de locuitor, vor continua să fie foarte ridicate în 2030, creșterea mai rapidă a producției în regiunile situate astăzi la periferia țărilor celor mai bogate nefiind suficientă pentru a acoperi diferențele de nivel de

Întâlnirea la vârf de la Rio, iunie 1992. Țările reunite la această întâlnire de la Terra de Rio s-au angajat să mărească ajutorul public spre țările în curs de dezvoltare.

În următorii 30 ani. Se prevede de exemplu că PIB pe cap de locuitor în Africa subsahariană va fi egal cu 5% din cel al Statelor Unite în 2030.

Mediul și dezvoltarea durabilă

Inconveniente pentru ansamblul speciei umane ale unei creșteri prost gestionate lăsată pradă doar regulilor pieței, deci profitului, sunt percepute încă din anii '70. În 1972, Clubul de la Roma se îngrijorează de efectele periculoase ale dezvoltării asupra mediului într-un raport devenit celebru, intitulat „Stop dezvoltării?”. Acesta pune accentul pe faptul că dezvoltarea rapidă a bunurilor materiale neglijează două probleme, cea a epuizării resurselor și cea a degradării mediului natural. Chiar dacă acum viziunea pesimistă a Clubului de la Roma asupra epuizării bogățiilor naturale pare exagerat, preocuparea de a lua în considerare mediul înconjurător inaugurează un demers ce-și va găsi numeroase puncte de reper, mai ales la nivel internațional. Astfel, la conferința Națiunilor Unite pe tema dezvoltării umane (1972) care s-a ținut la

Stockholm acordă pentru prima dată un loc esențial problemelor de mediu în negocierile internaționale și pune accentul pe contradicțiile între obiectivul dezvoltării și conservarea echilibrelor ecologice. Însă preocupările țărilor dezvoltate, care vor să evite despăduririle sau deșertizările și să păstreze biodiversitatea par minore în ochii țărilor în curs de dezvoltare, al căror obiectiv este înainte de toate dezvoltarea.

În ciuda reticențelor lor, considerațiile referitoare la efectele economiei asupra mediului de viață continuă să mobilizeze energii în societatea civilă și printre responsabili politici ai țărilor industrializate.

Dimensiunile dezvoltării durabile

Preocupările pentru păstrarea patrimoniului natural s-au transformat destul de repede, în doar câțiva ani, într-o reflecție globală asupra condițiilor pe care dezvoltarea economică trebuie să le respecte pentru ca generațiile viitoare să nu suporte consecințele opțiunilor actuale.

Această reflecție se bazează pe un concept nou, dezvoltarea durabilă, al cărui conținut este precizat de Comisia Brundtland: „dezvoltarea durabilă este o dezvoltare care permite generației prezente să răspundă nevoilor prezentului fără

a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde nevoilor lor". Angajarea într-un proces de dezvoltare durabilă necesită deci luarea în considerare, în momentul opțiunii, a trei dimensiuni: economică, socială și de mediu, fără a acorda prioritate vreuneia dintre ele. În realitate, mediul este cel privilegiat în conferințele internaționale și el este cel care face cel mai adesea obiectul acordurilor, mai mult sau mai puțin respectate.

De la întâlnirea la vârf de la Rio (1992) la cea de la Johannesburg (2002): un deceniu de pași mici

La întâlnirea la nivel înalt de la Terre de Rio (1992) țările dezvoltate s-au angajat să crească ajutorul public pentru țările în curs de dezvoltare dacă acesta este orientat către preservarea mediului. Însă promisiunile de la Rio nu au fost ținute. Ajutorul public total

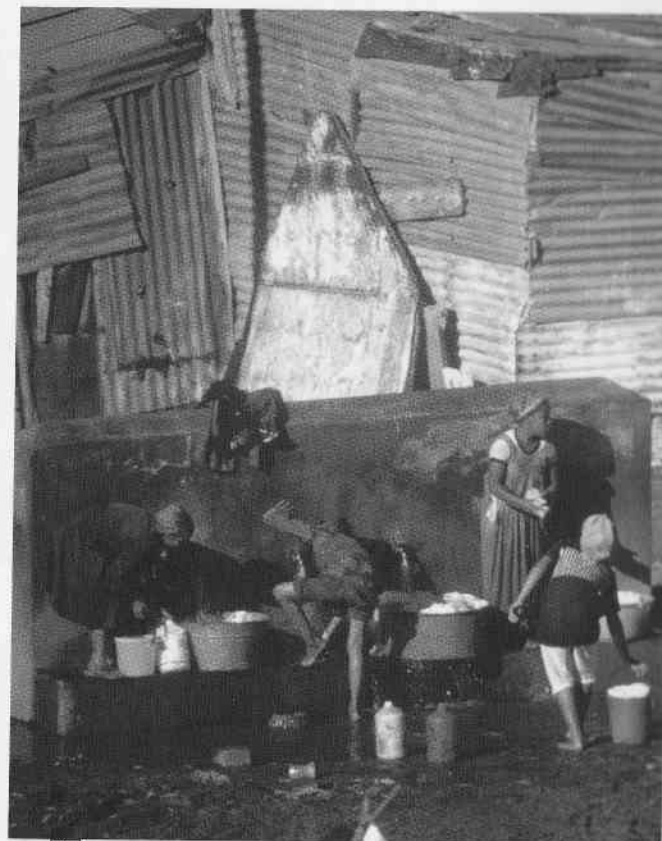

 Muncitori chinezi îndreptându-se către uzină. Poluarea industrială este cu atât mai îngrijorătoare cu cât China nu are obligații în privința reducerii emisiilor de gaze cu efect de seră, conform Convenției de la Rio din 1992.

care ar fi trebuit să se ridice la 0,7% din PIB-ul țărilor bogate rămâne mult în afara acestui obiectiv. Nevoile evaluate la 125 miliarde de dolari nu sunt acoperite decât parțial, ajutorul acordat în perioada anilor '90 nereprezentând decât 40 miliarde de dolari. În discuțiile asupra mediului, țările sărace și cele în curs de dezvoltare nu au nici un cuvânt de spus, cu atât mai mult cu cât pozițiile lor sunt adesea divergente. De altfel, convenția-cadru din 1992 prevede că națiunile dezvoltate trebuie să-și stabilizeze emisiile de gaze cu efect de seră, astfel încât nivelul acestora din 2002 să nu fie superior celui din 1990. În schimb, țările în curs de dezvoltare, în particular China, India și Brazilia nu sunt supuse vreunei constrângeri.

Obiectivele din 1992 nu sunt, de fapt, respectate și raportul GIEC (Grupul interguvernamental de experți asupra evoluției climatului) din 1995 transmite un mesaj îngrijorător, care se finalizează în Protocolul de la Kyoto (1997). Acesta comportă două aspecte. Pe de-o parte, fixează pentru țările OCDE și TECO (țările Europei Centrale și Orientale) norme pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră între 1990 și 2008, iar pe de altă parte, stabilește mecanisme de flexibilitate pentru a putea cumpăra drepturi de poluare.

Angajamentele pentru reducerea poluării variază de la o țară la alta. Astfel cele -8% ale Uniunii Europene corespund unor obiective naționale foarte diferite: -21% pentru Germania, 0% pentru Franța, +27% pentru Portugalia. Mecanismele de la Kyoto permit de altfel unei țări să-și respecte angajamentele, cumpărând, în același timp,

 Cartier de maghernițe la periferia orașului Casablanca. Accesul la apa potabilă este departe de a fi o realitate pentru numeroase țări, ai căror locuitori nu pot plăti prețul pieței.

drepturi adiționale de poluare dintr-o țară în care costul reducerii e mai scăzut. Acordul de la Kyoto nu poate fi pus în aplicare decât dacă 55 de țări reprezentând cel puțin 55% din emisiile de CO₂ din țările industrializate l-au ratificat. În decembrie 2002, pragul n-a fost încă atins, Uniunea Europeană procedând deja la ratificare, contrar Statelor Unite care sunt responsabile de aproximativ un sfert din emisiile mondiale. Neadoptat de către Statele Unite nici până azi, Protocolul de la Kyoto acceptă principiul unei inegalități în alocarea drepturilor de emisii viitoare, bazându-se pe emisiile de noxe din trecut. Asta înseamnă să se atribuie prime națiunilor cele mai poluante în detrimentul celor corecte. Țările în curs de dezvoltare, în particular India, denunță acest principiu și propun să se fixeze norme nu în funcție de cantitatea totală de emisii, ci în funcție de cantitatea de emisii pe locuitor, ceea ce ar avantaja țările mai puțin industrializate, un american fiind responsabil de o cantitate de emisii de gaze toxice egală cu aceea eliberată de 19 indieni sau 269 de nepalezi.

Întâlnirea la nivel înalt de la Johannesburg (august 2002) ar fi trebuit în principiu să reimpulsioneze procesul de tratare a problemelor referitoare la dezvoltarea durabilă. De fapt, conferința este mai întâi de toate ocazia pentru țările în curs de dezvoltare de a-și deschide anumite dosare comerciale tratate la OMC, în special cel

al subvențiilor agricole la export atribuite de către Uniunea Europeană și Statele Unite. Uniunea Europeană, susținută de Statele Unite, refuză

Victime ale catastrofei din Bhopal. O scurgere de gaz toxic la o uzină chimică, a provocat în 1984 peste 2500 de morți.

Inundații în Bangladesh, 1998. Inundarea câmpiilor, legată de fenomenul musonic riscă să ia amploare, pe termen lung, datorită încălzirii planetei.

ca problema să fie dezbătută în acest cadru și obține câștig de cauză. În schimb, nu se face nici un progres real în textul referitor la clauza socială, care constituie totuși unul din elementele-cheie ale dezvoltării durabile. Pe planul reducerii emisiilor de gaze cu efect de seră, întâlnirea la vârf reafirmă obiectivele de la Kyoto. Ea nu furnizează nici un element precis asupra introducerii energiilor neconvenționale, însă pune în discuție obiectivul reducerii la jumătate până în 2015 a numărului de persoane care nu dispun de apă potabilă în lume (acestea erau în număr de aproape 1 miliard în 2001). Sugestia franceză de a crea un organism mondial al mediului care, prin autoritatea sa în domeniul problemelor specifice, ar putea să impună norme unor alte instituții precum OMC este total îndepărtată.

Dezvoltarea durabilă: un imens șantier

Rezultatele obținute până acum în cadrul acordurilor internaționale par destul de modeste în comparație cu ambițiile. În fapt, situația unei mari părți din populația mondială, în termeni de condiții de viață și de drepturi fundamentale, este mai mult decât nesatisfăcătoare. Degradările mediului sunt din ce în ce mai îngrijorătoare. Anne Marie Sacquet întocmește, din acest punct de vedere,

Populația pe glob

283 ● 361
(+ 28%)

AMERICA DE NORD

Speranța de viață: 76 ani

Creștere urbană: 1,3%

Fecunditate: nc

458 ● 702
(+ 53%)

AMERICA LATINĂ

Speranța de viață: 68 ani

Creștere urbană: 2,6%

Fecunditate: 3,1

EUROPA

Speranța de viață: 75 ani

Creștere urbană: 0,7%

Fecunditate: 1,7

512 ● 541
(+ 6%)

284 ● 345
(+ 21%)

ex-URSS

Speranța de viață: 70 ani

Creștere urbană: 1,1%

Fecunditate: nc

ASIA

Speranța de viață: 65 ani

Creștere urbană: 3,5%

Fecunditate: 3,2

3 320 ● 4 900
(+ 48%)

1 583 ● 1 900
(+ 20%)

AFRICA

Speranța de viață: 53 ani

Creștere urbană: 4,6%

Fecunditate: 6

28 ● 42
(+ 50%)

OCEANIA

Speranța de viață: 73 ani

Creștere urbană: 1,6%

Fecunditate: nc

Populația în milioane
(ipoteză medie)

1994 2025

720 ● 1583

Procent de creștere
(+ 120%)

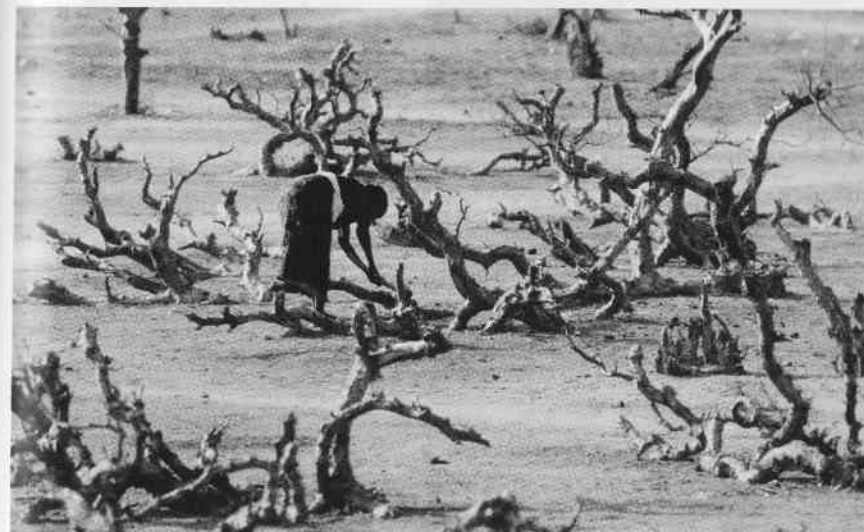
un bilanț de-a dreptul alarmant. Ea precizează că accesul tuturor la apa potabilă și păstrarea acestei resurse esențiale necesită o investiție anuală de 180 miliarde dolari din care sunt disponibili doar 80 miliarde. În plus, aceste sume nu permit popoarelor celor mai sărace și/sau insolubile să fie alimentate cu apă potabilă, știind că ei se găsesc în incapacitate de a plăti prețul pieței. Accesul la educație rămâne, de asemenea, inegal, deoarece din cele 20 procente ale populației mondiale de peste 15 ani care sunt analfabeți, majoritatea covârșitoare (98%) trăiește în țările în curs de dezvoltare. Se mai observă că două treimi din această populație este feminină.

Absența școlarizării este strâns legată de faptul că de foarte mici copiii sunt puși la muncă. Conform OIM și UNICEF, 250 milioane de copii în lume cu vârste cuprinse între 5-14 ani, adică un copil din 4 muncește. Proporția atinge 4 din 10 în Africa. Se știe că această problemă a condițiilor de muncă în anumite țări din Sud este subiect de conflict la OMC, țările din Nord dorind să impună norme țărilor-membre ca să permită o protecție comercială față de concurenții considerați neloiali și să forțeze guvernele națiunilor care tolerează aceste condiții să elimine practicile de această natură.

Acest dosar deosebit de sensibil n-a reușit până acum să facă loc unor decizii pentru adoptarea de sancțiuni împotriva țărilor vizate, în cadrul OMC, țările în curs de dezvoltare argumentând că această clauză socială nu este decât un alibi al comportamentelor protecționiste ale Nordului.

Încălzirea climei

Se știe că problema emisiei de gaze toxice și cu efect de seră este una din cele care până acum a fost tratată cu cea mai mare atenție în conferințele despre dezvoltarea durabilă. Ea este într-adevăr strâns legată de problema încălzirii climei ale cărei consecințe riscă să fie foarte grave pentru echilibrul ecologic al planetei. Emisiile de gaze datorate transporturilor, activităților industriale și menajere (CO₂, metan, oxizi de azot) vor fi responsabile, după părerea oamenilor de știință, de încălzirea pământului cu mai multe grade în timpul secolului al XXI-lea. Consecințele acestei încălziri vor fi dramatice pentru regiunile situate pe litoraluri. Demult numărul crescut de fenomene climatice violente (inundații, secete, furtuni) apare ca un semn al dereglărilor civilizației noastre industriale. Măsurile adoptate în cadrul acordurilor internaționale, în special cele ale Protocolului de la Kyoto merg pe drumul cel bun, dar, cum s-a spus mai înainte, riscă să aibă efecte limitate deoarece multe țări, și în special Statele Unite, amână momentul punerii în practică a măsurilor necesare. Pe deasupra, aceste măsuri rămân mult în afara a ceea ce ar trebui într-adevăr să se accepte ținând cont, în special, de dezvoltarea industrială așteptată în anumite zone foarte populate, precum India, China sau Indonezia.

 Somalia, 1992, terenuri necultivate. Epuizarea solurilor și evoluția deșertizării sunt procese comune multor țări din Africa Neagră.

Deșertizare și biodiversitate

Problema deșertizării este, de asemenea, alarmantă. Din mai multe motive ce țin de încălzirea climei și de activitățile de despădurire și din supraexploatarea pășunilor, procesul de deșertizare a terenurilor arabile progresează. Acest fenomen afectează 800 milioane persoane în lume, situate cel mai adesea în zone aride. Terenurile secătuiesc, ceea ce dă naștere la noi despăduriri. Turmele mult prea numeroase ajung să sece sursele de apă, deci și solurile. Lupta împotriva acestui fenomen nu poate avea loc fără masive acțiuni de formare și fără sprijin financiar consistent. Există programe, precum cel al fondului mondial pentru mediu, care finanțează programe de agricultură ce garantează păstrarea fertilității solurilor. În plus, la summitul de la Terre de Rio s-a luat hotărârea de a se lansa o convenție în favoarea luptei împotriva scăderii fertilității pământului, convenție semnată deja în 2002 de către 114 țări.

Voința de a păstra biodiversitatea face parte din obiectivele dezvoltării durabile. S-au repertoriat până acum aproximativ 1,7 milioane specii pe pământ și dintre acestea 11 000 sunt amenințate cu extincția pe termen scurt. În ritmul actual jumătate din specii ar dispărea până la sfârșitul secolului al XXI-lea. Acest fenomen este strict legat de comportamentele umane.

 Pădurea amazoniană este adesea luată drept exemplu pentru apărarea mediului, ce opune respectul pentru bio-diversitatea sa imperativelor pur economice.

Despădurirea, deșertizarea, agricultura și pescuitul intensive, extracțiile miniere, toate aceste activități care au ca scop producția, participă la eliminarea speciilor animale și vegetale. Căutarea obținerii de profit prin trafic și ucidere de animale (în special pentru vânzarea de fildeș) contribuie la reducerea biodiversității.

Întreprinderile și dezvoltarea durabilă

Noțiunea de dezvoltare durabilă implică faptul că dezvoltarea economică trebuie să fie apreciată raportându-ne la efectele sale asupra celor patru tipuri de patrimoniu: capitalul fizic și opusul său financiar, capitalul uman (care crește datorită educației), capitalul ecologic (mediul) și capitalul social (care se exprimă prin realizările sociale). Dezvoltările precedente indică faptul că instituțiile internaționale și guvernele, sub presiunea colectivităților locale, asociațiilor și ONG-urilor (organizații nonguvernamentale) au luat în considerare de vreo 10 ani anumite obiective de valorificare a capitalului uman, a celui ecologic și a celui social ca o reacție împotriva unei societăți mercantile ce are tendința de a privilegia rezultatele doar în termenii performanței capitalului financiar.

Întreprinzătorii au fost acuzați că nu hotărăsc decât în funcție de rentabilitatea financiară, în detrimentul oricărei alte considerații. Practicile frauduloase ale unor foarte mari întreprinderi, precum ENRON sau WORLD COM, în 2002, n-au făcut decât să întărească sentimentul de neîncredere al unei mari părți a salariaților, acționarilor și societății civile față de managerii care par a fi, unii dintre ei, preocupați de îmbogățirea personală.

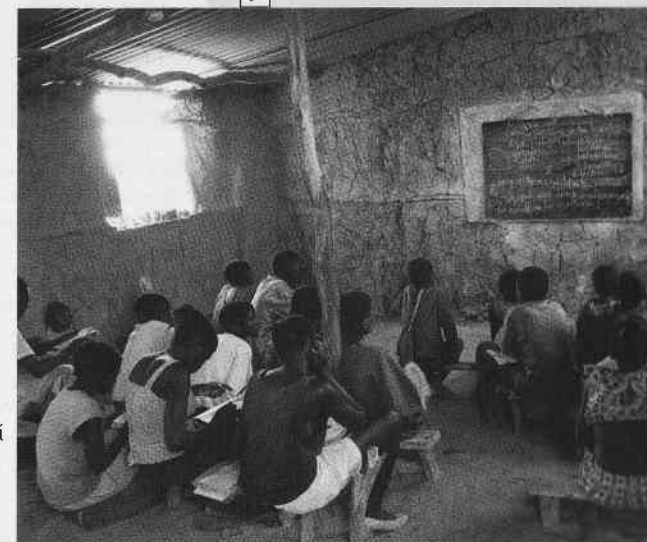
Ca o reacție împotriva acestei atitudini care prezintă o imagine negativă a capitalismului, anumite întreprinderi au hotărât să integreze în criteriile lor de performanță elemente care nu se limitează doar la rentabilitatea capitalurilor investite. Astfel, un număr din ce în ce mai mare de întreprinderi fac rapoarte publice prin care-și fac cunoscute rezultatele în termeni sociali și de mediu. Aceste rezultate sunt din ce în ce mai armonizate, în special sub impulsul agențiilor de rating. Acestea au ca scop crearea unei imagini liniștitoare ce se adresează diverselor componente ale societății, în special acționarilor, astfel încât piețele financiare să-și păstreze încrederea.

Investiția socială

Investitorii sociali sunt persoane fizice, universități, fundații, fonduri de pensii, care realizează plasamente ce răspund atât unor criterii de rentabilitate financiară, cât și obiectivelor de dezvoltare durabilă. Titlurile achiziționate, cel mai adesea acțiuni, sunt emise de către societăți ale căror practici în materie de relații sociale sunt excepționale și care demonstrează o adevărată preocupare față de protecția mediului, atât în termeni de calitate a produselor, cât și referitor la condițiile în care acestea se produc. Investiția solidară merge și mai departe: investitorii renunță la o parte din venitul lor pentru a-l dona unei cauze de interes general sau unei instituții caritabile.

Catastrofele ecologice, precum cele din Bhopal sau Cernobîl, marea negre, încălzirea climei sunt tot atâtea evenimente care explică creșterea numărului de fonduri de acest tip în doar câțiva ani. După Social Investment Forum, investiția socială în Statele Unite crește de la 1 185 miliarde de dolari în 1997 la 2 160 miliarde de dolari în 1999, mărindu-se mult mai rapid decât ansamblul activelor administrate de profesioniști (82% față de 46%). Această tendință este în mare parte

O școală din Angola, 1999. Școlarizarea în Africa este departe de a fi o realitate pentru nenumărații copii ce cunosc, adesea, foarte devreme „universul” muncii.

datorată bunelor performanțe ale fondurilor respective și integrării titlurilor în fondurile de pensii. Astfel fondul de pensii Calpers, care administrează pensii în valoare de 150 miliarde de dolari în California, pretinde întreprinderilor în care își realizează plasamentele să se conformeze normelor OIM referitoare la muncă.

Creșterea spectaculoasă a acestor fonduri, numite uneori fonduri etice, este un fenomen propriu Statelor Unite. În Europa, inițiativele de acest fel sunt confidențiale, mai puțin Marea Britanie care joacă, în acest domeniu, un rol de pionierat. În 1999, fondurile etice ale Marii Britanii se ridicau la 75 miliarde de euro, adică de 29 de ori mai mici decât Statele Unite, dar mult mai mari decât cele ale Franței (0,4 miliarde) și cele ale Germaniei (0,25 miliarde).

Cum se poate reforma sistemul de guvernare a lumii?

Mișcarea de globalizare a economiei, accelerată la coticura secolului al XXI-lea, aduce cu sine atât speranțe, cât și riscuri. Intensificarea schimburilor de bunuri și de capital permite anumitor regiuni în curs de dezvoltare să cunoască o creștere superioară celei care ar fi avut loc într-un sistem autarhic. Însă căutarea sistematică de oportunități de câștig de către investitori, prea puțin preocupați de etică și mai motivați de beneficiile imediate, decât de considerații pe termen lung, se traduce prin crize grave, în Asia, Rusia și America Latină și prin investiții și comportamente ce prejudiciază mediul natural. Pentru a administra aceste crize și pentru a face față problemelor pe termen lung pe care civilizația noastră industrială le-a creat, statele cooperează, fie prin întâlniri la nivel înalt între responsabili politici, fie prin intermediul instituțiilor internaționale. Se știe că activitatea acestor instituții face obiectul unor critici virulente, mai ales din partea anumitor reprezentanți ai societății civile (ONG, sindicate, asociații). Într-o manieră generală se pune cu acuitate problema unor modalități de guvernare mondială, care să fie capabilă de a înțelege mai bine problemele care se pun la scară globală. Nimeni nu contestă faptul că actualul sistem de guvernare mondială, moștenit în urma celui de-al doilea război mondial, nu ar trebui revăzut, atât din punctul de vedere al obiectivelor sale, cât și referitor la punerea sa în practică. Reflexiile referitoare la eventuala sa reformă nu pun însă în discuție legitimitatea și eficacitatea instituțiilor existente, ierarhia sau capacitatea acestora de a organiza solidaritatea.

Legitimitate și eficacitate

Organizațiile de astăzi, fie că este vorba de FMI, OMC sau de Banca Mondială, pentru a nu le cita decât pe cele mai importante, s-au născut la inițiativa unor guverne alese, cel mai adesea, în mod democratic. Din această pricină ele au, deci, o anumită legitimitate, cel puțin atâta timp cât cetățenii recunosc legitimitatea guvernelor lor. Ar trebui, însă, luată în considerare o mai mare democratizare în procedurile de decizie ale acestor organisme sub forma unei deschideri a lor către anumite componente ale societății civile, cum ar fi, spre exemplu, ONG-urile.

 Moscova în timpul crizei din 1998. Rusia a trebuit să procedeze la devalorizarea rublei.

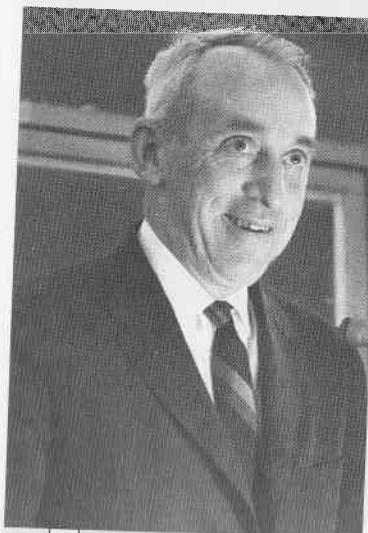
Specializarea actuală a organismelor, care se traduce prin faptul că fiecare tratează domenii proprii, este considerată a fi uneori o slăbiciune a sistemului. Însă se poate apăra acel principiu al împărțirii sarcinilor, care evită, conflictele de competență. Totuși, se pune problema domeniilor conexe și a ierarhiei între instituții.

Ierarhie și conflicte de competență

Se pune adesea problema de a ști dacă statele ar trebui să accepte sau nu deciziile organelor internaționale, fără o nouă procedură de control democratic. Astfel, acceptarea jurisprudenței organului de reglementare a diferendelor (ORD) al OMC necesită din partea puterilor politice naționale renunțarea la o parte din autonomia lor. Pentru a evita prin exces o deviație de putere din partea unei instituții specializate, ar trebui să se prevadă ca o instanță politică internațională legitimă să le delege și să le orienteze de o manieră exactă. Această funcțiune este asigurată acum parțial de către G7 (grupul șefilor de stat sau de guverne ai țărilor cele mai dezvoltate), devenit G8 de câțiva ani după aderarea Rusiei. G7 este cel care lansează inițiativa reducerii datoriei țărilor cele mai sărace: tot el impulsionează lansarea noilor negocieri ale OMC, începând cu 2001. Însă legitimitatea G7 scade cu timpul: producția celor șapte țări scade de la 49% din PIB-ul mondial în 1975 la 44% în 2001, ponderea în populația mondială este

scăzută (11,3% în 2001, față de 14,2% în 1975), iar Europa este, din acest punct de vedere, suprareprezentată. Ar trebui ca G7 (sau G8) să fie înlocuit cu un grup mai larg, care să integreze unele dintre economiile în curs de dezvoltare; însă Europa nu este dispusă la așa ceva.

De altfel, anumite domenii fac obiectul deciziilor mai multor instanțe care pot intra în concurență. În această situație este mediul, miză esențială pentru generațiile viitoare. Anumite documente ale GATT, reluate de OMC, iau în considerare mediul ca fiind un domeniu aparte, în care devine posibilă protecția comercială. Însă ele nu sunt în mod obligatoriu în concordanță cu anumite clauze ale Acordului multilateral asupra mediului (AMM). Există riscul apariției unor probleme juridice delicate, cărora trebuie să li se găsească o soluționare. S-a propus, de exemplu, ca ORD al OMC să se adreseze unui organism competent pentru obținerea unui aviz și să-și motiveze decizia raportându-se la acesta. În fapt, această propunere ridică o nouă problemă de legitimitate: ORD și-ar mai păstra credibilitatea în cazul în care ar lua public o poziție contrară organismului consultat?

 Economistul american James Tobin. Laureat al premiului Nobel pentru economie în 1981, el este cunoscut pentru taxa care îi poartă numele.

Tobin pentru mărirea ajutoarelor, prin impozitarea speculațiilor financiare și care este destul de interesantă în principiu, pare a fi destul de greu de pus în practică în mod concret. De ce să nu se taxeze mai degrabă comerțul cu arme și să se utilizeze această resursă pentru acordarea de ajutoare eficiente?

Solidaritatea: promisiuni nerespectate

Ajutorul acordat țărilor celor mai puțin dezvoltate rămâne, în principiu, marea prioritate a națiunilor bogate. În fapt, acest ajutor ca procent din PIB a scăzut în ultimii zece ani, în ciuda promisiunilor făcute, în special la Summit-ul de la Terre de Rio (1992). În plus, rezultatele – în termenii nivelului de dezvoltare – sunt adesea dezamăgitoare. Națiunile donatoare se tem ca fondurile distribuite să nu fie deturnate în profitul anumitor grupuri prea puțin preocupate de soarta popoarelor lor. Pe deasupra, bazele acestor ajutoare sunt adesea vagi, punându-se problema de a ști dacă trebuie transformate structurile economiei în cauză sau dacă trebuie, dimpotrivă, să se mențină structurile productive existente. Soluția propusă de către apărătorii taxei

Pentru globalizare

ALENA (acordul de liber schimb nord - american)

ALENA (în engleza NAFTA: NORD AMERICAN FREE TRADE AGREEMENT) a fost semnat între Canada, Statele Unite și Mexic în ianuarie 1994. Acest acord vizează favorizarea schimburilor comerciale și investițiile între cele trei țări. El prevede eliminarea progresivă a tuturor barierelor tarifare și netarifare între membri și armonizarea regulilor în materie de circulație a capitalurilor, a serviciilor, a proprietății intelectuale și a concurenței. Dispozitivul său instituțional este destul de limitat. Există un organ de reglementare a diferendelor a cărui funcționare este asemănătoare cu cea a OMC. Particularitatea ALENA în raport cu alte acorduri regionale este asocierea a două țări dezvoltate (Canada și Statele Unite) cu o țară în curs de dezvoltare (Mexic).

Site web : www.nafta-sec-alena.org

ASEAN (Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei)

Creată în 1967 la Bangkok, se compune în 2002 din următoarele țări: Brunei, Cambodgia, Indonezia, Laos, Malaysia, Myanmar (Birmania), Filipine, Singapore, Thailanda și Vietnam. Obiectivul este crearea unei zone de liber schimb și favorizarea capitalului străin.

Site web : www.asean.or.id

Banca Mondială

Grupul Băncii Mondiale cuprinde cinci organisme. Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (IBRD), creată în 1945 are ca obiectiv reducerea sărăciei în țările cu venituri intermediare și în țările sărace solvabile. Ea susține dezvoltarea prin împrumuturi, garanții și servicii gratuite, în particular de consiliere. Țările membre, 184 în 2002, sunt proprietare ale capitalului Băncii. Fondurile date cu împrumut sunt obținute, în principal, de pe piețele financiare internaționale, prin emisiune de obligațiuni. AID (Asociația Internațională pentru Dezvoltare) acordă împrumuturi fără dobândă celor mai sărace țări, grație contribuțiilor celor mai bogate state. SFI (Societatea Financiară Internațională) organizează finanțări în parteneriat cu alți investitori, adesea privați, pentru a permite realizarea de proiecte în țările în curs de dezvoltare. AGMI (Agentia de Garantare Multilaterală a Investițiilor) asigură investitorii străini care finanțează proiecte în țările în curs de dezvoltare împotriva pierderilor legate de riscuri necomerciale. CIRD (Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor privind Investițiile) organizează conciliere și arbitrază, dacă este nevoie, conflicte între investitori străini și statele unde s-au făcut investițiile.

Site web : www.worldbank.org

FMI (Fondul Monetar Internațional)

Hotărârea de a se crea FMI a fost luată la Conferința de la Bretton-Woods din 1944, iar instituția funcționează din decembrie 1945, după ratificarea statutelor. Are sediul la Washington. În august 2002 FMI număra 184 de țări membre. Directorul General este Horst Köhler (Germania), iar numărul de funcționari se ridică la 2 650 de persoane originare din 140 de țări diferite. Obiectivele sale înscrise la articolul 1 din Statut sunt: încurajarea cooperării monetare internaționale, facilitarea comerțului mondial; stabilizarea schimburilor; să ajute la stabilirea unui sistem multilateral de plăți; să ajute temporar țări cu dificultăți ale balanței de plăți. Cele mai importante domenii ale activității actuale sunt: supravegherea politicilor de schimb și a politicilor macroeconomice adoptate de membri, asistență financiară prin acordare de credite și împrumuturi țărilor membre care au dificultăți la balanța de plăți, acordarea de fonduri pentru reducerea sărăciei și în favoarea dezvoltării (FRPC), inițierea micșorării datoriei, cu titlul de inițiativă, în favoarea țărilor sărace foarte îndatorate (TSFI). În plus acordă asistență tehnică pentru a ajuta țările în conceperea și administrarea politicilor macroeconomice. Instanța supremă decizională este Consiliul Guvernatorilor, format din miniștri de finanțe sau din guvernatori ai băncilor centrale; ei se reunesc o dată pe an. Consiliul de administrație, compus din 24 de administratori, reprezentând țările membre, asigură conducerea afacerilor curente.

Site web : www.imf.org

MERCOSUR (Piața Comună a Sudului)

La 26 martie 1991, prin tratatul de la Asuncion, Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay hotărăsc să creeze o piață comună, numită piața comună a Americii de Sud. Scopul este realizarea integrării celor patru țări, plecând de la libera circulație a bunurilor, serviciilor și a factorilor de producție, să stabilească un tarif extern comun, să adopte o politică comercială comună și să coordoneze politicile macroeconomice și sectoriale. Protocolul de la OURO PRETO (decembrie 1994) furnizează structura instituțională a MERCOSUR.

Site web : www.mercosur.org.uy/

OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică)

OCDE, al cărei sediu este la Paris, este un organism de consiliere și de studiu. Este compus din țări atașate democrației și care au optat pentru un sistem economic de piață. În 2002, organizația include 30 de țări membre: Germania, Australia, Austria, Belgia, Canada, Coreea, Danemarca, Spania, Statele Unite, Finlanda, Franța, Grecia, Ungaria, Irlanda, Islanda, Italia, Japonia, Luxemburg, Mexic, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia, Portugalia, Republica Slovacă, Republica Cehă, Marea Britanie, Suedia, Elveția, Turcia. OCDE publică statistici și analize asupra situațiilor economice ale țărilor membre sau nemembre. Ea furnizează evaluări ale politicilor economice adoptate și, de asemenea, recomandări asupra politicilor adecvate.

Site web : www.oecd.org

OMC (Organizația Mondială a Comerțului)

Creată la 1 ianuarie 1995, în urma negocierilor din Uruguay (1986-1994), OMC are sediul la Geneva. În decembrie 2002, directorul său general era Supachai Panitchpakdi (Thailanda). La 1 ianuarie 2002 ea număra 144 de țări membre. Secretariatul său este format din 550 de persoane, iar bugetul pentru anul 2003 se ridică la 154 milioane de franci elvețieni. Principalele sale atribuții constau în administrarea acordurilor comerciale semnate de către membrii săi, organizarea de negocieri comerciale multilaterale, reglementarea diferendelor comerciale supuse jurisdicției sale și monitorizarea politicilor comerciale. Acordă, de asemenea, asistență tehnică țărilor în curs de dezvoltare, cooperează cu alte organizații internaționale și hotărăște procedura de urmat pentru a deveni membru al OMC. Deciziile sunt luate prin conferințe ministeriale care adună reprezentanții tuturor țărilor membre și care au loc cel puțin o dată la doi ani. Consiliul general este organul de decizie pentru afacerile curente. El se reunește în mod regulat. Diferendele sunt tranșate prin Organul de reglementare a diferendelor, pe baza rapoartelor grupurilor speciale (grupuri de experți). Se poate face apel în fața Organului de apel. OMC a înlocuit, începând cu 1995, GATT ca organism însărcinat cu supervizarea sistemului comercial multilateral.

Site web : www.wto.org

UNIUNEA EUROPEANĂ

Uniunea Europeană (UE) s-a născut în 1950, când șase țări europene au hotărât să se unească din punct de vedere economic. Tratatul de la Roma, din 1957, instituționalizează această dorință, fixându-și obiective ambițioase: libera circulație a mărfurilor, a oamenilor și a capitalurilor în interiorul Uniunii, adoptarea unei politici comerciale comune în relația cu restul lumii. Actul unic din 1985-1986 relansează dinamica de integrare după dificultățile din anii 1970. În 2002, UE este formată din 15 țări: Austria, Belgia, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Portugalia, Suedia.

Între țările membre, mărfurile și capitalurile circulă în mod liber. Politica agricolă și cea comercială sunt comune. Consiliul UE, care reunește reprezentanții guvernelor din cele 15 state membre, este organul legislativ și decizional. Comisia Europeană, prezidată în 2002 de Romano Prodi (Italia), elaborează propunerile de legi supuse Consiliului și veghează la executarea acestora din momentul adoptării lor. Parlamentul European, ales la fiecare 5 ani prin sufragiu universal, examinează și aprobă legislația europeană și în special bugetul. Dintre cele 15 țări, 12 au ales să meargă mai departe pe calea integrării, adoptând în 2002 o monedă comună, euro, și să-și încredințeze politica monetară Băncii Centrale Europene. Cele trei țări care nu fac parte din zona euro în 2002 sunt Danemarca, Marea Britanie și Suedia.

Site web : www.europa.eu.int

OPOZANȚII GLOBALIZĂRII

Eddy Fougier, cercetător la IFRI (Institutul Francez de Relații Internaționale), publică următoarea listă a principalelor organisme ce se opun globalizării liberale în „Contestări, Globalizare și Inegalități”, Caiete Franceze, numărul 305, *Mondializare și Inegalități*, Documentație Franceză, Decembrie 2001, pag 64-65.

Rețele mondiale

Action mondiale des peuples contre le libre-échange et l'Organisation mondiale du commerce
Forum social de Gênes
Forum social mondial
International Forum on Globalization
Mobilization for Global Justice
Mouvement international ATTAC

Rețele regionale

Alliance sociale continentale (Amériques)
Arab NGO Network for Development

Sindicate și organizații ale consumatorilor

AFL-CIO (États-Unis)
Central Unica Trabalhadores (CUT, Brésil)
Confédération internationale des syndicats libres (CSIL)
Korean Confederation of Trade Unions (KCTU, Corée du Sud)
Public Citizens (États-Unis)
Sud-PTT (France)

Mișcări sociale

Marches européennes contre le chômage, la précarité et les exclusions
Marche mondiale des femmes
Tute Bianche (Italie)

Mișcări țărănești

Assemblées des pauvres (Thaïlande)
Confédération paysanne (France)
Mouvement des sans terre (Brésil)
Via Campesina

Mondializare

ATTAC

Global Exchange (États-Unis)

Global Trade Watch (États-Unis)

Instituții multilaterale

Bretton Woods Project (Royaume-Uni)

CEE Bankwatch Network (République tchèque)

Coordination pour un contrôle citoyen de l'OMC (France)

Fifty Years is Enough (États-Unis)

WTO Watch (États-Unis)

Sud

Alternative Information & Development Centre (Afrique du Sud)

Focus on the Global South (Thaïlande)

Red Mexicana de Acción Frente al Libre Comercio (Mexique)

Research Foundation for Science, Technology and Ecology (Inde)

Third World Network (Malaisie)

Datoria

Campagne Jubilé 2000/Drop the Debt (Royaume-Uni)

Comité pour l'annulation de la dette du tiers-monde

Jubilé sud (Philippines)

Întreprinderi

Clean Clothes Campaign (Pays-Bas)

Collectif « De l'éthique sur l'étiquette » (France)

Corporate Europe Observatory (Pays-Bas)

Corporate Watch (Royaume-Uni)

Global Alliance (États-Unis)

Drepturile omului

Amnesty International

Fédération internationale des ligues des droits de l'homme (FIDH)

Human Rights Watch

People's Solidarity for Participatory Democracy (PSPD)

Mediu

Les Amis de la Terre

Greenpeace

Sierra Club (États-Unis)

Nord-Sud / lupta împotriva sărăciei

Catholic Agency for Overseas Development (CAFOD, Royaume-Uni)

Christian Aid (Royaume-Uni)

Comité catholique contre la faim et pour le développement (France)

Halifax Initiative (Canada)

Misereor (Allemagne)

Oxfam (Royaume-Uni)

Solagral (France)

Radicali

AARRG ! (France)

Armée zapatiste de libération nationale (EZLN, Mexique)

Direct Action Network (États-Unis)

Globalise Resistance (Royaume-Uni)

Mouvement de résistance globale (Espagne)

Reclaim the Street (Royaume-Uni)

Ya Basta ! (Italie)

Organizații politice

Parti des Travailleurs (Brésil)

Socialist Workers Party (Royaume-Uni)

Media

AfterNet

Independent Media Centre

Le Monde diplomatique (France)

The Nation (États-Unis)

Znet!

Institute

Center for Economic and Policy Research (CPER, États-Unis)

Center for Economic Policy Analysis (CEPA, États-Unis)

Economic Policy Institute (États-Unis)

Institute for Agriculture & Trade Policy (États-Unis)

Institute for Policy Studies (États-Unis)

Instituto Brasileiro de Analises Sociais e Economicas (IBASE, Brésil)

New Economics Foundation (Royaume-Uni)

Observatoire de la mondialisation (France)

Multinaționalele

Primele 50 de firme multinaționale în 2000

Locul ocupat în funcție de activele deținute în străinătate	Firma	Țara de origine	Sectorul de activitate	Posesiuni deținute în străinătate (miliarde dolari)	Posesiuni totale (miliarde dolari)	Vânzări în străinătate (miliarde dolari)	Vinzări totale (miliarde dolari)	Locuri de muncă în străinătate (mii de dolari)	Total de muncă (mii de dolari)
1	Vodafone	Marea Britanie	Telecomunicații	221,2	222,3	7,4	11,7	24,0	24,0
2	General Electric	Statele Unite	Echipamente electrice și electronice	159,2	437,0	49,5	129,9	145,0	145,0
3	Exxon Mobil	Statele Unite	Petrol	101,7	149,0	143,0	206,1	64,0	64,0
4	Vivendi Universal	Franța	Diverse	93,3	141,9	19,4	39,4	210,1	210,1
5	General Motors	Statele Unite	Automobile	75,1	303,1	48,2	184,6	165,3	165,3
6	Royal Dutch Shell	Marea Britanie și Olanda	Petrol	74,8	122,5	81,1	149,1	54,1	54,1
7	BP	Marea Britanie	Petrol	57,5	75,2	105,6	148,1	88,3	88,3
8	Toyota	Japonia	Automobile	56,0	154,1	62,2	125,6	-----	-----
9	Telefonica	Spania	Telecomunicații	56,0	87,1	12,9	26,3	71,3	71,3
10	Fiat	Italia	Automobile	52,8	95,8	35,9	53,6	112,2	112,2
11	IBM	Statele Unite	Echipamente electrice și electronice	43,1	88,3	51,2	88,4	170,0	170,0
12	Volkswagen	Germania	Automobile	42,7	75,9	57,8	79,6	160,3	160,3
13	Chevron Texaco	Statele Unite	Petrol	42,6	77,6	65,0	117,1	21,7	21,7
14	Hutchison Whampoa	Hong-Kong, China	Diverse	41,9	56,6	2,8	7,3	27,2	27,2
15	Suez	Franța	Electricitate, gaz și apă	38,5	43,5	24,1	32,2	117,3	117,3
16	Daimler - Chrysler	Germania/Statele Unite	Automobile	-----	187,1	48,7	152,4	83,5	83,5
17	News Corporation	Australia	Comunicații	36,1	39,3	12,8	14,1	24,5	24,5
18	Nestlé	Elveția	Alimentație și băuturi	35,3	40,0	48,9	49,6	218,1	218,1
19	Total Fina Elf	Franța	Petrol	33,1	81,7	82,5	105,8	30,0	30,0
20	Repsol YPF	Spania	Petrol	31,9	487,8	15,9	42,6	16,4	16,4
21	BMW	Germania	Automobile	31,2	45,9	26,1	34,6	23,8	23,8
22	Sony	Japonia	Echipamente electrice și electronice	30,2	68,1	42,8	63,7	109,1	109,1
23	E. On	Germania	Electricitate, gaz și apă	-----	114,9	41,3	86,9	88,3	88,3
24	ABB	Elveția	Mașini și echipamente	28,6	31,0	22,5	23,0	151,3	151,3
25	Philips	Olanda	Echipamente electrice și electronice	27,9	35,9	33,3	34,9	184,2	184,2

Locul ocupat în funcție de activele deținute în străinătate	Firma	Țara de origine	Sectorul de activitate
26	Anglo American	Marea Britanie	Minereuri
27	Diageo	Marea Britanie	Alimentație și băuturi
28	Wal-Mart Stores	Statele Unite	Distribuție
29	Honda	Japonia	Automobile
30	Alcatel	Franța	Mașini și echipament
31	British American Tobacco	Marea Britanie	Tutun
32	Nissan	Japonia	Automobile
33	BASF	Germania	Chimie
34	Roche	Elveția	Farmacie
35	Bayer	Germania	Farmacie
36	Eni	Italia	Petrol
37	Unilever	Marea Britanie, Olanda	Diverse
38	Ford	Statele Unite	Automobile
39	Rio Tinto	Marea Britanie și Australia	Minereuri
40	Aventis	Franța	Farmacie
41	Texas Utilities Company	Statele Unite	Electricitate, gaz și apă
42	Mitsui et Compagnie	Japonia	Comerț en gros
43	Pfizer	Statele Unite	Farmacie
44	Hewlett-Packard	Statele Unite	Echipamente electrice și electronice
45	Carrefour	Franța	Distribuție
46	Procter & Gamble	Statele Unite	Diverse
47	Coca-Cola	Statele Unite	Alimentație și băuturi
48	Peugeot	Franța	Automobile
49	Thomson	Canada	Comunicații
50	Dow Chemicals	Statele Unite	Chimie

Sursă: United Nations Conference on Trade and Development (2002), World Investment Report 2002, United Nations, New York and Geneva, pp. 86-87

Posesiuni deținute în străinătate (miliarde dolari)	Posesiuni totale (miliarde dolari)	Vânzări în străinătate (miliarde dolari)	Vânzări totale (miliarde dolari)	Locuri de muncă în străinătate (mii de dolari)	Total locuri de muncă (mii de dolari)
26,0	30,6	18,1	20,6	230,0	286,0
26,0	37,6	15,9	18,5	59,6	72,5
25,7	78,1	32,1	191,3	300,0	1300,0
25,6	46,1	41,9	57,4	56,2	112,4
24,5	39,5	25,3	29,5	-----	131,6
23,9	25,1	16,4	17,6	82,6	86,8
23,3	51,6	28,7	48,7	39,7	133,8
23,2	36,2	26,3	33,7	48,9	103,2
23,0	42,5	17,2	17,5	56,1	64,8
21,3	33,9	24,9	28,8	65,9	122,1
20,8	45,7	19,3	44,6	21,3	70,0
20,4	52,6	26,1	44,2	215,0	295,0
19,9	283,4	51,7	170,1	185,3	350,1
19,4	19,4	9,7	10,0	33,4	34,4
19,3	38,1	14,1	20,9	44,5	102,5
19,2	43,4	7,8	22,0	4,7	16,5
19,1	64,1	45,9	128,2	5,7	39,3
19,1	33,5	10,0	29,4	56,0	90,0
-----	34,0	27,5	48,9	-----	87,9
17,1	24,1	28,7	60,3	209,5	330,2
17,0	34,2	19,9	40,0	-----	-----
16,6	20,8	12,7	20,5	28,2	37,0
16,3	47,0	28,5	43,0	54,5	172,4
15,5	15,7	6,1	6,5	33,6	36,0
15,5	36,1	16,7	29,5	24,0	53,3

În „Globalizarea liberală”, colecția „Pro și contra”, Paris, Grasset, Ecouri, Suzan George (membră ATTAC) și Martin Wolf (fost economist al Băncii Mondiale și editorialist la „Financial Times”) își confruntă punctele de vedere asupra globalizării.

1. Definirea globalizării

Pentru Suzan George, globalizarea înseamnă că marile întreprinderi multinaționale sunt „precum un mecanism destinat a concentra bogăția și puterea în vârful scării sociale” și ele „provoacă în fiecare zi din ce în ce mai multe excluzii”.

Pentru Martin Wolf, globalizarea „este un proces de integrare a piețelor pentru bunuri, servicii, capitaluri și poate chiar mână de lucru, proces aflat într-o continuă dezvoltare după cel de-al doilea război mondial”.

2. Ce se întâmplă cu statul?

Martin Wolf estimează că „este perfect posibil pentru un stat să promoveze folosirea inteligentă a ocaziilor pe care le oferă piața, continuând în același timp să obțină pentru cetățenii săi serviciile pe care aceștia le așteaptă”.

Suzan George nu împărtășește acest punct de vedere deoarece, pentru ea „economia este cea care dictează regulile societății și nu invers” și că „se asistă în fiecare zi la câte un nou atac împotriva serviciilor publice !”, cu atât mai mult cu cât este foarte ușor pentru întreprinderi să-și plaseze costurile în țări unde impozitele sunt mult mai ridicate, iar veniturile, în țările unde acestea sunt scăzute.

3. Puterea multinaționalelor

Suzan George consideră că globalizarea are ca funcție „să facă ireversibilă puterea multinaționalelor, antrenând inegalități din ce în ce mai mari între țări, precum și în interiorul acestora”.

Pentru Martin Wolf, acest punct de vedere este mult prea simplist pentru a descrie „complexitatea interacțiunilor între politicieni, capitaliști și alte forțe ale societății, inclusiv organizațiile non-guvernamentale... Întreprinderile sunt într-un mod fundamental dependente de organizarea puterii politice a națiunilor și rămân astfel...”.

4. Datoria țărilor în curs de dezvoltare

Pentru Suzan George, încă de la începutul anilor 1980, „datoria a devenit un teribil instrument de control, mai ales că ea nu mai este de mult o problemă financiară”.

Martin Wolf estimează după părerea sa că „aceasta abolire a datoriei ar trebui să fie strâns legată de obligativitatea unui rezultat”.

Extrase din lucrarea lui Joseph Stiglitz, premiul Nobel pentru economie, prim-vice președinte și economist-șef al Băncii Mondiale din 1997 până în 2000, Marea Deziluzie, Paris, Fayard, 2002:

„Politicile de ajustare structurală ale FMI (măsuri care ar fi trebuit să ajute o țară să facă față crizelor și dezechilibrelor cronice) au provocat în numeroase cazuri foamete și revolte, iar când efectele lor n-au fost atât de teribile, și au reușit să suscite o slabă creștere pentru o vreme, o parte disproporționată din aceste beneficii a mers către bogații acestor țări în curs de dezvoltare, în timp ce la baza societății sărăcia s-a agravat. Dar ceea ce mi se pare stupefiant este faptul că mulți dintre înalții conducători ai FMI și ai Băncii Mondiale, cei care luau deciziile cruciale, nu aveau nici cea mai mică îndoială asupra fundamentului acestor politici. Existau, evident, îndoieli din partea guvernanților țărilor în curs de dezvoltare. Și totuși, le era atât de teamă de riscul de a pierde finanțările FMI și, odată cu ele, multe alte fonduri, încât își exprimau cu multă prudență aceste temeri – când o făceau, și doar în particular”.

Iată răspunsul lui Kenneth Rogoff, consilier economic și director de cercetare al FMI, într-o scrisoare deschisă a Fondului din 2 iulie 2002, în care se adresează direct lui Joseph Stiglitz:

„Ideile dumneavoastră sunt, în cel mai bun caz, foarte discutabile, iar în cel mai rău, un remediu de șarlatan... În mijlocul valului de atacuri speculative pe care dumneavoastră înșivă le calificați drept lipsă de încredere, ați răspândit panica, săpând încrederea față de instituțiile pentru care lucrați. V-ați pus vreodată întrebarea dacă nu cumva acțiunile dumneavoastră au contribuit la sărăcirea poparelor Asiei, pe care pretindeți că le protejați? Rețeta Stiglitz-iană este de a crește profilul deficitelor bugetare, adică de a accepta o datorie și mai mare și de a crea mai multă masă monetară.

Păreți să credeți că, dacă un guvern în dificultate crește masa monetară, cetățenii vor considera că moneda are valoare mai mare. Păreți să credeți că, atunci când investitorii nu doresc să mai posede titluri ale datoriei publice, cel mai bine ar fi să se mărească oferta și apoi se vor vinde precum pâinea caldă. Noi, cei de la FMI, locuitori ai planetei Terra avem o mare experiență care sugerează exact contrariul. Noi, ceilalți pământeni, suntem de părere că atunci când o țară în dificultate bugetară încearcă să iasă din aceasta crescând masa monetară, apare inflația, adesea incontrolabilă. Inflația incontrolabilă sugrumă dezvoltarea, agresează poporul, în mod special pe cei mai săraci. Dar legile economiei sunt, poate, diferite după reperele dumneavoastră. Noi nu credem că piețele sunt întotdeauna perfecte, așa cum ne acuzați. Dar credem că există multe exemple ale greșelilor de guvernare și că, în ansamblu, aceste greșeli constituie o problemă mult mai importantă decât greșelile pieței în țările în curs de dezvoltare”.